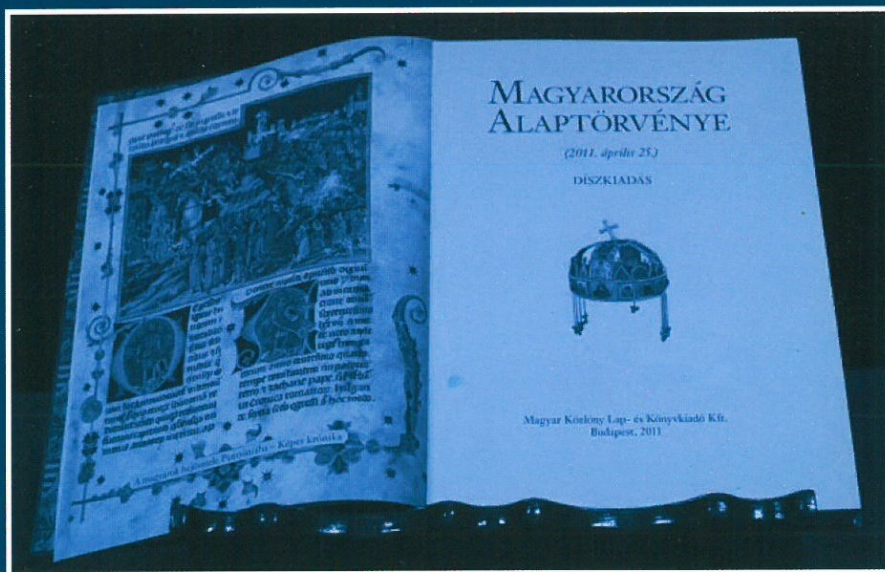

2012
10.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

NYIRI SÁNDOR: Rendészet az alaptörvény tükrében

FENYVESI CSABA: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei

GRÓSZ TAMÁS: Kezdeti lépések egy európai forenzikus tudományos térség létrehozása felé

ORBÁN JÓZSEF: A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai

LEYRER RICHÁRD: „... képes és alkalmas vagyok a teljes megújulásra...”
Beszélgetés Bánfi Ferencsel, a Csepel igazgatójával

DOMOKOS ANDREA: Irányváltás az Egyesült Államok büntetőpolitikájában

60.
évfolyam

TARTALOM 2012/10.

NYIRI SÁNDOR Rendészet az alaptörvény tükrében (5–13)

FENYVESI CSABA A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei
(14–26)

GRÓSZ TAMÁS Kezdeti lépések egy európai forenzikus tudományos
tértség létrehozása felé (27–37)

ORBÁN JÓZSEF A kriminalisztikai kivizsgálástan
műszaki és eljárásjogi aspektusai (38–55)

• INTERJÚ

LEYRER RICHÁRD „... képes és alkalmas vagyok
a teljes megújulásra...”
Beszélgetés Bánfi Ferencsel, a Csepel igazgatójával
(56–61)

DOMOKOS ANDREA Irányváltás
az Egyesült Államok büntetőpolitikájában (62–72)

BÁNYÁSZ PÉTER Egy alternatív állam: a szicíliai maffia (73–89)

ÁDÁNY ZOLTÁN Az információmegosztás és az információbiztonság
viszonyának alakulása az Egyesült Államokban
(90–101)

HARGITAI HENRIK A helyi rádió szerepe veszélyhelyzetben (102–123)

HAJDÚ SZILVIA – TÚRI ADRIENN
A nyomkövető kutya szerepe a bűnüldözésben
(124–127)

• HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZTANEK ISTVÁN Adathalászok (128–133)

• EURÓPAI UNIÓ
A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén (134–137)

SZERZŐK 2012/10.

- DR. ÁDÁNY ZOLTÁN** főosztályvezető-helyettes,
Információs Hivatal Jogi és Igazgatási Főosztály
- BÁNYÁSZ PÉTER** politológus, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusza
- DR. DOMOKOS ANDREA** habilitált egyetemi docens,
Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és
Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Tanszéke
- DR. FENYVESI CSABA** egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és
Kriminológiai Tanszék
- DR. GRÓSZ TAMÁS** doktorandusz hallgató,
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, ügyész
- DR. HAJDÚ SZILVIA** rendőr alezredes, osztályvezető, Csongrádi
Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály
- DR. HARGITAI HENRIK** adjunktus, ELTE Bölcsészettudományi Kar
Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet
- DR. LEYRER RICHÁRD** rendőr alezredes, belügyi szakdiplomata, I. o. titkár,
vezető tanácsos, Magyarország Állandó Képvisellete
az Európai Unió mellett, Brüsszel, Belgium
- DR. NYIRI SÁNDOR** nyugállományú vezető ügyész
- DR. ORBÁN JÓZSEF** PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és
Jogtudományi Kar
- SZTANEK ISTVÁN** rendőr hadnagy, vizsgáló,
Békéscsabai Rendőrkapitányság Vizsgáló Osztály
- TÚRI ADRIENN** rendőr zászlós, nyomozó,
Csongrádi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály

Nyiri, Sándor

Law enforcement in the light of the Fundamental Law [5–13]

Besides elaborating the new Police Act, the author shows how the new constitution induced a transition in law enforcement principles.

Fenyvesi, Csaba

The pyramid-model of forensic sciences [14–26]

The author outlines a model of the central questions, methodology, and ultimate goal of forensic sciences, a sophisticated, meticulous and diversified empirical science.

Grósz, Tamás

First steps towards the creation of a unified European forensic science area [27–37]

Effective action against the cross-border crime requires close cooperation between Member states in the field of expert evidence. The author argues that this requires mutual trust, which is based – among others – on generally accepted standards and accreditations. The principle of mutual recognition also calls for the reconsideration of the role of experts, as well as the general rules of evidence.

Orbán, József

Technical and procedural legal aspects of investigation science [38–55]

The author provides a thorough comparative analysis of criminal and technical investigations.

„... I am capable and able for a complete renewal...”:

Interview with Cepol Director, Ferenc Bánfi [56–61]

This is the opening piece of a set of interviews, by dr. pol. lt. col. Richard Leyrer, JHA Counsel, aimed at familiarizing the readers with the activities of European institutions in the JHA field.

Domokos, Andrea

A shift in American criminal policy [62–72]

By providing an overview of a recent comparative works, the author highlights trends in American criminal policies aimed at dealing with the controversy that despite dropping crime rates, incarceration is still growing.

Bányász, Péter

An alternative state: the mafia in Sicily [73–89]

After the end of the cold war, besides terrorism, organised crime became a central issue in security studies. Using the example, the ideology, organisation and structure of Cosa Nostra in Sicily, the author shows how organised crime can integrate into public administration.

Ádány, Zoltán

Information-sharing and information security in the USA [90–101]

In the aftermath of 9/11, the U. S. Government announced the primacy of information sharing, significantly facilitating thereby access to classified information for members of the Intelligence Community. The author shows that the Wikileaks-scandal, however, has shaken this system and calls for a new balance between information sharing and information security.

Hargitai, Henrik

Local radios in emergency situations [102–123]

During an emergency situation, broadcast radio is the most flexible, and most accessible medium; in local emergency, local radio has a major role, since. During early stages of an emergency, the radio station and the authorities need to cooperate in informing the public concerned; later local radio has a role in the rehabilitation process. This author presents examples on how radio works in emergency, including the temporary community station that was on the air in the Ajka–Devecser area after the industrial catastrophe in 2010.

Hajdú, Szilvia – Túri, Adrienn Search dogs in criminal investigation

The author provides an overview on why and how the appearance of new forms of crime requires the renewal of the training system which is based on search dogs' natural and keen sense of smell.

Sztanek, István

Data-miners [128–133]

The author provides a detailed description of a teenage rape investigation-case where data-mining helped identifying the perpetrator.

NYIRI SÁNDOR

Rendészet az alaptörvény tükrében

Hazánkban a rendészetet először a többször módosított, 1989. október 23-án hatályba lépő köztársasági alkotmány, az 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: alkotmány) emelte „alkotmányos rangra”. A rendészettel összefüggésben a következő rendelkezések voltak az alkotmányban.

- a) A kormány
  - irányítja a fegyveres erők, a rendőrség és a rendészeti szervek működését [alkotmány 35. § (1) bekezdés h) pont];
  - az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát veszélyeztető elemi csapás, illetőleg következményeinek elhárítása (a továbbiakban veszélyhelyzet), valamint a közrend és a közbiztonság védelme érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket [alkotmány 35. § (1) bekezdés i) pont].
- b) Az alkotmány VIII. fejezete *A fegyveres erők és a rendőrség* címet viselte. (A korabeli szabály az akkor még létező határőrséget mint kettős jogállású, rendészeti feladatokat is ellátó szervet a Magyar Honvédség mellett a fegyveres szervek közé sorolta. A rendészeti szervek közül még kettőt, a rendőrséget és a nemzetbiztonsági tevékenységet említette.) Az alkotmány szerint:
  - a rendőrség alapvető feladata *a közbiztonság és a belső rend védelme*. A rendőrségről és a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő részletes szabályokról szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges [alkotmány 40/A § (2) bekezdés];
  - a fegyveres erők és a rendőrség tényleges állományú tagjainak pártban való tevékenységére a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátokat állapíthat meg [alkotmány 40/B § (4) bekezdés].

Az alkotmány szövegében már olvasható volt a rendészet két kulcsfogalma: a közrend és a közbiztonság, zárójelben megjelent az ugyancsak a rendészeti tevékenységhez kapcsolódó veszélyhelyzet kifejezés, de olvasható volt egy addig nem használt, új fogalom: a belső rend is. A rendészeti szervek közül viszont csak a határőrség és a rendőrség volt nevesítve, a nemzetbiztonsági tevékeny-

ségre csak utalás történt. Abból viszont, hogy az alkotmány a kormány feladatává tette a veszélyhelyzet elhárítását, következtetni lehet arra, hogy az állam a veszélyhelyzet elhárítására hivatott más rendészeti szerveket is működtet.

A korombeli, idősebb olvasót emlékeztetni kívánom, viszont a fiatal, a rendszerváltozás után felnőtt olvasó szíves figyelmébe ajánlom, hogy az alkotmány eredeti szövegében nem szerepelt előírás a rendészetről. [A rendszerváltozás előtt a rendőrségre vonatkozó szabályok egy része az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendeletben és a 39/1974. (XI. 1.) MT rendeletben volt megtalálható.]

Az alkotmány módosításának elveit a békés rendszerváltozást előkészítő Ellenzéki Kerekasztal 1989 júliusában és augusztusában fogadta el. A normaszöveg 1989 októberére készült el, és az Országgyűlés az 1989. október 17-i ülésén tárgyalta, majd 1989. október 23-án lépett hatályba.¹

A történethez tartozik még, hogy az alkotmány módosításának elfogadásakor a nemzetbiztonsági tevékenységet – korabeli terminológiával: állambiztonsági tevékenységet – az akkori Belügyminisztérium, a rendőrség végezte. A nemzetbiztonsági tevékenységet illetően a gondot éppen az alkotmány módosítása okozta. Az alkotmány deklarálta a jogállamiságot, a többpártrendszert, az emberi jogok tiszteletben tartását és védelmét, köztük a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok védelméhez való jogot [alkotmány 59. § (1) bekezdés]. Kimondta az alkotmány azt is, hogy az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, az alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja [alkotmány 8. § (2) bekezdés]. A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozóan ilyen törvény azonban nem volt. Innen kezdve viszont már alkotmányellenes volt a rendőrség állambiztonsági tevékenysége. A rendőrség ezzel nem törődve tovább folytatta a titkos tevékenységét. 1990. január 5-én kiderült, hogy a rendőrség titokban megfigyelte az akkori ellenzéki pártok vezetőit és rendezvényeit, és azokról jelentéseket készített. A belpolitikai botrány felgyorsította a jogalkotást, 1990. január 25-én az Országgyűlés elkezdte tárgyalni a titkosszolgálati eszközökről szóló törvényjavaslatot (1990. évi X. törvény), majd a törvény felhatalmazása alapján a kormány 1990. február 14-én létrehozta a nemzetbiztonsági tevékenységet végző rendészeti szerveket: a nemzetbiztonsági, az információs, a katonai biztonsági és a katonai felderítő hivatal [26/1990. (II. 14.) MT rendelet].²

¹ Kulcsár Kálmán: Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1990. Akadémiai Kiadó, Budapest, 253–259. o.

² Nyíri Sándor: A titkos információgyűjtés jogi alapjai. BM Kiadó, Budapest, 1997, 8–13. o.

A 2006. évi alkotmánymódosítás (2006. évi XCIX. törvény) a rendszetet illetően a következő változásokkal járt:

- az alkotmány 35. § (1) bekezdésének h) pontja megváltozott (a kormány irányítja a Magyar Honvédség és a *rendvédelmi szervek* működését);
- az alkotmány VIII. fejezetének címe *A Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek*re változott;
- az alkotmány megszüntette a határország kettős jogállását, és a határorséget tiszta rendészeti szervvé változtatta (a határország alapvető feladata az államhatár őrzése, rendjének fenntartása);
- a rendőrség alkotmányban meghatározott feladata változatlan maradt (a rendőrség alapvető feladata a közbiztonság és a belső rend védelme).

A 2007. évi LXXXVIII. törvény 2008. január 1-jei hatállyal módosította az alkotmánynak a rendőrség alapvető feladatára vonatkozó előírását (*a rendőrség alapvető feladata a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme*), és a rendőrségről szóló törvény módosításával a rendőrségbe integrálta a határorséget.

Az eddigiekből látható, hogy az alkotmányból hogyan került ki – tűnt el – a rendszet kifejezés, és hogyan került a helyébe a rendvédelem. E „csere” bírálatáról a későbbiekben lesz szó.

Előtte azonban egy kérdéstről szólni kell. Azt helyeselni lehet, hogy az alkotmányfejlődés a rendőrség alapvető feladatai közül mellőzte a belső rend védelmét és a helyére a közrend és a közbiztonság védelmét iktatta. A belső rend kifejezés használata a jogi szabályozásban félreértésre adhat módot, azt a látszatot keltheti, hogy a tevékenység az általánosan elfogadott közbiztonság-védelmi tevékenységen is túlterjeszkedhet.³

A rendőrségről szóló törvény

A következőben tekintsük át, hogy témánkhoz – a rendszethez – hogyan viszonyult (viszonyul) a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)!

A törvény eredeti szövege [1. § (1) bekezdés] átvette az alkotmány azon rendelkezését, hogy a rendőrség feladata a közbiztonság és a belső rend védelme, a 3. § (1) bekezdése pedig a rendőrséget bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és *rendészeti* feladatokat ellátó állami, fegyveres rendvédelmi

---

³ Szikinger István: Rendőrség a demokratikus jogállamban. Sik Kiadó Kft., 1998, 90. o.

szervként definiálta. Az 1. § (2) bekezdése rögzítette azt is, hogy a rendőrség – egyebek között – rendészeti feladatokat is ellát. A törvény 2007. évi módosítása (2007. évi XC. törvény) ezt akként változtatta meg, hogy: a rendőrség állami fegyveres *rendvédelmi* szerv [Rtv. 4. § (1) bekezdés]. A változás, a határőrség integrálása miatt, a rendőrség feladatkörét – az alkotmány módosításával összhangban elhagyva a belső rend kifejezést – kibővítette, de a normaszöveg változatlanul tartalmazza a rendészeti feladatkört. (A rendőrség a közrend és a közbiztonság védelme, valamint az államhatár őrzése, a határforgalom ellenőrzése és az államhatár rendjének fenntartása körében az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési és rendészeti feladatokat lát el.) A törvény legutóbbi, 2011. évi módosítása ezeken nem változtatott, viszont a rendőrség feladatává tette a terrorizmus elleni küzdelmet és a törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzést. Ennek megfelelően az addig egységes rendőrséget három részre tagolta. Az általános rendőrség mellett létrehozta az önálló, de egymással együttműködni köteles, belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó Nemzeti Védelmi Szolgálatot, valamint a terrorizmus elhárítására hivatott Terrorelhárító Központot (Rtv. 4/A §).⁴

A rendőrség rendvédelmi szervkénti meghatározása elméletileg kifogásolható. Azt sugallja, mintha lennének olyan rendészeti feladatok, amelyek elkülönülnek az államigazgatási feladatoktól. Elegendő lett volna a feladatok megjelölése után a rendőrséget rendvédelmi szerv helyett rendészeti szervként megnevezni. A rendvédelem ugyanis nem alkalmazható az állami tevékenység valamely részének tartalmi megragadására.⁵

A rendészetet a jogtudomány állami tevékenységnek, azon belül a közigazgatás részének tekinti. *Szamel Lajos* szerint: „*A rendészet úgy határozható meg, mint olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul.*”⁶

Az 1993-ban megjelenő *Magyar államigazgatási jog* című egyetemi jegyzetében *Berényi Sándor* professzor erről így ír: „*A rendészet közigazgatási tevékenység, s mint ilyen elsősorban olyan hatósági tevékenységnek minősül, amelynek célja a közbiztonság, a közrend jogilag szabályozott rendjének*

⁴ Nyíri Sándor: A Nemzeti Védelmi Szolgálatról. *Belügyi Szemle*, 2011/11., 98–117. o.

⁵ Szikinger István: i. m. 96. o.

⁶ Szamel Lajos: A rendészeti és a rendőrségi jog szabályozásának elvi alapjai. *Rendészeti Tanulmányok*, 1992/1., 7. o.

*megóvása, fenntartása, a közreműködés a megsértett rend helyreállításában. A rendészet a közigazgatás legrégebbi tevékenysége.*⁷

A *Jogi lexikon* szerint⁸ a rendőrség a közigazgatási szervezetrendszeren belül létrehozott, rendszerint túlnyomó részben egyenruházott és fegyveres testület, amelynek kizárólagos feladata a közrend védelmében való közreműködés, részben a törvényben ráruházott feladat- és hatáskörök gyakorlása, részben az egyes rendészeti szervek működésének támogatásán keresztül.

A rendészet joga pedig mindazoknak a jogi normáknak a foglalata, amelyek meghatározzák a rendészeti intézkedést követő, lehetővé tevő vagy megengedő tényállásokat és előírják a hatósági beavatkozás formáját is.⁹

A rendészet joga a különböző rendészeti szervezeteknek – állami szervezeteknek és magánszervezeteknek is – a rendészet feladatának teljesítéséhez feladatokat határoz meg és ezek teljesítéséhez eszközöket, intézkedési lehetőségeket, kötelezettségeket ír elő. A rendészet mint általános tevékenység a különböző rendészeti szervek tevékenységén mint különös tevékenységen belül teljesíteti társadalmi funkcióját.

A közrend, közbiztonság megzavarására alkalmas magatartások a szabálysértési és a büntető anyagi jogban, valamint azokban a közigazgatási szakjogokban fogalmazódnak meg, amelyek az adott terület védelmét a közigazgatási felelősséget megalapozó tilalmak tényállásba foglalásával látják el. Ezeket a jogokat, jogszabályokat nevezi *Finszter Géza* „a rendészet anyagi jogának”¹⁰.

A rendvédelem a rendészetnél tágabb fogalom, jogilag különben is nehezen fogható meg. (Jellemző példaként említtem, hogy a *Jogi lexikon*ban ilyen címszó nem is szerepel. A rendészet fogalmát viszont olvashatjuk a lexikonban.) Jelentheti: a közigazgatási, az igazságszolgáltatási szervezeteknek, a hatóságoknak, a gazdaság szereplőinek, az állampolgári szerveződéseknek, azok tagjainak az általános rendfenntartással, az általános biztonság, a nyugalom, a közrend fenntartásával, a szellemi és az anyagi környezet megóvásával összefüggő olyan tevékenységét, amely közvetve vagy közvetlenül kihat a társadalmi lét minden, a biztonságon alapuló területére. Tárnya: az ország jogszabályok által meghatározott rendje, az általános nyugalom, a biztonság, a közrend, a szellemi és az anyagi környezet, a közösségi és magánjavak, értékek és érdekeltségek védelme.

⁷ Idézi: Nyíri Sándor: A rendőrségi jog alapjai. BM Kiadó, 2002, 11. o.

⁸ Lamm Vanda – Preschka Vilmos: Jogi lexikon. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 1999

⁹ Finszter Géza: A rendészet elmélete. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003, 25. o.
10 Uo.

A rendészeti jogirodalomban meghonosodott a rendvédelem szervei kifejezéseként történő használata, idesorolva a közrendészeti szerveket (rendőrség, nemzetbiztonsági szolgálatok, katasztrófavédelmi szervek, vám- és pénzügyőrség, büntetés-végrehajtási testület).

Annak szemléltetésére, hogy a rendészet a közigazgatás része, tekintsük át a rendőrség feladatleltárát [Rtv. 1. § (2) bekezdés]. Azt már korábban rögzítettük, hogy a törvény előírása szerint a rendőrség bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatot lát el. Ennek során:

1. általános bűnügyi nyomozó hatósági jogkört gyakorol, végzi a bűncselekmények megelőzését és felderítését;
2. szabálysértési hatósági jogkört gyakorol, közreműködik a szabálysértések megelőzésében és felderítésében;
3. ellátja a közbiztonságra veszélyes egyes eszközök és anyagok előállításával, forgalmazásával és felhasználásával kapcsolatos hatósági feladatokat;
4. közlekedési hatósági és rendészeti feladatokat lát el;
5. ellátja a közterület rendjének fenntartásával kapcsolatos rendészeti feladatokat;
6. gondoskodik a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak személyi védelméről, valamint a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők védelmi programjának (a továbbiakban: védelmi program) végrehajtásáról, továbbá védi a Magyar Köztársaság érdekei szempontjából különösen fontos személyek (a továbbiakban: védett személy) életét, testi épségét, őrzi a kijelölt létesítményeket;
7. engedélyezi és felügyeli a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenységet;
8. büntetés-végrehajtási feladatokat lát el;
9. ellátja a rendkívüli állapot, a megelőző védelmi helyzet, a szükségállapot, a veszélyhelyzet és az alkotmány 19/E §-ában meghatározott helyzet, katasztrófaveszély esetén a hatáskörébe utalt rendvédelmi feladatokat, továbbá rendkívüli állapot idején az alkotmány 19/E §-ában meghatározott esetben közreműködik az államhatárt fegyveresen vagy felfegyverkezve átlépő személyek kiszorításában, illetve elfogásában és lefegyverzésében *(ezt a feladatot a törvény 2007. évi módosítása tette a rendőrség feladatává, azaz a törvénnyel, amely a rendőrséget rendvédelmi szervként definiálta)*;
10. őrzi az államhatárt, megelőzi, felderíti, megszakítja az államhatár jogellenes átlépését;
11. ellenőrzi az államhatáron áthaladó személy- és járműforgalmat, a szállítmányokat – ide nem értve a közösségi vámkódex létrehozásáról szóló

- 2913/92/EGK rendeletben meghatározott vámellenőrzést –, valamint végzi a határátléptetést, továbbá fenntartja a határátkelőhelyek rendjét;
12. irányítja a határesemények kivizsgálásával megbízott magyar szervek tevékenységét, felügyeli az államhatár felmérésével, megjelölésével, a határjeltek felújításával kapcsolatos munkák végzését;
  13. megteszi az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és tömeges migráció kezeléséhez szükséges intézkedéseket, továbbá elhárítja az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekményeket;
  14. elvégzi az e törvényben meghatározott belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési célú ellenőrzést;
  15. felderíti a Magyar Köztársaság területén tevékenykedő terrorszervezeteket, megakadályozza, hogy a szervezetek bűncselekményeket kövessenek el, megakadályozza, hogy a Magyar Köztársaság területéről bármilyen szervezet vagy magánszemély anyagi források biztosításával vagy bármely más módon elősegítse terrorszervezet működését;
  16. elvégzi a részére törvényben vagy kormányrendeletben megállapított, valamint az Európai Unió kötelező jogi aktusaiból vagy nemzetközi szerződésből eredő egyéb feladatokat; valamint
  17. részt vesz az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Unió, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, a NATO keretében szervezett, vagy nemzetközi szerződés alapján a békétámogató és polgári válságkezelési feladatokban.

A rendőrség feladatleltárát áttekintve megállapíthatjuk, hogy a feladatok közül az 1., 6., 8., 14. és 15. pontban foglaltak a bűnmegelőzési, bűnüldözési (vagy ahhoz kapcsolódó) funkciók közé sorolhatók (bűnügyi rendészet), a többi feladat viszont államigazgatási (közigazgatási, rendészeti) funkció, mivel rendeltetése a közrend megzavarásának megelőzése, a zavaró magatartás megakadályozása, a rend helyreállítása. Közigazgatási hatósági ügy ugyanis minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet érintő jogot vagy kötelezettséget állapít meg, adatot, tényt vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez.

Az alaptörvény

Az eddigiekből kitűnt, hogy a köztársasági alkotmány önálló szakaszban [35. § (1) bekezdés], tizenegy pontban foglalta össze a kormány leglényege-

sebb feladatait, köztük a közrend és a közbiztonság védelméért, a veszélyhelyzet elhárításáért viselt felelősséget, valamint a rendőrség és a rendészeti – rendvédelmi – szervek működésének irányítási kötelezettségét, valamint rendelkezett a rendőrség alapvető feladatáról [40/A § (2) bekezdés].

Magyarország alaptörvénye viszont a kormány feladatát nem részletezi, a rendészet – rendvédelem – kifejezést nem tartalmazza. Az alaptörvény a kormány feladatáról a következő rendelkezést tartalmazza: a kormány a végrehajtó hatalom általános szerve, amelynek feladat- és hatásköre kiterjed mindarra, amit az alaptörvény vagy jogszabály nem utal más szerv feladat- és hatáskörébe [alaptörvény 15. cikk (1) bekezdés].

Az alaptörvény a rendészeti szervek közül csak a rendőrségre és a nemzetbiztonsági szolgálatokra tartalmaz előírást. Az alaptörvény 46. cikke szerint

- a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, a közrend, a közbiztonság és az államhatár védelme;
- a rendőrség működését a kormány irányítja;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok működését a kormány irányítja;
- a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet;
- a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

Az alaptörvény „alkotmányos rangra emelte” a bűnmegelőzést és a bűnfelderítést, és a rendőrség alapvető feladatai között változatlanul hagyta a közrend, a közbiztonság és az államhatár védelmét. Az alaptörvényben olvashatjuk még a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladatait. (Ez eddig a nemzetbiztonsági tevékenységről szóló törvényben szerepelt.) Az alaptörvény változatlanul a kormányra ruházza a rendőrség és a nemzetbiztonsági szervezetek működésének irányítását. A rendőrséget illetően a rendőrségről szóló törvényben a jogalkotó a kormány rendőrséget irányító jogát (alkotmányos köteleességét) a rendészetért felelős miniszterhez delegálta [Rtv. 4. § (3) bekezdés]. Ez a jogkörátadás a kormányzati munkamegosztásból ered, mivel

a hazai alkotmányos berendezkedésben – mint ahogy arra az Alkotmánybíróság rámutatott – a minisztereknek nincs a kormánytól független hatáskörük¹¹.

Az alaptörvény a rendészeti tevékenységhez szorosan kapcsolódó veszélyhelyzetről, az ahhoz kapcsolódó kormányzati felelősségről önálló szakaszban (cikkben) rendelkezik (46. cikk). E szerint:

- a kormány az élet- és a vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be;
- a kormány a veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat;
- a kormány ilyen rendelete 15 napig maradhat hatályban, ami az Országgyűlés felhatalmazása alapján meghosszabbítható;
- a kormány rendelete a veszélyhelyzet megszűntével veszti hatályát.

Következtetés

A dolgozatot azzal indítottam, hogy a rendészetet a köztársasági alkotmány emelte „alkotmányos rangra”. Igyekeztem bemutatni azt, hogy az alkotmány módosításai következtében a rendészetből hogyan lett rendvédelem. A témához kapcsolódva bemutattam a rendőrségről szóló törvény változásait is. Végül eljutottam oda, hogy Magyarország alaptörvénye már nem tartalmazza a rendészet (rendvédelem) kifejezést. Szerepel azonban az alaptörvényben a rendészet két kulcsfogalma, a közrend és a közbiztonság, és ugyancsak tartalmaz a rendészeti tevékenységhez szorosan kapcsolódó veszélyhelyzet kezelésére vonatkozó előírásokat. Megállapíthatjuk tehát, hogy a rendészet alkotmányos rangja megmaradt.

---

¹¹ 48/1991. (X. 1.) AB határozat II. pont.

FENYVESI CSABA

A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei

A tudományos kutatót a kíváncsisága ösztönzi. Kíváncsisága körében kérdést, kérdéseket tesz fel és arra, azokra keresi – néha egy egész életen át¹ – a lehetséges válaszokat, végső soron pedig mindegyik esetében a helyes választ. A kérdésfeltevés az egyik legnehezebb feladat, mármint a jó kérdésfeltevés.

Egy (székely) anekdota (kicsit formázott változata) szerint a Budapestre érkező tájékozatlan vidéki ember megkérdezi az egyik láthatóan helyi lakos járókelőt: meg tudja mondani, hol van a Parlament? Meg – hangzik a tömör válasz, majd továbbsétál.

A tudományos kutatói kérdésnek egyszerűnek, világosnak és lényegre törőnek kell lennie, amely alapján nem kerülhető meg a tisztességes, tükörtartó és mások számára is hasznosítható válasz. A kriminalisztika mint a nyomozás tudománya már több mint száz éve megfogalmazta az esszenciális kérdéseit, amelyek hű megválaszolása alapot adhat a későbbi bírósági ténymegállapításhoz, az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez.²

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a hét alapkérdés alapvető szintre emelkedett, hiszen elvi érveléssel mondhatjuk ki, hogy aki ismeri az inkriminált bűncselekmény körében az egzakt válaszokat, az ismeri a múltbeli eseményeket, az képes a tényekből helyes jogi következtetéseket levonni.³ Mert ne feledjük a római jog bölcsességét, hogy *da mihi factum, dabo tibi ius*, vagyis adjál nekem tényt, adok neked jogot. A ténykérdés mindig megelőzi a jogkérdést⁴, és nem lehet „jogászcodni”, minősíteni a tényállás pontos ismerete nélkül. (Ez az állítás mértékadó a nem büntetőjogi tényállásokra, vagyis a jogász munkáin minden területére, a jog minden ágára is.)

Az ellenkezője is közelít az igazsághoz, nevezetesen, hogy aki nem ismeri a tiszta válaszokat a kérdésekre, az nem ismeri a múltat, nem tud tényállást

¹ Egy szellemes mondás szerint a tudós definíciója: kutató a halála után.

² Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. Magyar Tudomány, 2003/2., 196–201. o.

³ A Be. 75. § (1) bekezdése is kimondja, hogy „A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni...”

⁴ Nem véletlen a cím a következő monográfiánál sem: Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987

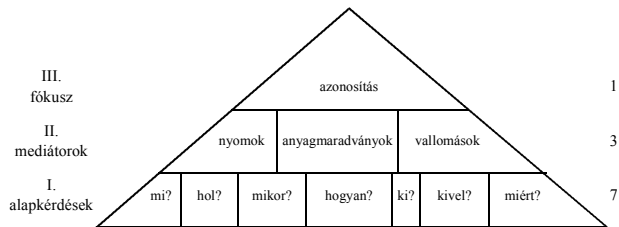
megfogalmazni, ebből következően minősíteni sem tud. Szoktam mondani: a „tényészet” vagy „tényészkedés” mindig megelőzi a „jogászkodást”.⁵

A kriminalisztika piramismodellje

Tanulmányom első részében a kriminalisztika mint a napjainkra már igen kifinomult, aprólékos és szerteágazó ténytudomány⁶ fő kérdéseit, módszertanát, közvetítő eszközrendszerét és végső célját igyekszem modellezni – remélhetően – mindenki számára világos, egyszerű és az elméletben, a mindennapi gyakorlatban és oktatásban használható formában.

Rajzos alakjában erre leginkább egy piramisformát tartok alkalmasnak, amelynek az alapjától a csúcsig haladva 7-3-1 építőkockája van. Nevezhetjük a piramismodellt 7-3-1-es, vagy egyszerűen 731-es alakzatnak is (*ábra*).

A képzeletbeli piramis leglajján az első szint: a kriminalisztikai fő kérdések (*criminalistical main questions*). A legmasszívabb hét alap építőkövet a

⁵ A joghallgató diákok figyelmét felhívom a harmadik-negyedik év környékén, amikor először találkozunk a kriminalisztikával, hogy a munkájuk során valójában sokkal inkább ténykutatók („tényészek”) és nem jogászok lesznek, hiszen az csak akkor fordulhat elő, ha felkutatják a releváns tényeket. Találón mondják: „Paragraffussal még senki nem fogott tettet.” (Joghallgatóból pedig „jogbeszélővé” kell válniuk a kommunikációjuk – krimináltaktikájuk – hatásossága érdekében.)

⁶ Olyan ténytudomány, amely évszázad óta próbálja „kifürkészni”, kipuhatolni, megtudni a múltban törtéteket. Ennek érdekében az alkalmazói széles körű adatgyűjtést végeznek. Egyik módzata a hazánkban kevésbé ismert „raszternyomozás”. Lásd ennek részleteit Pilisi Fanni: Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszternyomozásra. Szakdolgozat. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék, Pécs, 2012. Minden krimináltaktikai (kihalgatás-technikai) mozzanat adatszerezésre irányul. Lásd erről például Szjártó Eszter: A blöff fogalma, szerepe, alkalmazhatósága, különös tekintettel a büntetőeljárásra. (Kézirat) Megjelenés alatt a Belügyi Szemlelben. Mondhatjuk azt is, hogy „minden rendőrség annyit ér, amennyi adata van”. Lásd ezt részletesebben Fenyvesi Csaba: Rendőrség és marketing. Carbocomp Kiadó, Pécs, 1994

szakirodalomban már jól kimunkált hét fő kérdés alkotja: *mi?, hol?, mikor?, hogyan?, ki?, kivel?, miért?*

A kriminalisztika teoretikusai között voltak, akik ezt egészen tizenkettőig bővítették, például a kinek a sérelmére?, milyen eszközzel követték el?, milyen okból, illetve milyen célból?, milyen kárt okozva?, stb. kérdésekkel kiegészítve. Azt is megjegyezhetjük, hogy a magyar nyelv szabályai szerint a hatodik, azaz a *kivel?* kérdést nem is kellene feltennünk, hiszen ha többen voltak, akkor az ötödik (*ki?*) kérdésre adott feleletünk tartalmazza, tartalmazhatja a társak nevét is. Ám kétségtelen, hogy az angol rövidítésében *7W questions*⁷ formula mára kiforrottá és nemzetközileg (és magunk által) is elfogadott részévé vált a kriminalisztika elméletének (és gyakorlatának egyaránt.)

A tömörséget mutató hét kérdés között sem véletlenül áll az első helyen a pusztán két apró betűből álló *mi?* kérdés, hiszen a *mi történt?* lényegbevágó megválaszolása adja meg a kezdő feleletet, egyben lökést is, hogy valóban bűnügyben kell-e eljárniuk a hatóságoknak, vagy netán közigazgatási⁸, munkaügyi kérdésben – és sorolhatnánk még számtalan eshetőséget és területet. A bűncselekményi válasz esetén azonnal más lesz a bevetendő apparátus, szakértelem, módszertan, eszközállomány, és azonnal élessé válnak a további alapkérdések. A mondatból kiemelem az „azonnal” szót, hiszen egyből fontossá válik az idő kérdése. Nemcsak a nyomozás, a tényfeltárás gyorsaságának igénye miatt, hanem mert a *mikor?* kérdés is előretolul. A *mi?* kérdés után verseng a *hol-mikor-hogyan?*⁹ kérdéstriász¹⁰. Szinte egyidejűen és égetően merülnek fel, amelyekre a lehető legrövidebb idő alatt meg kell adni a pontos válaszokat, mert ezek nélkül nagy valószínűséggel nem tudunk hatékonyan kutatni a további kérdések (*ki-kivel?*) felelete után.¹¹

E helyütt célszerűnek látom átugrani a középső építőköveket és fellépni a piramis egyetlen építőelemből álló csúcsára, amely megjelöli azt a fókusz-

7 What, Where, When, How, Who, With Whom, Why?

8 Erről ír például Romet Bernadett: A rendkívüli halálesetek helyszíni szemléi. Studia Iurisperitorum, Pécs, 2004, 257–278. o.

9 Lásd erről részletesebben a modusoperandi-nyilvántartás alapjaként szolgáló perszeveranciát: Kovács Klára – Pásztor Attila: A perszeverancia kriminalisztikai jelentősége. Belügyi Szemle, 2011/12., 89–103. o.

10 Nem véletlenül Pusztai Lászlónál is kulcsszerepük van a helyszíni vonatkozásában. Pusztai László: Szemle a büntetőeljárásban. KJK, Budapest, 1977

11 Előadásaimon szoktam emlegetni, hogy a kriminalisztika sokban hasonlít a szerelmekhez, hiszen a szerelmek is a hét kérdés bővületében élnek. Tisztázzák, vagy legalább érzik, hogy mi van közöttük, ki-kivel, hol és mikor találkozik, hogyan lesznek együtt. Végül érdekes módon a miért kérdése inkább a konfliktusnál, végső esetben a szakításkor merül fel, mivel ha rendben működik a kapcsolat, nem kérdés, hogy miért működik jól. Okkeresés általában gondok idején jön elő.

pontot, amelyért az egész múltmegismerési küzdelem folyik, amire az összes alapkérdés irányul minden részletében és minden alkalommal, nevezetesen az: azonosítás (*identification*).

A pécsi „kriminalisztikai labor”¹² tábla feletti falán hatalmas piros betűk hirdették ezt a célt, hiszen folyamatosan a kriminalisták szeme előtt lebeg (kell, hogy lebegjen) minden cselekményük közben, amikor kutatják a hét alapkérdésre a zajmentes választ.

Azonosítjuk a cselekmény jellegét: egyáltalán bűncselekményről vagy netán balesetről, természeti csapásról, önkézéségről van-e szó.

Ha bűncselekményről van szó (és csakis akkor), az elsődleges kérdésről áttérhetünk a többi kérdésre; vagyis azonosítani kell a helyszínt, többször az összeset, azonosítani kell az elkövetés idejét, módját, motivációját (néha sértejtjét is)¹³ és végül a tettesét, illetve az összes tettesét.

Hogyan juthatunk el a piramis csúcsára az alapköveket alkotó fő kérdésektől, másképpen fogalmazva: mik az azonosítás módszerei, eszközei? A válaszokat a piramis középső három kockájából, a II. szintről olvashatjuk ki, nevezetesen: Kriminalisztikai eszközök [*criminalistical instruments (ways-paths)*].

Az angol megfelelőnél már utalok arra, hogy alkalmazható és talán szemléletesebb, találóbba az *út* vagy *irány* megjelölés, amiből érzékelhetővé válik, hogy ezek segítségével, rajtuk keresztül vezet a megismerésünk, tisztázásunk az alapoktól a csúcsig, a releváns fő kérdésektől az azonosításukig, vagyis a torzításmentes megválaszolásukig. Nevezhetjük őket közvetítőknak, „mediátoroknak”, amelyekkel csak tudni kell beszélni, amelyeket csak tudni kell megszólaltatni.¹⁴ Úgy vélem, az összes lehetséges irány, eszköz, közvetítő három fő csoportba osztható. Nevezetesen: nyomok – anyagmaradványok – vallomások (*traces – material remains – testimonies*).

Ha áttekintjük a bizonyítási rendszerünket, a büntetőeljárás-jogban rögzített bizonyítékokat (bizonyítási eljárásokat)¹⁵, akkor azt látjuk, hogy akár az

¹² Lásd erről részletesebben Herke Csongor: Kriminalisztikai laboratórium Pécsen. Belügyi Szemle, 1998/7–8., 153. o.; Fenyvesi Csaba: i. m. 196–201. o.

¹³ Lásd erről részletesebben Angyal Miklós: A személyazonosítási eljárások jellemzői. PhD-értekezésnek készülő kézirat, Pécs, 2012

¹⁴ Joggal fogalmazhatjuk meg, hogy a kriminalisztika a közvetett bizonyítékok bővítésének és tökéletesítésének a története. Tudomány és művészet együtt, amely szellemi és gyakorlati tevékenységet is magában foglal.

¹⁵ Az elnevezést (eljáráson belüli eljárás) helytelennek tartjuk; lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián – Herke Csongor: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 210–301. o.

elméletben kimunkált, akár a gyakorlatban alkalmazott bizonyítékok (bizonyítási eszközök) a három kategória valamelyikébe illeszthetők. Nem kimerítő jelleggel jelölöm meg, hogy a tanú vallomása, a terhelt vallomása, a helyszíni kihallgatáson, felismerésre bemutatáson, szembesítésen¹⁶, poligráfus vizsgálaton¹⁷ elhangzottak¹⁸ mind a vallomások körébe tartoznak, ám idesorolhatók a szakértői vélemények, illetve (párhuzamos) meghallgatásuk eredményei is. Hozzáteve, hogy a szakértők véleménynyilvánításánál így már átfedés van a nyomokkal és az anyagmaradványokkal, miután legfőképpen ezek vizsgálatáról, azonosításáról, azonosságukról vagy ellenkezőjéről vallanak, nyilatkoznak.¹⁹

A tárgyi bizonyítékok²⁰, amelyek javarészt a szemle (kutatások) keretében bukkannak fel, valójában nyomok és anyagmaradványok, illetve azok képzői vagy hordozói. (Lásd például az elkövetés eszközeit, amire elkövetik a bűncselekményt, ami a bűncselekmény útján jön létre, stb.)

Az okirati bizonyítékok pedig vagy nyom- és/vagy anyagmaradvány-hordozók, és gyakorta szakértői vélemény formájában jelennek meg. Ráadásként még „vallanak” is, hiszen a bennük lévő nyilatkozatokat mutatják fel.²¹

A titkos módon beszerzett bizonyítékok is besorolhatók a három kategóriába, hiszen:

- a) nyilatkozatokat, kijelentéseket, közléseket tartalmaznak, mint például a kihallgatások, felvételek, levelezések, számítógépes adatok eredményei²², amelyek perrendszerűen okirati formában jelennek meg ugyan a bizonyíté-

---

16 Lásd erről Antal, Dániel: Confrontation as a Special Criminalistic Method. In: Jozef Metenko – Sona Masnicová – Magdaléna Krajníková (eds.): Pokroky v Kriminalistike 2011 EU SEC II/B. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011, pp. 68–83.

17 Lásd erről Budaházi Árpád: Poligráf a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2011/12., 104–117. o.

18 Akár magyar, akár idegen nyelven elhangzott vallomások. Lásd erről Grezsu Katalin: A tolmács jogállása a büntető eljárásban. Jura, 2007/2., 50–59. o.; Grezsu Katalin: Tolmács a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, 2007/12., 90–109. o.

19 Lásd erről részletesebben Várdai Viktória Jáde: Szakértő, bíró vagy tanú? In: Jog és Állam. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, 2012 (megjelenés alatt)

20 Részletes (összehasonlító) monográfiát írt erről Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest, 1972

21 Lásd erről Tóth, Csenge – Mészáros, Bence – Fenyvesi, Csaba: Examinarea documentelor suspecte [Questioned Document Examination] Revista De Criminologie, De Criminalistica Si De Penologie, Societatea Romana De Criminologie Si Se Criminalistica. Cluj Napoca, (Roumania), 3/2010., pp. 152–160.

22 Lásd erről részletesebben Déri Pál: Korszerű nyomozás – integrált büntöltözés. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1976; Déri Pál – Budai Attila: Korszerű büntöltözés. ORFK, Budapest, 1991

kok körében, ám kriminalisztikai értelemben vallomásoknak²³ vagy nyomoknak tekinthetők;

- b) tárgyi bizonyítékokat, nyomokat, illetve anyagmaradványokat²⁴ szolgáltatnak (minden kábítószer például kriminalisztikai értelemben anyagmaradvány), például ál-mintavásárlás, titkos kutatás során.

A II. szintű kockák sorrendje sem véletlen. Szándékosan helyeztem első-második helyre a nyomokat²⁵ és anyagmaradványokat, megelőzve a vallomások harmadik követ. Tettem ezt abból az elméleti és tapasztalati okból, hogy a „nyomok és anyagmaradványok megvásárolható tanúk”, vagyis validitásuk a modern kriminalisztikai és bizonyításemelvények szerint magasabb szintű (lásd a daktiloszkópia eredményeit vagy a DNS-azonosítások megbízhatósági szintjét), mint az erőteljes torzításokkal bíró személyi vallomások, különösen a tanúk és terheltek körében.²⁶ A gondolat szinkronban van a kriminalisztika XXI. századi tendenciáival is, amelyek közül az egyik éppen a krimináltechnika primátusát²⁷, elsődlegességét hirdeti a krimináltaktikával szemben. Pont a vallomások – akár jóhiszemű – pontatlansága, megbízhatatlansága és a vele

23 Lásd erről Mészáros Bence: Fedett nyomozás a bűnüldözésben. PhD-értkezés, Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011 (monográfiaként megjelenés alatt)

24 A szagról mint anyagmaradványról lásd részletesebben Horváth Orsolya: A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2011

25 Lásd a nyomok jelentőségét a kriminalisztikában és a bizonyításban Katona Géza: A nyomok azonosítási vizsgálata. KJK, Budapest, 1965; Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. KJK, Budapest, 1977

26 A tanúvallomást befolyásoló tényezőkről értekeznek: Bíró Gyula: Kriminalisztika. Debreceni Egyetem ÁJK–Lícium-Art Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2010, 116–138. o.; Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Kft., Debrecen, 2008; Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest 1965; Molnár József: A kriminalisztika tudománya. A tanú és a terhelt kihallgatásáról. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–245. o.; Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966; Tóth Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988; Szücs Eszter: A sértettgondozó és a sértettgondozás fogalma, kialakulása, szerepe a kriminalisztikában. Rendészeti Szemle, 2010/4., 124–145. o.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005; Vargha László (szerk.): Kriminalisztika. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980; Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe a büntügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008; Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006; Viski László (szerk.): Kriminalisztika általános rész. Budapest, 1961; Huba Lilla Luca: Deception detection – avagy a megtévesztés felderítése és az igazságügyi ösztönésvizsgálat a büntetőeljárásban. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2011

27 Már a krimináltaktikai körbe tartozó vallomáshitelességet is a természettudomány segítségével ellenőriznek néhanyan a világban. Lásd erről Póczos Eszter: A hazugságvizsgálat jövőképe. Belügyi Szemle, 2006/5., 100–109. o.

szembeállított alaptudományokra épülő természettudományos ismeretek igen magas színvonalára²⁸, magas validitást produkáló szintjére.²⁹

A kriminalisztikai alapelvek

A krimináltechnika primátusának deklarálása az első pillantásra valamiféle elvnek is tűnhet, és joggal veti fel a kutatói-tudománytani kérdést, hogy: egyáltalán léteznek-e alapelvek a kriminalisztikában?

A tételes jogot magukba foglaló jogágak nem elhanyagolható körében (például büntetőeljárás-jog) az elmúlt néhány száz évben kialakultak a modern, átfogó, úgy is fogalmazhatunk, hogy vezérfonalként szolgáló gondolatok, amelyek – főleg az eljárási – kódexek kezdetén mindjárt útbaigazítják, felkiáltójellel jelölik a követendő jogalkalmazói „ösvényeket”. Ezekről az egész ügymenetben letérni nem szabad: lámpásként világítják a helyes utat. Mivel a kriminalisztika nem jog-, hanem (alkalmazott) ténytudomány, összefoglaló kódexe sincs, ilyen köbe vésett princípiumokat nem fogalmaznak meg a tudomány képviselői a kriminalisztikai (*forensic sciences*) tankönyvek elején. Mégis – nézetem szerint – vannak olyan alapkövek, amelyek elvi éllel segíthetik a múltbeli tényállások felderítőit, a pontos, torzításmentes dektálást. A következő sorokban ezeket fogalmazom meg nem kimerítő jelleggel.

A kriminalisztikai alapkérdések

Meglátásom szerint az említett kriminalisztikai fő kérdések is alapelvi szintűek, hiszen, mint már kifejtettem, ezek megválaszolása nélkül nem mondhatjuk, hogy helyesen ismerjük a releváns tényeket, a történeti múltat, az elbírálandó tényállást. Ennek legfőbb veszélye pedig az esetleges „justizmord”³⁰ lehet, amelynek elkerülése, megelőzése minden jogalkalmazó elsődleges kötelességei közé tartozik.

Ha közelebbről megnézzük a hét releváns kérdést és az igényelt feleleteket, akkor azt láthatjuk, hogy elmaradhat a hetedikre, vagyis a *miért?*-re a vá-

²⁸ Lásd erről Orbán József gondolatait: A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes-analízis apropóján. *Glossa Iuridica*, 2012/1., 42–46. o.

²⁹ Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: A XXI. századi büntüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. *Magyar Tudomány*, 2004/6., 757–765. o.

³⁰ Lásd ennek jelentőségét részletesebben Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. *Beltügyi Szemle*, 2011/9., 41–63. o.

lasz. A *mi?*-re való felelet nélkül nem léphetünk tovább, nem születhet korrekt végső határozat sem – a kiteljesedett alapelvű bírósági szakaszban sem. Bizonyos kérdésekre a válaszadást nem is lehet megkerülni a nyomozási szakban, nem kerülhet át az alapfeladat és a felelősség a bíróságra, mivel annak ehhez nincsenek már meg az eszközei, módszertana, apparátusa stb.

A *mikor?* kérdése több okból is releváns; elévülés, alibi, alkalmazandó jogszabályok stb. miatt. A *hogyan?* kérdés pedig óriási jelentőséggel bírhat az alapesetek és minősítések meghatározásánál, csakúgy, mint a *miért?* kérdés is lehet befolyásoló. A motiváció, az ok ismerete, vagyis a *miért?* megválaszolása nélkül még lehet ítéletet alkotni, nem feltétlenül megválaszolandó kérdés. A *mi?* és *ki-kivel?* kérdések viszont kötelezően és bizonyosan megválaszolandók.³¹ A hét kérdés értékpiramisában tehát ezek az alapok, egyúttal mondhatjuk a csúcs-, kikerülhetetlen kérdések.

Fontosak, sokszor nagyon is szükségesek, de alkalmanként nem „*conditio sine qua non*” kérdések a *hol?*, *mikor?*, *hogyan?*, és nem feltétlenül és elengedhetetlenül szükséges a *miért?* kérdés megválaszolása. Olybá tűnik, ez sokkal inkább felderítést elősegítő kérdés, támpontot nyújthat a többi megválaszolására, kiemelten a *mi?*, illetve a *ki-kivel?* kérdéseikhez.

Minden bűncselekmény elkövetése során keletkezik nyom és/vagy anyagmaradvány. Ha ezt a tételt nem rögzítenénk, ezt nem vallanánk, nem hinnénk, akkor értelmetlenné válna maga a bűnüldözés, a felderítés. Enélkül nincs értelme bármit is keresni, hiszen az nyomtalanul eltűnt, mintha nem is létezett volna, mintha nem is történt volna ilyen.

Az elv része a szakirodalomban már megfogalmazott „nyomkeresztződés” (*theoretical exchange*) elve.³² Értelme szerint két személy és/vagy tárgy találkozása mindig kölcsönös átadással, kölcsönös cserével jár. Ez lehet olyan mikroméretű, hogy szabad szemmel nem látható anyagmaradványok cserélődnek, ám vannak már megfelelő eszközeink (nagyítók, mikroszkóp stb.), amelyekkel láthatóvá, vizsgálhatóvá, végső soron azonosíthatóvá teszik őket.

Bátran állíthatjuk, hogy a természetes személy bűnelkövetése esetén legalább a szaga mint anyagmaradvány megjelenik a kölcsönhatáskor, azt ugyanis nem áll módjában megelőzni. Eltűntetésére néha tesznek kísérletet (például paprikával szórják be a helyszínt), akkor azonban már e kísérlet nyomait, anyagmaradványait találhatjuk meg és rögzíthetjük.

³¹ A *ki?* kérdés megválaszolásának elősegítésére alakult ki a XX. század végén a profilalkotás módszertana. Lásd erről Kemény Gábor: A profilalkotás. Belügyi Szemle, 1999/3., 3–20. o.

³² Az elv nem új keletű, a francia szakirodalomban Locard már csaknem száz éve megfogalmazta. Edmond Locard: Manuel de technique policière. Payot, Paris, 1923

Úgy is fogalmazhatunk az anyagmaradványokról, hogy azok „partizánok”³³. Mindig, mindenhol ott vannak³³, a legváratlanabb helyeken is felbukkannak, óriási és hosszan tartó ellenálló képességgel bírnak. Kiirthatatlanok, és be tudnak számolni az eseményekről, „mesélik a múltat”, vagyis azonosítanak. A szakirodalom szerint a mindenhol létező anyagmaradványok (bármely parányi mennyiségben is) alkalmasak a cselekmény gondolati rekonstrukciójára, a történések sorrendiségére, osztályozhatók, és az egyedi azonosítást is lehetővé teszik.³⁴

A személyek és tárgyak egyedisége, azonosíthatóságuk

Mint megfogalmaztam, a piramismodell csúcán az azonosítás áll. Deklarált tétel mind az elméletben³⁵, mind a gyakorlatban, hogy a természetes személy elkövető egyedi, mással össze nem tévesztendő alany. Olyan egyedi jelenség, biológiai lény, amelyből nincs még egy a Földön. *Natura non facit saltum*, a természet nem ismétli önmagát. A nyomozó, a nyomozás a megismételhetetlen, egyedileg azonosítható tettest (tetteseket) keresi. Erre az elv teoretikus és praktikus alapot is ad, ellentétben a tárgyakkal, ahol szintén az azonosítás a fő cél, mégpedig nyomokon, anyagmaradványokon és vallomásokon keresztül. Törekszünk is az egyediség megállapítására, de ez már nem minden esetben lehetséges sem elvi, sem gyakorlati szinten. Gondoljunk csak a tömegszériában gyártott autókra, órákra, telefonokra, ékszerekre, fesztűvasakra

³³ Az egyik frappáns szakirodalmi mondás szerint: „Nincs nyomszegény helyszín, csak fantáziaszegény nyomozó.” Azzal pontosítom, hogy a nyomon értjük az anyagmaradványt is, mivel az mindig keletkezik bűnelkövetéskor, a fantáziaszegénységen pedig a kellő szakértelem (és eszköz) hiányában eljáró detektívet („nyomolvasót”). (A mondás testvérei: „A helyszín beszél, csak meg kell tudni szólaltatni.” „A helyszín nyitott könyv, csak olvasni kell tudni belőle.”)

³⁴ Itt jegyzem meg, hogy természetesen a felderítés és a bizonyítás közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. Szemléletes csoportokat állít fel Finszter Géza a könnyen és nehezen felderíthető, illetve könnyen és nehezen bizonyítható bűncselekmények körében, keresztződéseiben, az előforduló négy kombinációról. Lásd erről részletesebben: Finszter Géza: A kriminalisztika és a változó tételes jog. In: Kadlót Erzsébet (szerk.): Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 189–199. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]

³⁵ Katona Géza: A kriminalisztika azonosítás elmélete. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 71–88. o.; Hautzinger Zoltán: Az emberi szagok kriminalisztikai azonosítása. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2003, 79–89. o.; Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008, Budapest, 44–55. o.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009, 35–44. o.

stb., amelyek mind lehetnek elkövetési eszközök, elkövetési tárgyak, végső soron nyomképzők vagy nyomhordozók.

A múlt megismerhető

Áttekintve az eddigi tétéleket, logikai sorrendben ezt – a nem is igazán a kriminalisztika által kidolgozott és bizonyított tételt – kell előre vennünk, hiszen a múlt megismerésének képessége, hite nélkül nincs értelme felderítésről, bizonyításról beszélnünk, és akkor értelmetlenné válnának a kriminalisztikában megfogalmazott ajánlások, metódusok.³⁶ A kriminalisztika módszertana csak eszköz az egyébként nagyon nehezen rekonstruálható múlt megismerésére, önmagában nem létezik. Valóban „csak” alkalmazott tudomány, amely más tudományterületek eredményeit veszi át, alakítja, formálja a saját céljai elérésére.³⁷

Tegyük hozzá: ez nem kis feladat, sem tartalmában, sem céljában. Aki már próbálta, tudja.

Sommázat

Az előző két fejezet átfedéseiből is kitűnik, hogy szoros összefüggés van a piramismodell építőkövei és elvei között. A sémaszerű ábrázolás talán első látásra a kriminalisztika gazdag törzse „lecsupaszításának” tűnik, más oldalról megközelítve azonban az egyszerűségében rejlik a világos üzenete minden alkalmazónak, gyakorlónak és kívülállónak. Az egyszerűsítés, a modellezés és ábrázolás – ahogyan a helyszínrajzok is a felderítés, bizonyítás körében – segíti a téma (az elkövető-elkövetés) megértését, a stratégiai és taktikai feladatok és célok meghatározását.³⁸ Hasznos üzenet lehet e körben is: az egyszerű a legjobb. Egyúttal üzenet lehet az elmélettel és/vagy gyakorlattal foglalkozó kutatóknak, jogalkalmazóknak, az összes olvasónak, hogy további építőkockákat és/vagy elveket fogalmazzanak meg.

---

³⁶ Lásd erről: Finszter Géza: Bizonyításméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 70–102. o.

³⁷ Példaként álljon itt a DNS, amelynek szerkezetét Watson és Krick 1950-ben modellezte, majd 1986-ban az angol Alec Jeffreys dolgozta ki a kriminalisztikai, végső soron azonosítást szolgáló metódusát. Az alaputatók Nobel-díjat kaptak érte, az alkalmazott tudomány képviselője (már csak) *Sir* címet.

³⁸ Tudományos-oktatási körökben ismert Szent-Györgyi Albert mondása: „Az a kutató, aki nem tud értetlenül elmondani valamit egy nyolcéves gyermeknek, az kontár a szakmájában.”

IRODALOM

- Angyal Miklós:** A személyazonosítási eljárások jellemzői. PhD-értekezésnek készülő kézirat, Pécs, 2012
- Antal, Dániel:** Confrontation as a Special Criminalistic Method. In: **Metenko, Jozef – Masnicová, Sona – Krajníková, Magdaléna (eds.):** Pokroky v Kriminalistike 2011 EU SEC II/B. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2011, pp. 68–83.
- Bíró Gyula:** Kriminalisztika. Debreceni Egyetem ÁJK–Licium-Art Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2010
- Bócz Endre – Finszter Géza:** Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008
- Budaházi Árpád:** Poligráf a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2011/12.
- Déri Pál:** Korszerű nyomozás – integrált bűnüldözés. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1976
- Déri Pál – Budai Attila:** Korszerű bűnüldözés. ORFK, Budapest, 1991
- Elek Balázs:** A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Kft., Debrecen, 2008
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987
- Fenyvesi Csaba:** Rendőrség és marketing. Carbocomp Kiadó, Pécs, 1994
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. *Magyar Tudomány*, 2003/2.
- Fenyvesi Csaba:** A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. *Magyar Tudomány*, 2004/6.
- Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián – Herke Csongor:** Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004
- Fenyvesi Csaba:** Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008
- Finszter Géza:** Bizonyításméletek a jog világában. *Rendészeti Szemle*, 2006/7–8.
- Finszter Géza:** A kriminalisztika és a változó tételes jog. In: **Kadlót Erzsébet (szerk.):** Közbiztonság és társadalom. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2011, 189–199. o. [Kriminológiai Közlemények 69.]
- Grezu Katalin:** A tolmács jogállása a büntető eljárásban. *Jura*, 2007/2.
- Grezu Katalin:** Tolmács a büntetőeljárásban. *Rendészeti Szemle*, 2007/12.
- Handrik Adél:** A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2011/9.
- Hautzinger Zoltán:** Az emberi szagok kriminalisztikai azonosítása. In: **Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.):** Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2003, 79–89. o.
- Herke Csongor:** Kriminalisztikai laboratórium Pécsen. *Belügyi Szemle*, 1998/7–8.
- Horváth Orsolya:** A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2011

- Huba Lilla Luca:** Deception detection – avagy a megtévesztés felderítése és az igazságügyi őszinteségvizsgálat a büntetőeljárásban. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2011
- Katona Géza:** A nyomok azonosítási vizsgálata. KJK, Budapest, 1965
- Katona Géza:** Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei. KJK, Budapest, 1977
- Katona Géza:** A kriminalisztika azonosítás elmélete. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 71–88. o.
- Kemény Gábor:** A profilalkotás. *Belügyi Szemle*, 1999/3.
- Kertész Imre:** A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest 1965
- Kertész Imre:** A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest, 1972
- Kovács Klára – Pásztor Attila:** A perszeverancia kriminalisztikai jelentősége. *Belügyi Szemle*, 2011/12.
- Locard, Edmond:** Manuel de technique policière. Payot, Paris, 1923
- Mészáros Bence:** Fedett nyomozás a bűnüldözésben. PhD-értkezés, Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011 (monográfiaként megjelenés alatt)
- Molnár József:** A kriminalisztika tudománya. A tanu és a terhelt kihallgatásáról. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–245. o.
- Nagy Lajos:** Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966
- Orbán József:** A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes-analízis apróján. *Glossa Iuridica*, 2012/1.
- Pilisi Fanni:** Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszternyomozásra. Szakdolgozat. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék, Pécs, 2012
- Póczos Eszter:** A hazugságvizsgálat jövőképe. *Belügyi Szemle*, 2006/5.
- Pusztai László:** Szemle a büntetőeljárásban. KJK, Budapest, 1977
- Romet Bernadett:** A rendkívüli halálesetek helyszíni szemléi. Studia Iuvenum Jurisperitorum, Pécs, 2004
- Szűcs Eszter:** A sértettgondozó és a sértettgondozás fogalma, kialakulása, szerepe a kriminalisztikában. *Rendészeti Szemle*, 2010/4.
- Tóth Mihály:** A terhelt védekezési szabadságának tartalma és konfliktusai, különösen a nyomozásban. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1988
- Tóth, Csenge – Mészáros, Bence – Fenyvesi, Csaba:** Examinarea documentelor suspecte [Questioned Document Examination] Revista De Criminologie, De Criminalistica Si De Penologie, Societatea Romana De Criminologie Si Se Criminalistica. Cluj Napoca, (Roumania), 3/2010. pp. 152–160.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Tremmel Flórián:** Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminológia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009

Várdai Viktória János: Szakértő, bíró vagy tanú? In: Jog és Állam. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, 2012 (megjelenés alatt)

Vargha László (szerk.): Kriminológia. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980

Viski László (szerk.): Kriminológia általános rész. Budapest, 1961

GRÓSZ TAMÁS

Kezdeti lépések egy európai forenzikus tudományos térség létrehozása felé¹

A büntetőjogi harmonizációt szolgáló egyes uniós dokumentumok ismeretében olyan organikus fejlődés figyelhető meg, amelynek során (f)okról (f)okra haladva erősödik az igazságügyi együttműködés és az ennek alapjául szolgáló egységesülő elvek és módszerek. Az egyre növekvő szervezettség okaként egyrészt tömeges társadalmi jelenségek szolgálnak, mint a bűnözés határatlansága, az illegális bevándorlás fokozódása; de jogalkotói lépéseket válthat ki egy-egy konkrét esemény, tragédia vagy tévedés is.

Utóbbira példa és egyben a tanulmányom tárgyának kiindulópontja *Brandon Mayfield* oregoni ügyvéd esete. Mayfieldet az amerikai hatóságok 2004. május 6-án letartóztatták azzal az indokkal, hogy részt vett a 2004. március 11-i madridi vonatrobbanásban. A gyanút alapvetően egy detonátort tartalmazó táskáról és a Mayfieldtől korábban rögzített ujjnyomatok „egyezőségére” alapozták. Az FBI már korábban is kifogásolt gyakorlatok ekkoriban az emberi tapasztalaton alapuló módszert tartva a legjobbnak, ellenállt az egységes szabványok használatának, merev és mesterséges mutatóknak tekintve őket². Annak ellenére, hogy az amerikai szakértők korábbi állításai szerint a vizsgálataik abszolút biztosak, a hiba lehetősége kizárt³, a spanyol hatóságok úgynevezett SNP-laboratóriumban végzett vizsgálata az előbbi eredményt cáfolta, és a talált ujjnyomat egy másik, algériai állampolgárságú személlyel való egyezőségét állapította meg. Az eltérő azonosítás végül az amerikai tévedés elismeréséhez, Mayfield szabadon engedéséhez vezetett; az esetről készült FBI-jelentés pedig megállapította, hogy az amerikai hatóság hibájának oka a vizsgálati módszer rossz, illetve hanyag alkalmazása volt, ami az ujjnyomatvizsgálat elfogadott elveinek szigorúbb használatával meg-

---

¹ A tanulmány az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. konferenciáján, 2012. április 20-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Sarah Kershaw: Spain and U.S. at Odds on Mistaken Terror Arrest. *The New York Times*, June 5, 2004

³ A Review of the FBI's Handling of the Brandon Mayfield Case. Office of the Inspector General Oversight and Review Division, March 2006

http://www.nlada.org/forensics/for_lib/Documents/1145382069.31/OIGfinal.pdf

előzhető lett volna. A feltárt hiba vízvázlatónak bizonyult, és fontos változásokat, objektív és akkurátus kritériumok bevezetését generálta az amerikai laboratóriumi gyakorlatban; de nem csak ott.

Mínthogy az ujjnyomatvizsgálatok megbízhatósága a határokon átnyúló bűnözés felderítésének is alapvető feltétele, szükségessé vált a tanulságok levonása az Európai Unió számára. Az unió már a tanács 1999-es tamperei ülésén hangsúlyozta a tagállamok közötti információcsere fontosságát, de ez a hágai program után kapott lendületet. E program III/2.1. pontja kiemeli az információcsere javításának szükségességét, e szerint: ha egy tagállam eljáró hatósága tagjának a feladatai végrehajtásához információra van szüksége, a kérvényezett célra megkaphatja az információt birtokló másik tagállamtól. Az adatcsere alapjául szolgáló hozzáférhetőség elve a program szerint szigorú feltételekhez kötött, ilyen az alapeljárás jogszerűsége, az adat sértetlensége, az adatkezelés titkossága, a hozzáférés és a technikai szabályok egységes alkalmazása, az adatvédelem ellenőrzése, valamint az érintett személyes adatok védelméhez való joga. Az Európai Tanácstól kapott felhatalmazás nyomán eljáró bizottság 2005-ben ismertette a hozzáférés elvének végrehajtására vonatkozó elképzeléseit⁴. A közlemény 3. pontjában – határidő kitézése mellett – megfogalmazza a DNS- és ujjnyomat-adatbázisok kölcsönösség alapján történő használatáról szóló, valamint a bünyogi laboratóriumok minőségi szabványainak harmonizálására vonatkozó javaslatait, amelyeket utóbb a tanács és a bizottság cselekvési terve is megerősített. Ezzel egy időben, 2005. május 27-én jött létre hét tagállam részvételével a prúmi szerződés, amelyhez Magyarország utóbb csatlakozott, és 2007. december 1-jei hatálybalépéssel, a 2007. évi CXII. törvénnyel hirdette ki. A szerződés deklarált célja a határokon átvitelő együttműködés, különösen a kölcsönös információcsere fokozása bűncselekmények üldözése⁵ céljából. Ennek két kiemelt területe a DNS-profilok és az ujjnyomatadatok. A szerződés által szabályozott hozzáférhetőség érdekében a szerződő felek adatbázisok fenntartására vállaltak kötelezettséget, ehhez egyedi esetekben, jogszerű megkeresés esetén engedélyezniük kell az automatizált keresést és az eredményekhez való korlátozott, úgynevezett referenciaadatokra kiterjedő hozzáférést. A referenciaadat személyazonosításra nem, csak összehasonlító vizsgálatra alkalmas, DNS-profil, illetve ujjnyomatadatot és egy-egy azonosítót tartalmaz. Kizárólag egyezőség esetén kerülhet sor a további személyes adatok cseréjére, az úgy-

⁴ A Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre. Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért. COM(2005) 184. Brüsszel, 10. 5. 2005.

⁵ Az ujjnyomatadatok esetében megelőzése és üldözése céljából.

nevezett kapcsolattartó pontokon keresztül⁶. Emellett jogalapot teremtettek úgynevezett sejtanyag jogsegély útján történő rögzítésére és vizsgálatára, majd az így kapott DNS-profil átadására is. A szerződő feleket kezdetől az a szándék vezette, hogy együttműködésüket kiterjesszék valamennyi tagállamra, erre hároméves határidőt szabtak⁷. Ennek jogi háttérét a tanács 2008. június 23-án elfogadott 2008/615/IB határozata teremtette meg, amely deklarálta a prűmi szerződés főbb rendelkezésein alapuló és az információcsere javítására irányuló rendelkezéseket tartalmazza és a lényege változatlanul a tagállamok hálózatba kapcsolt adatbázisaiban való automatizált keresésen és az anonim profilok összehasonlításának eredményessége esetén a személyes adatok cseréjén alapul, így segítve a hatékonyságot és az adatvédelmet egyaránt. E határozat végrehajtásáról szóló 2008/616/IB határozat állapítja meg az ehhez szükséges adminisztratív és technikai rendelkezéseket. E körben a 7. cikk (4) bekezdése a DNS-profilok sértetlenségének biztosításánál az *EN ISO/IEC 17025 számú, a vizsgáló és kalibráló laboratóriumok felkészültségének általános követelményei* című szabványt írja elő. Ilyen követelmény a daktiloszkópiai adatok esetében nincs, itt csupán „megfelelő intézkedések” szükségességéről szól a határozat.

Az egyre intenzívebbé váló igazságügyi együttműködés alapfeltétele a kölcsönös bizalom, amely feltételezi a „minőségi” igazságügyi rendszer meglétét. Ha a bizalom nem teljes, akkor a jog eszközeivel is meg kell tenni mindent a közös nevezőt jelentő követelmények meghatározására. Ennek révén kiküszöbölhetők lehetnek az adott minta kezelésével, az alkalmazott módszerekkel és a kapott eredménnyel kapcsolatos kételyek. E célt hivatott szolgálni a tanács 2009. november 30-án elfogadott, a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB kerethatározata (a továbbiakban: kerethatározat). E kerethatározat egy harmonizációs folyamat része, amely – némileg sajátos módon – fordított sorrendben, fokozatosan halad az adatcserétől az adatrögzítésig. Ezt nemcsak a részletezett eseménysor tükrözi, hanem a kerethatározat preambulumának (15) bekezdése is, amikor akként rendelkezik, hogy a kerethatározat hatálya nem terjed ki a laboratóriumokon kívül végzett tevékenységekre, így például a daktiloszkópiai adatok felvételére vagy a bűncselekmények helyszínén végzett tevékenységekre. Minthogy azonban a szakértő nem adhat alaposabb

---

⁶ A 288/2007. (X. 31.) kormányrendelet 1. § a) pontja értelmében Magyarországon a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala.

⁷ 1. cikk (4) bekezdés.

véleményt, mint amelyet a rendelkezésére bocsátott összehasonlító anyag színvonala lehetővé tesz⁸, a harmonizáció itt nem állhat meg. A kerethatározat elfogadását 11 nappal követő stockholmi program és annak cselekvési terve további konkrét lépéseket fogalmaz meg: egyrészt a program rögzíti a törvényszéki területre vonatkozó közös minőségi előírásokról való megállapodást egyebek között a helyszíni szemlékre vonatkozó legjobb gyakorlatok kidolgozása érdekében, amelynek határidejét a kapcsolódó cselekvési terv 2013-ra teszi; másrészt a cselekvési terv a bizottság feladatává teszi a 2008/615/IB és a 2009/905/IB (keret)határozatok értékelését. Mindez jól illeszkedik abba a folyamatba, miszerint a büntügyi együttműködés keretén belül az egyes törekvések egyre kidolgozottabbá válnak, támogatniuk kell egymást és következetesebbé kell válniuk⁹. Ezt szolgálja a korlátozott tárgyi hatályú európai bizonyítás-felvételi parancsot felváltó, a DNS-minták és ujjnyomatok egységes felvételét is szabályozni kívánó, az európai büntügyi nyomozási határozattal fémjelmezhető bizonyítási szabályok harmonizálásának folyamata és még inkább az *Európai forenzikus tudomány 2020* elképzelés. Az ehhez vezető folyamat egyik sarokköve a forenzikus tudománnyal foglalkozó intézetek és laboratóriumok akkreditációja.

Az akkreditáció jelentősége a kerethatározat tartalmának fényében

A kerethatározat preambulumának (4) bekezdése kiemeli, hogy az igazságügyi bizonyítékok tekintetében folytatott fokozott információcsere és az egyes tagállamokból származó bizonyítékok más tagállamokban zajló igazságügyi eljárásokban való növekvő felhasználása egyre inkább szükségessé teszi, hogy közös normákat alakítsanak ki az igazságügyi szakértők számára. Ezt a kerethatározat akként igyekszik elősegíteni, hogy a valamely tagállam akkreditált igazságügyi szakértői által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményét a hatóságok *egyenértékűnek ismerjék el* a bármely más tagállamban a 17025 szabványnak megfelelően akkreditált igazságügyi szakértők által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményével¹⁰. Azaz: egy közös nevező előírásán keresztül teremti meg a kölcsönös bizalmat, amely a szakvélemény felhasználhatósága és bizonyos mértékig bizonyító értéke

⁸ Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika I. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 217. o.

⁹ Lásd stockholmi program 4.1. pontja.

¹⁰ 1. cikk (1) bekezdés; 5. cikk (1) bekezdés.

szempontjából lenne fontos. Ennek elérése céljából a kerethatározat előírja, hogy tagállamonként kizárólagosan egy nemzeti akkreditáló testület akkreditálja a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértőket, hogyha azok megfelelnek a 17025 szabványnak¹¹. E kógenca azonban „sántít”, mert a tagállamok további szabványokat is megkövetelhetnek saját joghatóságukon belül a laboratóriumi tevékenységekhez¹².

A minőséget tanúsító akkreditáció olyan eljárásnak tekinthető, amelynek során egy külső felülvizsgálat történik, amely a kapcsolódó laboratóriumi eljárások és eredmények meghatározott vagy rendszeresített követelményekkel való összehasonlításra alapul¹³. A hivatkozott 17025 szabvány pedig kifejezetten a laboratóriumok részére megalkotott globális szabvány, amelynek alapvető követelményei a következők szerint foglalhatók össze¹⁴:

- a laboratóriumi alkalmazottak birtokában vannak a szükséges ismereteknek, jártasságnak és képességnek, hogy elvégezzék a kijelölt feladatokat, és ezt a kompetenciát, ahol szükséges, továbbképzéssel fenntartják;
- biztonságos tárolási feltételek a bizonyító minták számára, hogy alkalmazhatók legyenek a fizikai azonosításra;
- minden technikai eljárás vizsgálat előtti teljes érvényesítése, vagy laboratóriumon belül olyan eljárások igazolása, amelyeket más laboratóriumokban korábban jóváhagytak;
- a használt berendezés helyes alkalmazása, karbantartása és hitelesítése az igazságügyi laboratóriumban, és amikor szükséges, azok cseréje;
- a referenciagyűjtemény teljes dokumentálása és megfelelő kontrollja;
- a hitelességláncolat fenntartása annak igazolására, hogy a bizonyítékok sértetlensége garantált;
- megfelelő minőségi kontroll-lépések alkalmazása, biztosítandó a tesztek minőségét és a hiteles eredményeket; az intézkedések magukban kell hogy foglalják az alternatív módszereket, független ellenőrzéseket, pozitív és negatív kontrollokat és az ismétlő tesztelést;
- az eljárások minden szükséges adatának megőrzése;
- az eredménykimutatások olyan egységes formája, amely megfelel a 17025 szabvány követelményeinek.

---

¹¹ Hazánkban a Nemzeti Akkreditáló Testület.

¹² A preambulum (13) bekezdése.

¹³ Ashraf Mozayani – Carla Noziglia (eds.): *The Forensic Laboratory Handbook Procedures and Practice*. Second Edition. Springer Science+Business Media, 2011, p. 12.

¹⁴ Andrew R. W. Jackson – Julie M. Jackson: *Forensic Science*. Pearson Education Limited. Third Edition, Edingburgh, 2011, p. 13.

A 17025 szabvány kiterjed a teljes szakértői tevékenységre az ügy beérkezésétől a szakvélemény kiadásáig. Ahogy általában a szervezetekre és az eljárásokra vonatkozó minőségbiztosítási szabványok egymáshoz kapcsolódnak¹⁵, a 17025 szabvány is két nagy fejezetből áll: tizenöt alfejezet a szervezeti, tíz alfejezet a műszaki követelményeket tartalmazza. A szervezeti rész alapvetően az intézmény ellenőrzött irányításához szükséges aktivitást; a műszaki rész a személyzettel, a környezeti feltételekkel, az alkalmazott módszerekkel kapcsolatos teendőket stb. szabályozza. Mindez megerősíti a kerethatározat preambuluma (14) bekezdésében foglaltakat: az akkreditálás nem azt írja elő, hogy mely módszert kell alkalmazni, hanem csak azt, hogy a módszerek meg kell feleljenek az adott célnak. Ennek kontrollálásához a szabvány széles körű dokumentációs kötelezettséget állapít meg, kis túlzással, ami nincs dokumentálva, az nincs igazolva. Azt is fontos megjegyezni, hogy az akkreditálás nem egyszeri, hanem az önellenőrzést és a rendszeres felülvizsgálatot is magában foglaló, folyamatos fejlesztés folyamata¹⁶. A legmagasabb igényeknek megfelelő laboratórium is gyorsan elmaradhat a megengedhető szinttől, ha nem tart lépést a technika fejlődésével, vagy a fluktuáció miatt következik be minőségvesztés¹⁷. Összességében tehát az akkreditációnak egyenértékűséget szavatoló, garancia szerepe van a nyomozó és igazságügyi hatóságok irányába, de semmiképp nem korlátozhatja a szabad bizonyítás esszenciáját jelentő, a jogalkalmazó által kifejtett értékelő tevékenységet. Habár a kerethatározat az érintett bizonyítékok csupán bírói értékelésének immunitását emeli ki külön¹⁸, úgy vélem, ez bizonyos mértékig minden, a büntetőeljárásban eljáró szervet meg kell hogy illessen.

A kerethatározat hatása a magyarországi laboratóriumokra

A kerethatározat tárgyi hatálya korlátozott, kizárólag – az ujjnyomathoz képest tágabb – daktiloszkópiai adatokra és a DNS-profilokra terjed ki. Ezeknek az adatoknak a jelentősége vélhetően abban áll, hogy kizárólagos azono-

---

¹⁵ Richard Gill: Study on Obstacles to Cooperation and Information-sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries (JLS/D1/2007/025) Final Report, Version 1.0. December 2008, p. 82.

¹⁶ Ashraf Mozayani – Carla Noziglia (eds.): i. m. 10. o.

¹⁷ Wolfgang Steinke: A bűnügyi technikai szakvélemények bizonyító értéke. A kriminalisztikai aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001, 107. o.

¹⁸ 5. cikk (2) bekezdés.

sításra alkalmasak, felhasználásuk kiterjedt, nemcsak büntetőeljárásban, hanem például áldozatok azonosítása során is fontosak, különösen katasztrófák esetén. Jelentőségüket jól mutatja az is, hogy például az országosan huszonöt szakértőből és öt szakértőjelöltből álló daktiloszkópiai szakértői állomány 2011-ben mintegy húszezer ügyben csaknem hatvanezer bűnjelet vizsgált meg. Habár a kerethatározat nem akadályozza annak, hogy magánszervezetek is végezhesenek ilyen irányú igazságügyi laboratóriumi tevékenységet¹⁹, a hazai jogosultakat felsoroló 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet – ellentétben például az angol szabályozással – kizárólag állami szervezetet hatalmaz fel ezeken a területeken szakvélemény adására. Így konkrétan daktiloszkópiai vizsgálatra egyedül a Bünyügyi Szakértői és Kutatóintézet (a továbbiakban: BSZKI), pontosabban az állományába tartozó ujjnyomatszakértők, DNS-vizsgálatra a BSZKI mellett három egyetemi intézet, illetve az ISZKI Budapesti Orvosszakértői Intézete jogosult²⁰. A hivatkozott szabályozásból is jól látszik a BSZKI kiemelt szerepe az igazságügyi laboratóriumi tevékenység terén, számára nem újdonság a kerethatározatban minimális követelményként támogatott 17025 szabvány, már csak azért sem, mert a Bünyügyi Tudományos Intézetek Európai Hálózata (ENFSI) a tagság feltételeként határozza meg az akkreditáció – alapvetően a 17025 szabvány szerinti – meglétét²¹. A BSZKI-ban, pályázati lehetőséggel élve, nagyjából 2008 februárjában kezdődött meg a minőségirányítási rendszer kiépítése, amely döntően ez év végéig várhatóan befejeződik. Az egyes osztályokon különböző mértékben zajlik/zajlott a folyamat, mivel eltérő szakmai problémát vet fel például a DNS-labor és a daktiloszkópiai szakértés²².

A daktiloszkópia területén jelenleg csak a központi szakértő tevékenység akkreditálása folyik, a BSZKI állományába tartozó, de a területi, azaz a megyei rendőr-főkapitányságokon folyó szakértői tevékenységre, illetőleg a központi nyomelőhívó tevékenységre egyelőre nem terjed ki. Ez utóbbi esetében az elavult eszközpark a legfőbb akadály egy akkreditációnak. A daktiloszkópiai vizsgálat jelenlegi gyakorlata nem tér el jelentősen a 17025 szabványban foglaltaktól, lényegében a vizsgálatot érintő eljárási rend belüli a dokumentációs kötelezettség jelenti a legnagyobb változást, az azonosítás módszere természetesen nem változik meg. Van olyan tagállam, amelyben a

---

19 3. cikk c) pont.

20 Utóbbi – jelenleg – büntetőügyekben nem jár el.

21 A 17025. szabványról bővebben lásd Földi János: Akkreditálás a bünyügyi tudományos munka területén. Rendészeti Szemle, 2009/6.

22 Uo. 47. o.

holisztikus és van, amelyben a numerikus módszert alkalmazzák; a kerethatározat ebben nem jelent változást, a szabványnak való megfeleléség tehát nem vezet oda, hogy a jövőben egységes módszertan szerint zajlik a szakértői vizsgálat. A Magyarországon eddig is alkalmazott (numerikus) szakmai szabályok kategorikus véleményadásra (azonosításra vagy kizárásra) adtak lehetőséget, és ez a jövőben is így lesz, ezen az akkreditáció nem változtat. A meglévő szakmai kompetencia is megfelelő, a változás annyi, hogy az eddig is megtartott képzések, továbbképzések, értekezletek megtörténtét dokumentálni kell. A műszerparkot, annak hitelesítését a tárgyalat akkreditáció a daktiloszkópia esetében nem befolyásolja, az osztály esetében egyébiránt a legjelentősebb változás, hogy az AFIS 2013. január 1-jétől a Cogent-rendszerre vált át.

A daktiloszkópia területével ellentétben a DNS-vizsgálatok esetében már eddig is konkrét jogalkotói lépésre volt szükség a kerethatározatnak való megfelelés érdekében. Ezt szolgálná részben a DNS-profil meghatározásának szakmai módszertani követelményeiről szóló 19/2010. (IV. 30.) IRM rendelet²³. E jogszabály – a fogalommeghatározások után – definiálja az elvárt szakmai és módszertani feltételeket. A rendelet több esetben megismétli a 17025 szabványban előírt – előbbieken csoportosított – követelményeket, így például a széles körű dokumentációs kötelezettséget, az alternatív eljárások alkalmazásának lehetőségét vagy az eszközpark hitelességének igényét. A szakmai feltételek körében a laikus jogász számára is szembevetendő a hitelesség érdekében előírt komoly infrastrukturális háttér megteremtésének követelménye, ami nemcsak tetemes költségvonzattal jár, de elhelyezési igényt is támaszt. A módszertani feltételek című rész rendkívüli részletesen, garanciákkal teletűzdelve taglalja az elvárt eljárási rendet, ami az eljárások gyorsítása ellen hat. Magyarországon nemcsak ezek a tényezők jelentenek próbátételt, hanem már a rendelet 2. §-ában előírt minimális szakértői állomány felállítása is. A jogosultak közül jelenleg egyedül a BSZKI-ban van meg a szükséges két, igazságügyi genetikai szakterületre bejegyzett, aktív igazságügyi szakértő. Törekvések vannak, így például a dunántúli laboratórium esetében folyamatban van egy újabb szakértő nyilvántartásba vétele, ami a 2013. november 30-i megfelelési határidőig nyilván megtörténik. A jogosultak kö-

²³ A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium tájékoztatása szerint a rendelkezésre álló határidőn belül a büntügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a büntügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII törvény és az igazságügyi szakértői működéséről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet módosítására is sor fog kerülni.

zött amúgy is kiemelkedő szerepe van a BSZKI Genetikai Osztályának, mert az intézet a szakértői vizsgálatokon túl – egyebek mellett – a DNS-profilnyilvántartásban is központi szerepet játszik. E hatáskör meghatározó²⁴, a kirendelések jogosultak közötti megoszlását is befolyásolhatja, és e gyakorlat ismeretében felvetődik a kérdés: milyen számú kirendelés esetében rentábilis egy labor – az akkreditációra is figyelemmel lévő – fenntartása/fejlesztése?

A szakértői harmonizáció lehetséges eljárásjogi következményei

A szabványok és formanyomtatványok kora jött el az európai büntetőeljárás-jogban. A jogsegély hagyományos formái sokszor nem hatékonyak, mert körülményes, lassú és sok esetben eredménytelen eljárásokhoz vezetnek. Az igazságszolgáltatás hatékonysága azonban nem múlhat a tagállami eljárások különbözőségén, ezért szorosabb együttműködésre, egységes alapokra van szükség. Erre lehet alkalmas a kölcsönös elismerés elve, amely alapvetően az említett eszközökkel a bizonyítási eszközök elfogadhatóságát (felhasználhatóságát) és értékelhetőségét teszi lehetővé.

A szakértői bizonyítás harmonizációját elősegítő kerethatározat jelentőségét egy jogpolitikai elvben és a folyamat lehetséges végkifejletében látom. Az elv lényege a büntetőügyekben a kölcsönös bizalmon alapuló bizonyítási eljárások megteremtése, amelyek során, ha ismert a *hogyan*, szinte közbömbös lesz a *ki* kérdése. A határok nélküli bűnözésre határok nélküli megelőzéssel és üldözéssel kell reagálni. E körben két alapvető szempontnak van különös jelentősége: egyrészt a hatékonyság, másrészt az eljárásjogi garanciák megteremtésének. Mindkét követelmény elérhetőnek tűnik elismert és egységes kritériumok megkövetelése révén, amilyen az általánosan elfogadott 17025 szabvány is az igazságügyi laboratóriumi tevékenységben. A változásnak ez az iránya a szakértői bizonyítás huszadik században végbemenő professzionizálódása után a megbízhatóság, megalapozottság egységesen újabb szintre emelését jelenti. A minőségbiztosítás jelenléte mint eszköz egyrészt megteremtheti a közös nevezőt a tagállamok számára, másrészt a tudomány, a kutatás szabadságát, sőt folyamatos fejlődésre/fejlesztésre is készítet. A természet rendje, mondja Goethe, hogy megossa, ami egységes, és egyesítse,

²⁴ A bűnügyi nyilvántartási rendszerrel, a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásával és a mintavétellel kapcsolatban lásd még az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervek háruló feladatakról szóló 17/2011. (IX. 23.) ORFK utasítást.

ami megosztott. A tagállamonként eltérő módszerek, kritériumok, követelmények egységesítése és azok kontrollálhatósága előbb-utóbb versenyt is generálhat az egyes tagállamokban lévő laboratóriumok között, ami a valamilyen okból elégtelen szakmai szereplők kiszűréséhez vezethet, de egyidejűleg szélesítheti az igénybe vehető minőségi laboratóriumokat, felülírva a tagállami jogszabályokban rögzített monopol- vagy ahhoz közeli státust.

Az értekezés elején vázolt eseménysor is jól tükrözi azt a jogalkotási folyamatba csomagolt uniós szándékot, hogy a büntetőeljárások, az egyes eljárási cselekmények egyre nagyobb hányada váljon konvertálhatóvá az egyes tagállamok között. A kerethatározat is ebbe az irányba tett – talán túlzottan – óvatos, de mindenképp fontos lépés az igazságügyi szakértői információknak az unión belüli biztonságosabb és a hatékonyabb kicseréléséhez. Óvatos, mert szűk, mindössze két szakértői területre terjeszti ki a kölcsönös elismerés kötelezettségét; és óvatos azért is, mert a szakértői bizonyítás alapjául szolgáló, azt jelentősen meghatározó szemle és ezen belül a nyomrögzítés egységes követelményeire (például a 17020 szabvány alapján) nem vonatkozik. Ennek indokoltsága (fel)ismert, a már említett stockholmi program is tartalmaz ilyen irányú célkitűzést. De ezt is meghaladja az *Európai forenzikus tudomány 2020* elnevezésű elképzelés és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozására és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztésére vonatkozó uniós szándék. Ennek alapvető célja egy olyan tudományos térség létrehozása, „*amelyben a forenzikus adatok gyűjtésével, feldolgozásával, felhasználásával és nyújtásával kapcsolatos rutineljárások egyenértékű minimumszabványok alapján zajlanak, és amelyben az igazságügyi szakértők az e szabványok végrehajtására vonatkozó közös megközelítés alapján végzik munkájukat, amely ösztönzi a köztük és a büntető igazságszolgáltatási rendszer közötti szorosabb együttműködést*”. Mindezt „*annak elkerülése érdekében, hogy a technikai és minőségbeli különbségek okán semmisnek nyilvánított bizonyítékok miatt ugyanazt a feladatot többször is el kelljen végezni illetve, hogy jelentősen csökkenjen a határokon átnyúló komponenssel rendelkező bűncselekmények feldolgozási ideje*”²⁵. E célkitűzések megvalósítása hozzájárulhat az igazságügyi laboratóriumi tevékenység egységesen magas színvonalához, és így talán elkerülhetők lesznek azok a „justizmordok”, amelyeknek a következménye akár több millió dollár értékű kártalanítás megfizetése is lehet, mint történt a Mayfield-ügyben.

---

²⁵ register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st17/st17537.hu11.pdf

Külön értekezés tárgya lehetne, hogy a szakértői bizonyítási eszközök valóban szabadon, akár más tagállamban való megjelenése milyen konkrét eljárásjogi rendelkezések megalkotását igényli az egyes országokban. Az akkreditált igazságügyi szakértők által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményének egyenértékűként való elismerése ugyanis „egyenlő bánásmódot” is jelent, azaz az elfogadhatóság, felhasználhatóság mellett az értékelhetőség egyenlőségét is. Utóbbi már csak azért is fontos, mert önmagában az akkreditáció csak a képzettséget követeli meg a szakértőtől, de nem garantálja az egyéni alkalmasságot a konkrét vizsgálatok során, így csupán mérsékli, de nem szünteti meg a kockázatot²⁶. Minderre tekintettel adódik a kérdés, hogy milyen módon valósítható meg a szabad felhasználás és értékelés Be.-ben szabályozott menete abban az esetben, ha a szakértői vélemény-készítő intézet, illetve a szakértő Gdańskban vagy Nápolyban van. Milyen jogköre van az ő vonatkozásukban az eljáró hatóságnak, és milyen jogai és kötelezettségei vannak a szakvélemény készítőjének? Úgy vélem, a bizonyítás alap- és részletszabályainak a más tagállamból származó bizonyítási eszközök felhasználására, külföldi szakértők igénybevételére tekintettel való módosítása nem maradhat el, azaz a vázolt folyamatra figyelemmel nemcsak a tagállamok határait, hanem a büntetőeljárások további korlátait is le kell majd valamiképpen bontani.

IRODALOM

- Bócz Andre (szerk.):** Kriminálisztika I. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Földi János:** Akkreditálás a büntügyi tudományos munka területén. *Rendészeti Szemle*, 2009/6.
- Gill, Richard:** Study on Obstacles to Cooperation and Information-sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries (JLS/D1/2007/025) Final Report, Version 1.0. December 2008
- Jackson, Andrew R. W. – Jackson, Julie M.:** Forensic Science. Pearson Education Limited. Third Edition, Edingburgh, 2011
- Kershaw, Sarah:** Spain and U.S. at Odds on Mistaken Terror Arrest. *The New York Times*, June 5, 2004
- Mozayani, Ashraf – Noziglia, Carla (eds.):** The Forensic Laboratory Handbook Procedures and Practice. Second Edition. Springer Science+Business Media, 2011
- Steinke, Wolfgang:** A büntügyi technikai szakvélemények bizonyító értéke. A kriminalisztikai aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001

---

²⁶ Richard Gill: i. m. 86. o.

ORBÁN JÓZSEF

A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai¹

A veszélyes üzemek – így különösen a légi közlekedés – területén a kockázatok csökkentése olyan erősen áthatja az életet, hogy számos vállalkozás a nyomtatott hitvallásába is belefoglalja ez irányú elkötelezettségét. A kockázatok csökkentése feltételezi a tanulószervezet mint fogalom gyakorlatiá válását is. Ennek első lépése a hibákkal való szembenézés, az ok-okozati kapcsolatok feltárása, az okok vagy azok ismétlődési lehetőségének csökkentése. Az ok-okozati kapcsolatok ismérve, hogy az első következményeként jelenik meg a második. Nehezíti az összefüggések feltárását, ha akármelyiket véletlenszerűen más független tényező is befolyásolja. A sztochasztikus változások kiszűrése javítja a kívánt összefüggések megértését. A kivizsgálások okkutatásban számos részterületi megoldás, módszertan létezik, és mostanra már megfogalmazódott az egységes szerkezetbe foglalásának igénye. A kivizsgálások fókuszában a problémák gyökereinek feltárása és nem a felelősök megtalálása áll. Ezt hangsúlyozandó az okkutató kivizsgálást célszerű eseménykivizsgálásnak nevezni. A szokványostól való eltérés gyökereinek ismeretében meghatározhatóvá válik az általa okozott kockázat, veszély vagy vészhelyzet. Az igazi okok ismeretében a kockázat elhárítása vagy a kockázatmérséklés céltudatosan történhet meg. Az okok egyaránt visszavezethetők természettudományosan magyarázható folyamatirányítási hibákból eredő, vagy közvetlen emberi tényezőkre is. A kivizsgálástan mindegyik területet egyformán górcső alá veszi. A légi közlekedésben hangsúlyt kap és felértékelődik az események okainak feltárása, hiszen a légi járművek utasai sokkal kiszolgáltatottabbak egy baleset során. Egy kerékre tapadó fémhulladék akár száz ember halálát is okozhatja, és a sokkoló képeket számtalanszor nézhetik végig a szeretteiket elvesztő családtagok. Sokszor a társadalomra gyakorolt hatás messze meghaladja a tényleges és a más közlekedési ágazatban bekövetkező tragédiához hasonlított veszteséget. A közúti közlekedés-

¹ A cikket jogi szempontból lektorálta Dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszék. Légi közlekedési szempontból lektorálta dr. Rohács József tanszékvezető egyetemi tanár, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közlekedésmérnöki és Járműmérnöki Kar Repülőgépek és Hajók Tanszék.

ben, időben egyenletesen elosztva keletkező veszteség lényegesen jelentősebb, mint a légi közlekedésben, mindazonáltal ez utóbbiban az egy balesetre vetített emberáldozat és anyagi veszteség sokkal nagyobb. A légi közlekedésben tehát sokkal magasabb biztonsági szintet határozott meg a szakmai közösség. Az iparág légi forgalmi irányítással foglalkozó területére az Eurocontrol a kontinensen a légi forgalom irányítása miatti okból harmincéves gyakorisággal enged meg katasztrófát², ami Magyarországra arányosítva 180 évnek felel meg. Ezek az irracionálisnak tűnő számok csak egyféle megközelítéssel kezelhetők: minden erőfeszítést meg kell tenni a katasztrófa-helyzetek kialakulásának elkerülésére. A legkisebb eltérés okait is meg kell találni, eszkalációjukat meg kell akadályozni, forrásait meg kell szüntetni. Itt maradéktalanul teljesülnek a kivizsgálástanál megfogalmazottak: az okot kell megtalálni, s az okot kell megszüntetni, hogy a katasztrófa, illetve annak ismétlődése elkerülhető legyen. A légi közlekedésben mára már munkakörként is létezik az eseménykivizsgáló és a balesetvizsgáló státus, és a társadalmi elismertségük egyre hangsúlyosabb.³ Módszertani kérdésekben még a légi közlekedési iparág területén sem alakult ki egységes módszertan, holott az elvárások indokolják azok rendszerbe foglalását.

A kivizsgálástan helye és szerepe a légi közlekedés biztonságosságának növelésében

Történeti előzmények

Rendszerezés szempontjából az eseménykivizsgálások a nyomozáshoz kapcsolhatók, így történeti előzményként dióhéjban a büntetőeljárás módszertani fejlődését érdemes áttekinteni. A büntetőeljárásnál az ítélethez hosszú ideig a tanúkihallgatások szolgáltatták az alapot és a tanúvallomások az indokot. Korán felismerték a tanúvallomás megbízhatóságának problémáját, ezért az ítélet megalapozottságát aláásó hamis tanúzást keményen szankcionálták. Történeti emlékek maradtak fenn Manu, Hammurápi és Mózes törvényeiben⁴. A

² Az Eurocontrol vonatkozó dokumentumában található meghatározás szerint a biztonsági minimum, ami közvetlenül a légi irányítás hibájának róható fel, nem haladhatja meg az óránkénti $1,55 \times 10^{-6}$ repülés értéket.

<http://www.eurocontrol.int/sites/default/files/content/documents/single-sky/src/esarr1/eam1-e2.pdf>

³ 2012. március 15-én a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium eredményes és példamutató tevékenysége elismeréseként miniszteri elismerésben részesítette Dusa Jánost, a Közlekedésbiztonsági Szervezet Repülési Főosztály balesetvizsgálóját.

⁴ Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapja. KJK, Budapest, 1965, 29–33. o.

hamis tanúaszt általában hasonló büntetéssel sújtották, mint ahogy a vádlottat büntették volna, ha a tanúvallomás – s ezáltal a vád – igaznak bizonyult volna.⁵ E szabályrendszernek a legfőbb célja ez elrettentés volt, de ismert, hogy az elrettentés csak akkor hatásos, ha morálisan fogékony a vallomást tevő. A hamis tanúzás tényállásával számos helyen találkozunk a keresztény kultúrkör legfontosabb írásos dokumentumában, a Bibliában is.⁶ A hamis tanúzás leleplezéséhez már nagyon korán használták a pszichológiai taktikai elemeket. A tanúvallomásoknál is sokkal többre tartották a bizonyítékok királynőjének tekintett beismerő vallomást. Kicsikarásához minden eszközt felhasználtak, a kínvallatók pedig küldetésnek tekintették a beismerő vallomás mindenáron való megszerzését, ami gyakorlatilag azonos volt azzal, hogy annak, akit egyszer meggyanúsítottak, hamarosan „bebizonyosodott” az elkövetői mivolta is. Azok a kevesek, akik az iszonytató fájdalmak ellenére sem tettek magukra valótlannal beismerő vallomást, általában az életükkel fizettek az állhatatosságukért. A kínvallatást nemcsak az elkövetők, de a tanúk „elvárt” vallomásának megszerzéséhez is alkalmazták, sőt a történelem bizonyos időszakában hitték – s van, ahol ma is hiszik –, hogy hiteles tanúvallomást csak a kínzástól féltelt személytől lehet kapni. A kötött bizonyítási rendszerben a főszerep a kínvallatónak jutott, mivel a bíró csak a bizonyítékok matematikai összegzését végezte azzal a megjegyzéssel, hogy a kínvallatás során tett beismerést a tárgyaláson esküvel kellett megismételni. Ennek sikertelensége esetén újabb kínzással nézhetett szembe a renitens szembeszegülő. A polgári társadalmak kialakulásakor a kötött bizonyítási rendszer, valamint a kínvallatáson alapuló beismerő vallomás megszerzési módjának eltörlésével az évszázadokig alig észlelhető fejlődés indult meg a bűnügyek kivizsgálása során. A tanúvallomásokhoz képest felértékelődött a tárgyi bizonyítékok súlya, ennek kellő alapot adott az ipari forradalom után a természettudományos vívmányok gyakorlati életbe történő átültetési folyamata.

A XIX. század végétől olyan új lehetőségek nyíltak meg, amelyek egyre járhatóbbá tették a tényszerű bizonyítás felé vezető utat. A tudományos-technikai forradalom fizikai, kémiai, biológiai és szakmaspecifikus nyomrögzítési módszerei kellő alappal szolgálták a kriminalisztika – mint új tan – létrejöttéhez. A továbbfejlődés újabb – mondhatni, exponenciális hatású – gyorsulását a kibernetika és a számítástechnika, majd az azonnali – szinte határok nélküli – információáramlást lehetővé tevő forradalmi kommunikációs csatornák jelentették.

⁵ Rózsa Huba – Vanyó László – Gál Ferenc (ford.): Biblia. Szent István Társulat, Budapest, 2010, 1023–1025. o.

⁶ Uo. 336–337. o.

A teljesség igénye nélkül említve, az információmegosztás, a mesterséges intelligencia, a matematikai, logikai, Bool-algebrai, konvencionális statisztikai, illetve a Bayes-analízisen alapuló technikákat a tengerentúlon már széles körben alkalmazzák. A Bayes-analízis esetében hangsúlyozandó, hogy az orvosi diagnosztikában – amelyet az orvostudomány kivizsgálástanának is nevezhetnénk – kiemelt helyet kapott a betegségek oksági viszonyainak feltárásában. A veszélyes üzemekben, atomenergia-iparban, közlekedésben – különösen a légi közlekedésben – fokozatosan növekvő súllyal jelent meg az oksági viszonyok feltárásának igénye.

E történeti áttekintéssel is alátámasztani kívánom a tudományos megalapozottsággal az eljárásban felhasználni kívánt tárgyi bizonyítékok elsődlegességét a büntetőeljárásban, és a majdnem kizárólagosság határát súroló megítélését a kivizsgálásoknál. Különös mértékben elvetendőnek tartom a vizsgálat alá vont személy nyilatkozatait, ha a befolyás bármilyen formában bebizonyosodott.

A kivizsgálástan forrásai

Az eseménykivizsgálások interdiszciplinaritása megkérdőjelezhetetlen, hiszen az ok meghatározásánál nem zár ki semmilyen tényezőt⁷ vagy módszert a feltárási munka során. Az eredmény elérése érdekében szükséges meghatározni, hogy mi volt az ok, amely miatt feltételezték a veszélyhelyzetet, mi volt annak kiváltója, azaz gyökéroka. Lehet, hogy a vizsgálat eredménye – az alkalmazott elvi megközelítés – a filozófiai alapok hibáját tárja fel, s ez esetben a folyamatok megközelítésének kérdéseit, a módszertani alapokat kell újrafogalmazni. Ugyanígy eredményként könyvelhető el, ha anyaghiba, technológiai hiba vagy tervezési hiba behatárolása világít rá a megváltozott, illetve megváltoztatandó tényezőkre.

Az eddig említettek jogi szempontból a későbbiekre vonatkozóan csak kártérítési kérdésekre utalhatnak. Az emberi tényező vizsgálatának már büntetőjogi következményei is lehetnek, ezért az eseménykivizsgálást lefolytatóknak mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy a kriminalisztika eszköztára felhasználható, illetve felhasználandó az okfeltárás során. Más szóval: az eseménykivizsgálás nem veheti át a nyomozás vagy az ítélkezés szerepét.

---

⁷ A humán forrású bizonyítékok kimondottan alacsony prioritású kezelése nem jelenti az állítás pontatlanságát.

Elsődleges forrásként a büntetőeljárás módszertana használható, de a bizonyítás alapelvei szélesebb körben értelmezendők. *Tremmel Flórián* a büntető igazságszolgáltatás és a bizonyítás alapelvei vonatkozásában tett megállapítása az eseménykivizsgálásnál is megállja a helyét: „*A helyes jogalkalmazásnak elsődleges eleme a ténykérdések valóságú eldöntése, a történeti igazság kiderítése.*”⁸ A „történeti igazság” kulcskifejezés, mással nem helyettesíthető.

A pszichológia eredményeinek alkalmazása, a viselkedéstan és – bár első pillantásra abszurd gondolatként hathat – akár az etológiai kutatások⁹ eredményei is részei az eseménykivizsgálásnak. A matematika, fizika, kémia, a fizikai-kémia, mechanika, továbbá ezek részterületeire épül a műszaki tudományok eredményeinek alkalmazása.

A folyamatok vizsgálatakor az okkutatás, a gyökérokelemzés, folyamat-térképezés, a független komponensekre bontás módszertana, a mesterséges intelligencia önálló vagy együttes alkalmazása egyaránt hasznosítható az eredmények elérése érdekében.

A kivizsgálástan helye a gyakorlati okkutatásban

A kivizsgálástan helyének meghatározásához vizsgálandó, hogy az elvárt célok és eredmények milyen további folyamatok bemenetei lehetnek. Kiindulásként meghatározandó az esemény észlelt következménye, azaz vélemezhető-e büntetőjogi relevanciájú történés, jelentős anyagi kár, élet vagy testi épség veszélyeztetése vagy ezek elvesztése. Ha igen, akkor az eseménykivizsgálás a nyomozásnak alárendelten történik, mivel a két tevékenység konkurálása már elvi szinten is zavart jelentene. Ekkor az eseménykivizsgálást végzők a büntetőeljárás szakértők vagy szaktanácsadók pozíciójának megfelelő jogokkal és hatáskörrel bírnak. A büntetőjogi relevanciák kizárása, valamint a nyomozás lezárása viszont szabad teret enged a kivizsgálók tevékenységének, azaz tetszőleges módszerekkel és eljárásokkal elkezdhetik, illetve folytathatják az okkutató munkát.

---

⁸ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 24. o.
⁹ Idevágó példaként említhető, hogy a Liszt Ferenc repülőtéri látástávolság-mérők vélelmezett működési bizonytalanságának vizsgálatakor megállapították, hogy a páramentesítés érdekében fűtött optikák hőmérséklete kedvező volt a darazsak számára, s így azok véletlenszerűen a mérőfény útjában az optikán melegek, befolyásolva a mérés pontosságát. Az optika-hőmérséklet megváltoztatása az észlelt hiba megszüntésén keresztül megadta a bizonyítottan kedvező eredményt is.

Ha az eseménykivizsgálás eredménye azt mutatja, hogy az eltérés matematikailag is alátámaszthatóan csak szórásnak tekinthető, akkor a vizsgálat eltérés hiányában lezárható. A felületes szemlélő tekinthetné ezt felesleges munkának is, de a valóságban ez a jó gazda gondosságától elvárható magatartását bizonyítja. A kimeneti adatok utalhatnak egy adott berendezés vagy eszköz tervezési vagy kivitelezési hibájára. Ekkor kétféle tevékenység indulhat el, amelynek során a gyártót felkéri a tervezési vagy kivitelezési hiba kijavítására, illetve megfelelő szakértelem vagy szakértői támogatás birtokában az eszköz tulajdonosa megszünteti az eltérést okozó problémát. Eljárási vagy szervezési hiba esetén a folyamatokat az érintett szervezetek általában saját hatáskörben vagy – erőforrás hiányában – külső szakértő bevonásával elvégezhetik vagy elvégeztethetik. A komplexitásában legbonyolultabb vizsgálati eredményt az emberi mulasztás feltárása jelenti. Az egyik jelentős kérdés a feljelentés megtétele. A feljelentést csak bizonyos törvényi tényállások teszik kötelezővé. Vajon a kivizsgálókat milyen felelősség terheli, ha az eseménykivizsgálás során eltérő személyi felelősséget állapítanak meg, mint a nyomozást végzők? Még hangsúlyosabb a kérdés már meghozott ítélet esetén, azaz ha egy a büntetőeljárás folyamatán túl húzódó, avagy más ok kapcsán újravizsgált esemény kivizsgálása az ítélethozatal után derít fény más vagy mások felelősségére. E kérdés világít rá arra, hogy a kivizsgálástan kidolgozása és gyakorlati próbája jogfejlesztő hatású lehet.

Egy bizonyos, a feltárt okokat nyilvánosságra kell(ene) hozni. Aláhúzottan kellene az ok többes számát jelölni, hiszen a bevezetőben kiemelt légi közlekedés tartalék- és vészmegoldásai akár több egyidejű hiba bekövetkezése esetén is megoldást adnak a baleset elkerüléséhez. Ez rámutat az eseménykivizsgálás azon módszertani elvére, hogy az egyéb – önmagában elhanyagolható – kiváltó ok szerepét is vizsgálni kell. A nyomozással ellentétben az eseménykivizsgálásnál járulékos tényállási elemek nem enyhítő körülmények, hanem megszüntetendő kockázati tényezők.

Az eseménykivizsgálás és a nyomozás elhatárolása, különös tekintettel a büntetőjogi szempontokra

A kivizsgálásnál hangsúlyozottan ki kell emelni, hogy nem a felelősség vagy a büntetethetőség megállapítása a cél. A kivizsgálások hatékonyságának növelése érdekében már nemzetközi szinten is megkezdődött a jogdogmatikai határok feszegetése. Ez az Eurocontrol megfogalmazásában az „okkereső kultú-

ra¹⁰, illetve a „jogfejlesztő kultúra”¹¹ alkalmazásán keresztül jelenik meg mint kívánatos jogfejlesztési irány. A büntetőjogot alapjaiban érintő kérdés, a veszélyeztetési tényállások esetében az ön be-, illetve feljelentés – ha a veszélyhelyzet anyagi kárral vagy személyi sérüléssel nem járt – automatikusan büntetlenséget garantál úgy, hogy a jogi szempontból laikus vizsgálóbizottság döntése alapján büntetőeljárás kezdeményezésére sem kerül sor, azaz ez esetben a bizottság elvonja az állam büntetőjogi monopóliumát. Ezzel a büntetlenséget kizáró okok között új kategóriát teremt. Megemlítendő, hogy a vizsgálóbizottság az adott szakma képviselőiből áll. Ez a törekvés is rávilágít arra, hogy a társadalom védelme érdekében a kivizsgálás az okok azonosítását, a büntetőeljárás pedig az okozó megbüntetését tartja a megfelelő eszköznek. Ez a fajta konkurálás azonban korlátozottan jelenik meg akkor, amikor a büntetőjogi tényállás megfogalmazásában „*Aki foglalkozása szabályainak megszegésével más vagy mások életét, testi épséget, vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki [...]*”¹², illetve „*Aki [...] közlekedés biztonságát veszélyezteti [...] bűncselekményt gondatlanságból követi el*”¹³, továbbá „*Aki a vasúti, a légi vagy a vízi közlekedés szabályainak megszegésével más vagy mások életét, testi épséget veszélyezteti [...]*”¹⁴ a gondatlan elkövetés esetei merülnek fel.

Az eseménykivizsgálás módszertani eszközei

Az eseménykivizsgálás módszertani eszköztára a megközelítés szempontjai alapján több csoportra bontható. Az elvi megközelítés alapján – a teljesség igénye nélkül – filozófiai, eljárási, továbbá gyakorlati szemléletű lehet. A filozófiai megközelítés magában foglalja mindazon elvi szempontot, amelynek alapján a kivizsgálás során állandóan jelen vannak kimondva és kimondatlanul is.

10 A hazai szakzsargon itt a „No Blame Culture” (ne felelőst keress! kultúra) kifejezést használja, amely olyan kivizsgálási környezetet kíván megvalósítani, amely már elveiben is az okra és nem az okozóra fókuszál.

11 A hazai szakzsargon itt a „Just Culture” (jogi kultúra fejlesztése) kifejezést használja, amely olyan büntetőjogi környezetet kíván megvalósítani, amely már alapelveiben is az okra és nem az okozóra fókuszál.

<http://www.eurocontrol.int/safesky/gallery/content/public/SafetyDomainSept06.pdf>

12 Btk. 171. § (1) bekezdés.

13 Btk. 184. § (1) és (3) bekezdés.

14 Btk. 185. § (1) bekezdés.

Filozófiai megközelítés

Az eseménykivizsgálás céljának meghatározásakor fő szempont volt az okkutatás, az okok azonosítása a probléma elhárítására, azok ismétlődése vagy esetleges kiterjedése, eszkalációja ellen. Az eseménykivizsgálás ebből következően nem szűkülhet a vizsgálatot elrendelő szempontkorlátozó megközelítésre, hanem a gyökereket olyan szinten kell feltárni, hogy a szubjektív vagy a szubjektivitás irányába mutató elemeket a lehető legnagyobb mértékben kiküszöböljék. Figyelembe kell venni az emberi memória befolyásolhatóságát, ezért a tárgyiasult tényeket lehetőség szerint előnyben kell részesíteni a szóbeli vagy egyéb tanúvallomások jellegére hasonlító bizonyítékokkal szemben. A szubjektív vélemények vagy vallomások egybeesése önmagában nem a tényt bizonyítja, hanem azt, hogy a véleménynyilvánítók azonosan válaszoltak. Ez még azt sem alapozza meg, hogy azonos elvek alapján ítélték meg a kérdést, mivel különböző indíttatás is vezethet azonos véleményhez vagy vallomáshoz. Nem szabad elhanyagolni azt a megfigyelést, hogy különböző személyek tudatában – egymás befolyásolása nélkül is – kialakulhat ugyanaz a téves meggyőződés.¹⁵ Ez egybeesés és nem objektivitás. A tárgyi bizonyítékok szerepe és helye megkérdőjelezhetetlenül hangsúlyosabb az eseménykivizsgálás során, mint egy büntetőeljárás alatt. A tények értékelésénél is a természettudományos módszereket kell előnyben részesíteni, az emberi mérlegeléssel vagy megítéléssel szemben. Ez az objektivitásra törekvés vezérlő alapelve. E kategorikusnak tűnő kijelentést megalapozza az a tény, hogy „*az Egyesült Államokban 200 olyan személyről derült ki DNS teszt segítségével, hogy ártatlanok, akiknek több, mint 75%-át korábban bűnösnek találták a szemtanúk vallása alapján*”¹⁶. Az eseménykivizsgálás filozófiája elvileg kizárja a „megrendelésen” vagy előítéleten alapuló vizsgálati eredményt, így ha ezek bármelyikének eshetősége felmerül, vagy rontja, vagy teljesen annulálja azt. A kizárt bizonyítékok kérdése fontos filozófiai kérdést vet fel, hiszen elvileg nem lehet bizonyítékot kizárni a további vizsgálódásból, de mégis felmerülhetnek olyan gazdaságossági kérdések, amelyek miatt valamely észlelt tény mélyebb, további vizsgálatától el kell tekinteni. Ha a vizsgálat során erre sor kerül, akkor azt jól és hangsúlyosan dokumentálni kell, az eseménykivizsgálás záró jegyzőkönyvében megadva

¹⁵ Egyes szakmai körökben az „*interszjektív vélemények koincidenciája*” fogalomként hivatkoznak a jelenségre.

¹⁶ Alan Baddeley – Michael W. Eysenck – Michael C. Anderson: Emlékezet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 473. o.

mindazon tényeket, amelyek a döntést megalapozták. Az eseménykivizsgálás állításait cáfoló tényeket fokozott súlyozással kell kezelni, azaz a büntetőeljárás *in dubio pro reo*¹⁷ analógiájára, a nem kellően alátámasztott tényeket inkább ki kell zárni, mint hogy téves oksági kapcsolat megalapozásához vezessen.¹⁸

A filozófiai alapvetés körébe tartozik, hogy az eseménykivizsgálás során mindenfajta külső ráhatást ki kell zárni, más szóval: az eseménykivizsgálás nem készülhet „előre megrendelt eredmény” szerint. Ha ez utólag bebizonyosodik, akkor a teljes eseménykivizsgálást értékelhetetlennek kell tekinteni, és a részmegállapításait sem szabad figyelembe venni, mivel nem „újrafelhasználható” anyagról, hanem – büntetőeljárás hasonlatot kölcsönözve – „mérgezett fa gyümölcsének” tekinthető dokumentumról van szó.

Eljárási megközelítés

Az eseménykivizsgálás eljárási szempontból folyamatszémleletű, amelyben a vizsgálati reprodukálhatóság is alapvető szempont. Számos olyan vizsgálati módszer létezik, amelynek alkalmazásakor a vizsgált dolog megváltozik vagy megsemmisül. Ilyen esetekben törekedni kell a másolatkészítésre, illetve amennyiben mód van rá, a vizsgálatot a másolaton kell végrehajtani.¹⁹ A folyamatot általánosságban és különös esetre is tervezni kell. A folyamattervezés általános része az alapelvek, az általános ismeretek, az ellenőrzési pontok, a visszajelzési módszerek teoretikus meghatározására épül. A célok meghatározása, a célig tartó út általános kijelölése, a javító beavatkozások mibenlétének meghatározása, eredményeinek becslése, valamint a beavatkozás kockázatának elemzése is a folyamat része. Az eseménykivizsgálás legalább egyszeresen, de a tényfeltárás bonyolultságától függően akár többszörösen visszahurkolt folyamat is lehet. A nyomozás ezzel szemben többé-kevésbé lineáris folyamat. A visszajelzést leginkább a különböző médiaforrások jelentik a társadalomnak, és természetesen ezek hatása is kétséges lehet. A nyomozást – bár nem lenne szabad – lehet nyomás alá helyezni, hiszen a köznyugalom fenntartása társadalmi igény, és sokszor a „megtalált”

¹⁷ Kétség esetén a terhelt javára kell dönteni.

¹⁸ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 37. o.

¹⁹ Példaként említhető egy adatbázis elemzése, amikor az adatbázis aktuális állapotáról egy mester- és egy vizsgálati kópia készül. Az adatbázis mesterkópiája klónozással bitazonosságig megegyezik a mintavételezés pillanatában a vizsgált adatbázissal, annak mintegy befagyasztott mintavételezését jelenti.

elkövető példás megbüntetését egyéb szféra sikereként könyvelik el. Az eseménykivizsgálásnál „bűnbak”²⁰ találása nem eredmény, hanem teljes eredménytelenség. Az ok lehet emberi hiba is, amit majd a büntetőeljárás a maga eszköztáráján keresztül kezel, az eseménykivizsgálásnál az emberi hiba kiváltó okát kell megtalálni; akár szankcionálandó tudatmódosító szer alkalmazása, fáradtság, a képességek romlása, a zaklatott lelki állapot és még hosszasan sorolhatnánk a vizsgálandó eseményhez vezető emberi tényezőket, az okok és – leglényegesebb elemként – a gyökérokhoz való eljutás a fontos. Az alapprobléma meghatározásához számos módszertani elem használható fel, ideértve a gyökérok-elméletet, az Ishikawa-módszert²¹ és a független komponensek analízisét.

A számos eljárás közül ez utóbbit érdemes közelebbről is megvizsgálni. Az alapelv visszavezethető a kriminalisztika vázamodeljére, amikor is szemléletesen az esemény homokban fekvő cserepeiből kell újraépíteni az összetört vázát. A független komponensek analízise a vázamodel komplexebb megközelítése annyiban, hogy több összetört és összekevert cseréphalmazból minden eredeti vázát újra kell építeni. A légi forgalmi irányításban már megérett az ideje az alkalmazásának. A technikai feltételek adottak, már csak a szabályozás és a visszaféjtő algoritmus megalkotása a feladat. Ha egy adott légi forgalmi irányítóközpontot kellő számú és a későbbi elemzés alapelveinek megfelelően elhelyezett mikrofoncsoporttal látják el, és mindegyik független rögzítéséről gondoskodnak, akkor a visszajátszó algoritmus – és nem az eseményvizsgáló (!) – képes a hangok forrását címkézni, mozgásuk nyomvonalát²² leképezni, az eseményeket rekonstruálni. Az algoritmus garantálja az objektivitást, és így az is meghatározható, hogy az esemény résztvevői valóban a feladatuk ellátását megkövetelő helyen tartózkodtak, továbbá az események eskalációja, valamint a károk enyhítési folyamata során valóban az optimális emberi mozgássorozatokat követték be. A példa eddigi része is jól mutatja a büntetőeljárás és az eseménykivizsgálás szemléletbeli különbözőségét. Az esemény rekonstruálása lehetőséget ad arra, hogy egy következő rendkívüli helyzetre úgy is felkészüljenek, hogy az ilyenkor fellépő stresszre olyan forgatókönyvet vagy ellenőrzőlistát készítsenek, amely sorvezetőként szolgálja a résztvevők optimális beavatkozási tevékenységét, csökkentve a kockázatokat

20 A „bűnbak” kifejezés is arra utal, hogy a közvélemény megnyugtatása érdekében olyan személyt vagy személyeket jelölnek meg, akinek, illetve akiknek felelőssége kétséget kizáróan, tényszerűen alátámasztott érvekkel nem bizonyított.

21 A halszájka-diagramra épülő metódust – annak kidolgozója után – Ishikawa-módszernek nevezik.

22 A szűk légi irányítási szakzsargon trajektóriának nevezi.

és a káresemény eszkalációját. Járulékos, de nem elhanyagolható tényezőként kell említeni ennek pszichológiai hatását is, ami az eseményben részt vevők posztraumás problémáit csökkenti azáltal, hogy még katasztrófa esetén is megnyugtathatják valamelyest a lelkiismeretüket, ha az ellenőrzőlistában minden leírt feladatpontot maradéktalanul teljesítettek.

Gyakorlati megközelítés

A kivizsgálástan a köznapi gyakorlatban eseménykivizsgálásként vagy balesetkivizsgálásként jelenik meg. Definíció szinten az eseménykivizsgálás magában foglalhatja a baleseti kivizsgálást is, hiszen az esemény tágabb fogalmi halmaz, mint a baleset. Az elhatárolás leginkább intézményi szinten tehető meg, azaz minden szervezet végez, illetve végezhet eseménykivizsgálást, de baleseti kivizsgálást csak az arra nevesített és hatósági jogkörrel felruházott intézmény folytathat.

A légi közlekedés speciális területéről elmondható, hogy a technikai lehetőségek rendelkezésre állásának kezdetétől alkalmazzák az adatrögzítési módszereket és eszközöket. A légi járművek fekete doboza is ezt a célt szolgálta és szolgálja azóta, amióta az első megbízható mágneshuzalos adatrögzítők megjelentek és beépítették a fedélzeti rendszer kellően védett egységébe, a légi események kivizsgálásának szolgálatára.

A földön telepített légi forgalmi irányítási eszközöknél először a hangot, majd a radaroktól és egyéb forrásokból származó információkat rögzítették. Tipikusnak mondható archiválási gyakorlat, hogy az irányítási rendszerbe beérkező információkat rögzítik, beleértve a billentyűzet gombjainak és az egérműveletek jeleit is. A legújabb elvárt irányzat szerint azt kell rögzíteni, amit a légi forgalmi irányító láthatott, mert számos eseménykivizsgálás során nézetkülönbség merült fel amiatt, hogy az ábrázolt kép teljes mértékben azonos volt-e a rekonstruált képpel. Ennek a kifogásnak az adott és ad alapot, hogy a rekonstrukció a rendszer bemeneti adatai alapján történik, és a rendszer átmeneti működési zavara nem feltétlenül jelentkezik a visszajátzáskor. Az üdvözlendő megoldás az, amikor az információt

- a forrásnál (küldési pont, amely távadat-szolgáltatásnál különösen fontos!),
- a nyelésnél (tavadat-szolgáltatásnál a vételi hely),
- a feldolgozásnál (a feldolgozási folyamat egy jellemző pontján),
- a feldolgozottságnál (a teljes adatfeldolgozottságnál), illetve

– az ember általi észleléskor, azaz a gép-ember találkozásánál (ábrázolóeszköz)²³

minden ponton rögzítik.

Légi forgalmi irányításból vett példával megvilágítva az iménti elvárást, a radaradatot rögzíteni kell a radarállomáson, a központba való beérkezéskor, a multiradar-tracker kimenetén, az ábrázolóeszközt (irányítói monitor) tápláló számítógép kimenetén, valamint az irányító által észlelhető képen. Ez utóbbi jelentette mindig a legnagyobb próbatételt, főképp azért, mert az ábrázoló eszközök felbontása mindig a képfelvevő eszközök előtt járt.

Eseményvizsgálati szempontból nézve a radarállomáson rögzített adatokból megállapítható, hogy a berendezés milyen felderítési szolgáltatást nyújtott, a vételi ponti rögzítés pedig a távközlő hálózaton történő esetleges adatvesztés mértékére utalt. A multiradar-tracker kimenetén rögzített adatok elemzésén keresztül az eseménykivizsgáló információt kaphat a céltárgy több szenzor általi észleltségéről, pályakövetéséről, valamint a céltárgyról származó jelek minőségéről. Az észleltség a teljes felderítési valószínűséget, a pályakövetés a pozíciómeghatározás hibáját, a jelminőség pedig az információ integritását adja meg. A felderítési valószínűség valójában többféle valószínűségi változót takar, amely százalékos formában a kiértékelő számítógépen keresztül jelenik meg. A primer felderítési valószínűség megadja a nem kooperatív célok láthatóságát, az *A* módú felderítési valószínűség a hagyományos kooperatív azonosítási és a *C* módú felderítési valószínűség a hagyományos kooperatív magassági adatok rendelkezésre állásának valószínűségét adja meg. A MODE-S szelektív lekérdezéssel működő kooperatív rendszerek további valószínűségi minőségi tényezők megjelenését teszik lehetővé. Egy közelmúltban lezáródott vizsgálat eredményeit ideidézve elmondható, hogy a részletekre kiterjedő vizsgálat sok nem várt működési rendellenességre fényt deríthet. Érdekességgé említem meg az egyik ilyen észlelt jelenséget. A fix telepítésű referenciaválasz-adó szövingadozása a statisztikai elvárásnak megfelelően a Gauss-görbe szerint és a specifikációnak megfelelően alakult. Az adatokat szűkebb időszakokban feldolgozva feltűnt, hogy a nap meghatározott szakában véletlenszerűen a Gauss-görbe előtt egy kisebb Gauss-görbe jelent meg. Ez után már csak az adott időintervallumra fókuszálva olyan

---

²³ A 2012 márciusában Amszterdamban megtartott ATC Global konferencián és szakkonferencián már kereskedelmi forgalomban lévő olyan adatrögzítőt mutattak be, ami megfelelt az említett elvárásoknak. A videóinformáció rögzítése esetén lehetetlen, hogy a kép bizonyos eleme hiányozzon, illetve a rögzített és az eredetileg észlelt kép eltérjen egymástól.

mintavételi csoportot is sikerült azonosítani, ahol láthatóvá és számíthatóvá vált, hogy az első Gauss-görbe alatti minták hiányoztak a második görbéből, amely ebben a helyzetben úgy jelent meg, mint egy beomlott tetejű Gauss-eloszlás. Ebből a tényből következtetni lehetett arra, hogy a berendezés reflexiókat kiszűrő algoritmus nem működött megfelelően, mivel ha a reflektált céljel szögben a tényleges pozíció előtt jelent meg, akkor a tényleges pozícióból érkező válaszokat dobta el, mivel később érkeztek. Megjegyzendő, hogy a logika távolsági reflexió szűrésénél teljesen helyénvaló, hiszen a reflektált jel hosszabb utat tesz meg.

A jelminőség kérdését megvilágítva elmondható, hogy ha a céltárgy folyamatosan észlelhető, pozíciómeghatározása megfelelő, de a magassági információ időnként nem jelenik meg, a jel minősége nem tekinthető kielégítőnek. Ez a tény oda vezethet, hogy a céltárgyakról származó információból kapott alapadatokra épülő konfliktuskutató algoritmus nem tud megbízható figyelmeztető jelzést adni a légi forgalmi irányítónak, tehát kockáztnövelő hatása van.

Az említett valós légi forgalmi irányítási eseménykivizsgáláson keresztül belátható az eseménykivizsgálás célja és funkciója. Az eseménykivizsgálást nem baleset, hanem észlelt eltérés esetén kell indítani, s így a tényleges baleset megelőzhető.

A bizonyítékok és a bizonyítás

A bizonyítékok és a bizonyítás a bizonyítási rendszer része. Legcélszerűbbnek az angolszász jog negatívan kötött bizonyítási rendszere látszik, azaz minden bizonyíték felhasználható, amely nem jogellenesen került az eseménykivizsgálók birtokába.²⁴

Az ICAO ajánlása szerint „Az önkéntes esemény jelentő rendszer nem lehet büntető célzatú és az információ forrása számára biztosítson védelmet”²⁵. A jövőbeli eseménykivizsgálások eredményessége és a tanulságokból származó repülésbiztonsági fejlődés érdekében védendő az információ és az információt szolgáltató személy is.²⁶ Az ICAO-ajánlás hangsúlyozza: „minden kivizsgálást el kell választani a vád és a jogi felelősség megállapítására irányuló bármiféle bírói, vagy adminisztratív eljárástól”²⁷.

²⁴ Tremmel Flórián: i. m. 63–64. o.

²⁵ ICAO Annex 13. § 8.3. Magyar Közlöny, 2007/70/II., 6297. o.

²⁶ ICAO Annex 13. § 5.12. Magyar Közlöny, 2007/70/II., 6286–6287. o.

²⁷ ICAO Annex 13. § 5.4.1. Magyar Közlöny, 2007/70/II., 6284–6285. o.

Az eseménykivizsgálás előtt meghatározandó az *elsődlegesen elvárt eredmény*. Ez többfokozatú megvalósítást jelenthet, amely alapesetben az ok meghatározására, jelentősebb értéket képviselően az ok azonosítása mellett kárenyhítési javaslatra, valamint a teljességre törekvő megoldásnál az eseményismétlődés kizárására vonatkozó megvalósítható ajánlásra is kiterjedhet. Rögzíteni kell a használt munkamódszert, az alkalmazott eszközöket, szükség esetén azok vizsgálatkori állapotát. A vizsgálatban részt vevők kiinduláskori listáját, illetve az eljárásba bevont eseti közreműködőket. Az értelmezés megkönnyítésére a dokumentum kezdetén külön részben össze kell foglalni az egész eseménykivizsgálás lényegét. A vizsgálatához tartozó bizonyítási módszereket, adathalmazokat, nagy mennyiségű észlelési adatokat függetlenül kell becsatolni, és ha ez az adatmennyiség terjedelmessége miatt nem valósítható meg, akkor jelölni kell a fellelhetőségét. Nem várt összefüggések észlelését is szerepeltetni kell, ügyelve arra, hogy ez ne jelentse a dokumentum arányaihoz képest annak túlsúlyos részét, és különösen nem képezheti a konklúzió lényeges mondanivalóját.

Ha a feltárt új összefüggés valóban érdemi, akkor az külön kivizsgálás tárgyát kell hogy képezze. Ezt legfőképp gyakorlati indokokkal lehet alátámasztani, mivel számos olyan kísérlet, illetve vizsgálati anyag érhető el, ahol a tényleges ok-okozati összefüggés a vizsgálóra vagy a vele valamilyen kapcsolatban álló személyekre kellemetlen hatással járt volna, ezért ezt elkerülendő, a konklúzió irreleváns következtetéseket tartalmazott. A kivizsgálásnál elvárt objektivitás teljes mértékben sohasem lehetséges, de a reprodukálhatósági, az adattárolási, tárgyhoz kötöttségi elvek eljárási garanciát jelentenek a szubjektivitás nemkívánatos megjelenésének csökkentésére. Az eseménykivizsgálás kezdetekor rögzíteni kell azt is, hogy a vizsgálatban részt vevők és az eseményben érintettek között milyen kapcsolati háló létezik. Ha szakmaspecifikus vagy egyéb okból a különleges szaktudás igénye miatt a „megkérdőjelezhető közreműködő” tevékenysége nem zárható ki, akkor a jelentés elején tételesen szerepeltetni kell mindazon érveket, amelyek ezt a döntést megalapozták. Hogyha ez az indoklás hiányzik, a vizsgálat objektivitása alappal megkérdőjelezhető.

A humán információkból származó adatok és következtetések – ha a szükségességük indokolható – érvényességét a természettudományos eszközökkel vagy módszerekkel garantálni kell.²⁸ Az ellenőrizettség garantálásának

²⁸ Egyes szakirodalmi források az ellenőrizettség garantálására a validálás kifejezéssel utalnak. Megítésem szerint a magyar kifejezés teljes mértékben lefedi az eredeti angol fogalmat, ezért magyarított írásmódú használata nem indokolt.

egyik módszertani elemét, a Bayes-analízist és ennek származékos alkalmazási módszereit hangsúlyozottan említem mint jól használható eszközt, amelyet hazai mellőzöttsége miatt népszerűsíteni szükséges.

Az eseménykivizsgálás eredményeinek rögzítése és értékelése

Az eseménykivizsgálás adatainak értékeléséhez szükséges levezetéseket – különösen terjedelmességük esetén – a dokumentum mellékleteként kell feltüntetni. A kizárt bizonyítékok listáját – mint önálló mellékleti tételt – csatolni kell, még akkor is, ha ilyen nem volt. Ha valamely pontban nincs értékelhetően odavágó anyag, akkor ezt a tényt kell szerepeltetni, de egyik vizsgálati módszertani pont sem törölhető.

A vizsgálati záródokumentumban intézkedési javaslatot is meg kell fogalmazni, mivel az eseménykivizsgálás során számos olyan körülmény felvetődik, amelynek előzetes figyelembevétele lehetővé tette volna az esemény elkerülhetőségét, illetve elháríthatatlan külső behatás esetén is csökkentette volna annak káros következményeit. Így tehát az eseménykivizsgálás a javaslatokon keresztül érdemben szolgálja a társadalom anyagi, valamint emberi erőforrásainak megóvását és védelmét. Ez nyomatékosítja a megrendelt eredményű eseménykivizsgálások társadalmi veszélyességét is.

Az előbbieket együttesen megalapozzák a szerkezetileg egységes eseménykivizsgálási mintadokumentum létrehozásának igényét. A hazai légi közlekedési szereplők kicsiny csoportja együttesen kell hogy megalkossa az egységes szempontrendszer alapján értékelhető és továbbgondolható mintaanyagot.

Az eseménykivizsgálás gazdasági aspektusai

A korábban bemutatott példából remélhetőleg érezhető, hogy az eredményes eseménykivizsgálás jelentős emberi és anyagi erőforrásokat igényelhet. Joggosan merül fel a kérdés: vajon megéri?

Az alaposan átgondolt érvek alapján csak igen lehet a válasz, mivel a biztonságosságnak és a jó hírnévnek ára van! A bekövetkezett katasztrófát nehezen felejtik, a hatékony, de drága eseménykivizsgálásra a lezárt pénzügyi év után már senki sem emlékszik!

A légi forgalomban egy katasztrófa igen jelentős anyagi káresemény lehet. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a káresemények kapcsán a biztosítótársaságok maximálják kártérítési felelősségüket, amely felett a tulajdonos a kárigényekkel szembeni kötelezett. Ez esetben az államra hárulnak a kártérítési kötelezettségek, így közvetve az adófizetők viselik a káresemény hatását, s így nemcsak anyagi, hanem politikai értelemben vett károkkal is számolni lehet. Az ország ilyenét megítélésének romlása mind hazai, mind külföldi viszonylatban egyaránt érzékelhetővé válna. Az eddig felsoroltak okán a költség-hason elemzés leegyszerűsödik, hiszen nem az elmaradt nyereség, hanem a hatalmas veszteség kerül a mérleg költséggel szembeni serpenyőjébe.

Az esemény-kivizsgálási és a nyomozási folyamatok összehasonlítása

Az eseménykivizsgálásnál esemény miatt (*in rem*)²⁹ és nem az okozó megtalálása érdekében (*in personam*)³⁰ kutakodnak. A büntetőeljárásnál a nyomozás a bűncselekmény, illetve annak gyanúja miatt (*in rem*) indul meg, de a feltételezett bűnelkövető kihallgatásakor már a személy meghatározása kérdésében (*in personam*) is folynak a további cselekmények.³¹

Érdemes a védő megítélése szerinti minősítést is ide idézni, amely jellemzi a nyomozási folyamatok egysíkúságát. „*A nyomozóhatóságok szemüvegén keresztül »eredményes«-nek azon ügyek minősülnek, amelyek a nyomozásban vádjavaslattal, a bírósági eljárásban pedig felelősségre vonással végződnek.*”³² Ez a megfigyelés alátámasztja azt a teoretikus feltételezést, hogy a nyomozó hatóság azokat a bizonyítékokat részesíti előnyben, amelyek egy – akár előre felépített elképzelésbe – beleilleszthetők. A nyomozási folyamatoknál hangsúlyosan jelentkezik a forrnyomon történő információgyűjtés, a tettes mielőbbi kézre kerítése érdekében. Az eseménykivizsgálásnál is cél a gyors eredmény, de az okok tényszerű feltárása időigényesebb folyamat. A *modus operandi*³³

---

29 *In rem* (lat.): dologban.

30 *In personam* (lat.): személyben.

31 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 362. o.*

32 Fenyvesi Csaba: *A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002, 29. o.*

33 *Modus operandi* (lat.): Elkövetési mód, amely leírja az elkövető szokásait és munkamódszerét. A bűnügyiprofil-alkotásban is használt szakkifejezés. Az angol szakirodalomban gyakran csak a kezdőbetűivel jelölik: M.O.

meghatározása mindkét folyamat során lényeges elem, de addig, amíg a nyomozásnál az elkövető „munkamódszere” alapján a tettes, az eseménykivizsgálásnál a problémák közös okainak kiderítésére szolgál. Az erre vonatkozó információforrások és adatbázisok vizsgálata valóban rendkívüli jelentőséggel bír. A két folyamat legalapvetőbb eltérése a befejezésüknél látható. A büntető-eljárás az ítélethozatallal, az eseménykivizsgálás a javaslatlétellel végződik. A kellően kimunkált javaslatlételnél mérlegelni kell(ene) a játékelméleti Nash-egyensúly elérését is, azaz olyan javaslat készüljön, amelynek megvalósításában minden résztvevő a kialakított stratégia szerint vegyen részt.³⁴

Az eseménykivizsgálással kapcsolatos jogfejlesztési javaslatok

Mint említettem, megindultak az eseménykivizsgálások hatékonyságának javítását célzó jogfejlesztési lépések. A proaktívan együttműködő „elkövető” védelmét célzó Eurocontrol-ajánlásokban szereplő „okkereső kultúra” és „jogfejlesztő kultúra” jogi transzplantációs folyamata elkezdődött. Ezzel szemben az eseménykivizsgálás objektivitásához szükséges jogi garanciák alapozása még csíra állapotban sem létezik. Az eseménykivizsgálási jogkultúra fejlesztésére javasolt nemcsak az okozót, hanem az eseménykivizsgálást – mint folyamatot – és az eseménykivizsgálásban részt vevőket – mint a folyamat objektivitására törekvő megítélőit – büntetőjogi védelemben részesíteni, amely az említett társadalmi veszélyesség elleni óvintézkedésként szolgál. Büntetőjogi visszahatásként és további jogfejlesztésként javasolható olyan tényállási elem létrehozása – vagy a meglévő tényállás kiegészítése –, amely szankcionálja az eseménykivizsgálás folyamatának vagy az eseménykivizsgálás résztvevőinek befolyásolását, avagy bármilyen módszerrel történő megfélemlítését. Nevesíteni kell a vizsgálati eredmények befolyásolására irányuló szándék büntethetőségét, valamint az eseménykivizsgálásban résztvevőkre gyakorolt pszichoterror büntetendőségét is, és a javaslatok együttesen garanciális elemként szavatolják az eseménykivizsgálás megbízhatóságát és objektivitásának jogi feltételeit. Az említettek együttes alkalmazásával európai szintű jogi háttér teremthető az eseménykivizsgálás intézményének.

---

³⁴ Robert Gibbons: Bevezetés a játékelméletbe. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005, 14–15. o.

Összegzés

A kivizsgálástan az eseménykivizsgálás ok-okozati összefüggéseinek objektivitásra törekvő módszertana. Legfőképpen a büntetőeljárás módszertanára épül, de a tárgyi bizonyítékok figyelembevétele sokkal hangsúlyosabban jelentkezik. A humán forrásokon alapuló bizonyítékok csak feltétlen szükségesség esetén és az ellenőrzöttség megteremtésével használhatók, minden egyéb esetben kerülendő a bizonyítékként való felhasználásuk. Természettudományos módszereken és tárgyi bizonyítékok felhasználásán alapul, és az eredményességének része az is, hogy az események ismétlődésének elkerülésére érdemi javaslattal szolgál. Az okok kutatása mellett az okozott károk elkerülését, illetve azok enyhítésének lehetőségét is magában foglalja. A büntetőeljárás az okozó kiemelésével és szankcionálásával, az eseménykivizsgálás pedig az ok feltárásán keresztül az okozat elkerülésével szolgálja a társadalom védelmét. A kivizsgálási jogkultúra továbbfejlesztése érdekében javasolt nemcsak az okozó, hanem az esemény-kivizsgálási folyamat tisztasága és az eseménykivizsgálásban részt vevők büntetőjogi védelmének kidolgozása is.

IRODALOM

- Baddeley, Alan – Eysenck, Michael W. – Anderson, Michael C.:** Emlékezet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010
- Fenyvesi Csaba:** A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián:** Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008
- Gibbons, Robert:** Bevezetés a játékelméletbe. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005
- Kertész Imre:** A kihallgatási taktika lélektani alapja. KJK, Budapest, 1965
- Rózsa Huba – Ványó László – Gál Ferenc (ford.):** Biblia. Szent István Társulat, Budapest, 2010
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Tremmel Flórián:** Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

INTERJÚ

„... képes és alkalmas vagyok a teljes megújulásra...”

Beszélgetés Bánfi Ferencsel, a Cepol igazgatójával

Az Európai Unió egyedülálló intézményi struktúrájának főbb elemei mindenki számára többé-kevésbé ismertek. Alapvető, hogy az *Európai Parlament* közvetlenül megválasztott képviselői az európai állampolgárokat képviselik, az EU egészének érdekeit az *Európai Bizottság* képviseli, a tagállami kormányok érdek-képviselői intézménye pedig az *Európai Unió Tanácsa*. Megtanultuk, hogy az *Európai Bíróság* elősegíti a jogszabályok érvényre juttatását, az *Európai Számvevőszék* pedig az Európai Unió tevékenységeinek finanszírozását ellenőrzi.

Az EU intézményeinek és egyéb szerveinek céljairól, tevékenységeiről pusztán az elnevezésük alapján is lehet hozzávetőleges fogalmunk, hiszen beszédes elnevezése alapján nyilvánvaló, hogy az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság* a civil társadalmat, a munkáltatókat és az alkalmazottakat, a *Régiók Bizottsága* a regionális és a helyi hatóságokat képviseli, az *Európai Beruházási Bank* az EU beruházási projektjeit finanszírozza, az *Európai Központi Bank* pedig az európai monetáris politikáért felelős. Világos, hogy az *európai ombudsman* megvizsgálja az uniós intézmények és szervek hivatali visszasságaival kapcsolatban érkező panaszokat, az *európai adatvédelmi biztos* felügyeli az emberek személyes adatainak tiszteletben tartását, az *Európai Kiadóhivatal* tájékoztatókat tesz közzé az unióról, az *Európai Személyzeti Felvételi Hivatal* pedig toborozza az unió intézményeinek és egyéb testületeinek munkatársait. Szintén ismert, hogy az *Európai Közigazgatási Iskola* konkrét témakörökben képzéseket nyújt az EU munkatársainak, az *Európai Külügyi Szolgálat* pedig segíti az unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseelőjének munkáját, aki felel a közös kül- és biztonságpolitikáért, illetve segíti az unió külső fellépéseinek egységességét és koordinációját.¹

Az EU-nak számos intézménye és intézményközi szerve létezik tehát, ezek mind különleges szerepet töltenek be, és köztük szokás említeni számos szakosított ügynökséget, decentralizált szervet is, amelyek meghatározott technikai, tudományos és igazgatási feladatokat látnak el, de a nevükből (különösen a közszájon forgó akronim formákból, például EFSA, FRA, EFCA,

---

¹ http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_hu.htm

INTERJÚ

EUSC, EIT stb.²⁾ nem mindig egyértelmű, hogy mivel is foglalkoznak, mivel járulnak hozzá az EU fejlődéséhez.

A szabályozó ügynökségeket meg kell különböztetni az egyes uniós programok igazgatására, határozott időre létrehozott végrehajtási ügynökségektől, amelyekre a vonatkozó általános szabályokat egy külön jogszabály (58/2003/EK rendelet) foglalja egységes keretbe. A szabályozó ügynökségek működésére, felépítésére és tevékenységére azonban nincsenek egységes szabályok; ezeket az ügynökségeket minden esetben egy másodlagos (szektorális) jogszabály alapján állították fel. A szabályozó ügynökségeknek jogi személyiségük van, és a bizottságtól függetlenül működnek, mindazonáltal autonómiájuk korlátozását jelenti, hogy mindössze egyedi határozatokat hozhatnak, vagyis nincs joguk általános érvényű rendelkezések elfogadására.³

Interjúsorozatunkban a bel- és igazságügyi területen⁴ működő szakosított ügynökségek, decentralizált szervek⁵ tevékenységének, aktualitásainak felvillantására teszünk kísérletet, és ebben a törekvésünkben kérdezőként és ötletgazdaként *dr. Leyrer Richárd* rendőr alezredes, a brüsszeli uniós állandó képviselőten belügyi szakdiplomataként dolgozó vezető tanácsos lesz segítségünkre.

Az Európai Rendőrákadémia

Az Európai Rendőrákadémia (Cepol) az uniós tagországok vezető beosztású rendőrtisztjeinek nyújt együttműködési lehetőséget. Célja, hogy ösztönözze a határokon átvívelő kooperációt a bűnüldözés elleni harc, illetve a közbiztonság és közrend fenntartására irányuló tevékenységek terén.

---

2 Európai Élelmszer-biztonsági Hatóság (EFSA), az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA), Európai Halászati Ellenőrző Hivatal (EFCA), az Európai Unió Műholdközpontja (EUSC), Európai Innovációs és Technológiai Intézet (EIT). Utóbbi az egyetlen magyarországi székhelyű ügynökség, az Infopark 1/E alatt található, Budapesten.

3 Külügyminisztérium, EKTB tájékoztató, 2012. szeptember.

4 Bár világos, hogy az Európai Unió három pillére csak 1993 és 2009 között alkotta az Európai Uniót – ezzel a struktúrával jött létre a maastrichti szerződés 1993. november 1-jei hatálybalépésével az EU –, és egyértelmű, hogy 2009. december 1-jén, a lisszaboni szerződés életbe lépésével megszűnt a pillérrendszer, ma is a korábban használatos fogalom él az uniós szakszargonban.

5 Például: Európai Rendőrákadémia (Cepol), Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal (EASO), Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA), Európai Unió Igazságügyi Együttműködési Egysége (Eurojust), Európai Rendőrségi Hivatal (Europol), Európai Határőrizeti Ügynökség (Frontex), Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF), bár utóbbi egyéni jogállású, az Európai Bizottság részét alkotó kváziügynökség.

INTERJÚ

Az intézmény 2005-ben jött létre az Európai Unió Tanácsa 2005. szeptember 20-i 2005/681/IB határozatával. Az Európai Unió ügynökségeként működő szervezet titkársága az egyesült királyságbeli Bramshillben található, Londontól mintegy hetven kilométerre. A Cepol évente nyolcvan–százhusz tanfolyamot, szemináriumot és konferenciát szervez. Az ügynökség által kezdeményezett tevékenységeket, amelyek számos területet felölelnek, a tagállamok rendőrtisztai főiskoláinak segítségével végzik. A Cepol éves költségvetése 2011-ben 8,341 millió euró volt, neve a francia Collège européen de police (Európai Rendőrfőiskola) elnevezésből alkotott mozaikszó. Igazgatója *Bánfi Ferenc*.⁶

* * *

Interjú Bánfi Ferencsel

Jelentős rendőr-diplomáciai siker volt a megválasztása a Cepol élére. Kérem, idézze fel az ide vezető út főbb állomásait!

Az ide vezető út igen hosszú volt, harminc évig tartott. 1980-ban csatlakoztam a rendőrséghez, de a pályám igazán 1990 után bontakozott ki. A rendszerváltozást fiatal főhadnagyként éltem meg. Néhány hónappal az első demokratikus választások előtt – egy a rendőrség „rendszerváltoztatását” emlegető nyilatkozatom miatt kirúgtak, majd másnap, ma sem tudom, pontosan miért, visszavettek. 1990-től 1997-ig főhadnagyból tábornokig léptem elő, miközben voltam iskolaparancsnok-helyettes, rendőrkapitány, megyei főkapitány-helyettes és főkapitány. Végezetül az Országos Rendőr-főkapitányság közbiztonsági főigazgatójaként dolgoztam. Angolul későn, 41 évesen kezdtem tanulni, nem volt könnyű, de bizonyítani akartam, hogy képes és alkalmas vagyok a teljes megújulásra, arra, hogy merőben új utakra lépjek. A magyarországi pályafutásom során a nemzetközi szakmai környezetben jól konvertálható tudásra és vezetői tapasztalatra tettem szert, az angol nyelv elsajátítása pedig az eurokompatibilitást segítette. Ezzel megnyílt előttem egy új perspektíva, a nemzetközi rendvédelmi együttműködésben történő aktív részvétel lehetősége. 2000-ben a magyar kormány támogatásával választottak meg a SECI-központ⁷ szakmai vezetőjének, itt három és fél évet

---

⁶ http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/pol_agencies/cepol/index_hu.htm

⁷ Lásd 2011. évi LVI. törvény a SELEC-ről (korábban 2000. évi CXV. törvény a SECI Központról).

INTERJÚ

---

töltöttem az úgynevezett balkáni szervezett bűnözés elleni operatív rendőri együttműködés koordinálásával. Később az amerikai külügyminisztérium ajánlott szerződést: a Kaukázusban, Közép-Ázsiában és Kelet-Európában dolgoztam tanácsadóként. Az euroatlanti tanácsadó csoport vezetőjeként vettem részt egy a terrorizmus és szervezett bűnözés elleni virtuális központ felállításában, a munkatársak kiválasztásában és kiképzésében. A következő állomáshely már az uniós tagságunkhoz fűződik, 2005-ben pályázat után neveztek ki az EU moldáv–ukrán határtámogató missziója vezetőjének, és egyben kineveztek az EU különleges megbízottjának politikai főtanácsadójává. Négy évet töltöttem az moldáv–ukrán határon, politikailag rendkívül érzékeny környezetben, ahol a vendéglátó országok rendvédelmi szerveinek képességfejlesztése, az európai standardokkal harmonizáló határellenőrzés megteremtése volt a fő próbatétel a szakadár Dnyeszter-mellék szomszédságában. Végezetül pedig ugyancsak pályázat nyomán kerültem Bramshillbe, az Európai Rendőrakadémia igazgatói székébe.

Hogyan segíti a rendőrtudományok fejlődését a Cepol?

Talán fontos azzal kezdeni, hogy a rendőrtudományok európai elismertsége elmarad az amerikai gyakorlat mögött. Többen vitatják a rendőrtudományok létjogosultságát, ezért az egyik stratégiai törekvésünk az, hogy elismertessük és integráljuk ezt a komplex tudományterületet a tudományok tágabb rendszerébe. A másik, azonos jelentőségű tevékenységi irány a Cepol tudományos potenciáljának megteremtése. Meggyőződésem szerint ennek a tagországok akadémiai, tudományos bázisán kell alapulnia. A harmadik sokkal inkább operatív jellegű aktivitás a Cepol évente megszervezett tudományos és kutatási konferenciája, amely fórumként szolgál, alkalmat ad a tudomány képviselőinek és gyakorlati szakembereknek a találkozására, a párbeszédre. A bizonyítékok összegyűjtésére fókuszáló bűnözés elleni stratégiák ma alapvetően a bűnügyi hírszerzésre és a kapcsolódó analitikára épülnek. Ezeket a stratégiákat kell tudományalapú, egyszersmind gyakorlatorientált kutatásokkal és oktatásokkal elősegíteni.

Miként járul hozzá a modern számítástechnika az európai rendvédelmi felső vezetőik látókörének, tudományos perspektívájának bővítéséhez, szélesítéséhez?

A technológia fejlődése alapvetően változtatja meg a tanulás és tanítás lehetőségeit. A számítógép, az internet és a kapcsolódó technikai fejlesztések beépültek az európai rendvédelmi képzés mindennapjaiba, gyakorlati alkalmazásokká váltak. Az úgynevezett e-képzés különböző formái, mint például a

INTERJÚ

Cepol tudásbázisán elhelyezett tematikus modulok, online szemináriumok, webinarok vagy az elektronikus könyvtár szerteágazó hatást gyakorolnak mindennapjainkra. Már középtávon is olcsóbbá teszik a képzést, hiszen könnyen kimutatható, hogy a rezidenciális képzés összköltsége lényegesen meghaladja egy virtuális osztály költségmutatóit. Másrészt a rendszer megkönnyíti a tudásbázishoz történő hozzáférést, ezáltal többek számára válik elérhetővé az egyéni igényekhez és lehetőségekhez igazodó tanulás. Ez a lehetőség jól segíti az élethosszig tartó tanulási kultúra elterjedését is. Miközben az Európai Rendőrakadémia az elmúlt két évben felgyorsította az új technológiák alkalmazását, egyelőre a kiszélesedett lehetőségek tőkésítésében és a kapcsolódó fejlesztéseket tekintve az út elején járunk, de a jövő elkezdődött.

Mit jelent a Cepol számára az ügynökségek közötti együttműködés?

A Cepol tízéves fejlődése és az Európai Unió belbiztonsági szektorpolitikájának fejlődése eltávolodott egymástól. Az akadémia lemaradt az unió belbiztonsági együttműködési fejlődése, stratégiai gondolkodása és a rendvédelmi szervek nemzetközi együttműködése mögött. A 2010 és 2011-es évek azonban alapvető változásokat indítottak el a Cepol stratégiai gondolkodásában. Ennek az egyik eredménye, hogy rövid időn belül sikerült az ügynökséget az európai rendvédelmi közösségbe integrálni. A bel- és igazságügyi együttműködés területén kiváló kapcsolatokat építettünk a Frontexszel, az Europollal, az Eurojusttal és más ügynökségekkel. Közös akcióttervet dolgoztunk ki, és a különböző tematikus területeken jobban összehangoljuk a tevékenységeinket, teljesebb szinergiára törekszünk.

Mi várható a Cepol 2012-es munkaprogramjában?

A hagyományosan jól működő és nagy presztízsű tréningeket ismét ajánljuk. Így a felső vezetők számára szervezett többhetes tanfolyamot, a harmadik országokban létrehozott vagy létrehozandó missziók vezetőinek felkészítését segítő képzést vagy a kreditpontokat is adó európai rendvédelmi együttműködési ismeretek akadémiai és gyakorlati aspektusait prezentáló szemináriumot. Mintegy százhusz képzési tevékenységet tervezünk, ideértve az online szemináriumokat és konferenciákat.

Milyen pályát ír elő a Cepol számára az unió rendvédelmi szakpolitikai ciklusa?

A Cepol olyan kereszttűzhez érkezett, amelynek egyik elágazása a szuverén európai rendvédelmi képzés irányába vezethet, a másik pedig az Europollal történő ügynökségi fúzióhoz. A 2010-ben megkezdődött változásmenedzs-

„... képes és alkalmas vagyok a teljes megújulásra...”
Beszélgetés Bánfi Ferencsel, a Cepol igazgatójával

INTERJÚ

---

ment első fázisa – a jelenlegi jogi kereteken belül – a célegyenesbe érkezett. A kimunkált politikai alternatíva figyelembevételével a bel- és igazságügyi miniszterek 2013-ban döntenek arról, hogy az útkereszteződést elhagyva melyik irányba haladjon tovább az európai rendvédelmi képzés, és abban milyen szerepet vállaljon a Cepol.

Mit üzen a magyar rendvédelmi kollégáknak?

Mindenekelőtt azt, hogy tisztelettel és szeretettel várom, várjuk őket a Cepol képzésein előadóként vagy hallgatóként. Az Európai Rendőrákadémia több, mint egy oktatási intézmény. A nemzeti akadémiák, egyetemek bázisán kialakuló együttműködés egyben a bizalomépítés, a professzionális és személyes kapcsolatok kialakításának platformja is. Éljenek a lehetőséggel és azt kihasználva integrálódjanak a rendvédelem európai közösségébe.

Készítette: Leyrer Richárd

DOMOKOS ANDREA

Irányváltás az Egyesült Államok büntetőpolitikájában

A börtönnépesség növekedése Amerikában

A *get tough on crime* büntetőpolitikája erősen megingóban van az Egyesült Államokban, erre a legújabb példa az a nemzetközi összehasonlító kutatás, amelyben Amerika büntetőpolitikáját vetették össze Anglia és Wales, Ausztrália, Kanada, Finnország, valamint Németország büntető igazságszolgáltatási szisztémájával, irányelveivel.¹

Az Egyesült Államokban a nyolcvanas évektől napjainkig jelentősen emelkedett a börtönnépesség. Annak ellenére történt mindez, hogy a bűnözés aránya a kilencvenes évek óta csökkenést mutat.² A szociális állam szerepét átvette a *büntető* állam, a közösségi rendőrség szerepét pedig az *intenzív, felügyelő* rendőrség. A jóléti államok jóléti politikájának ideje lejárt. Az úgynevezett *underclass* (az *osztályon aluliak* rétege) korábban támogatásban részesült, most azonban a *rossz szegényekre* az államnak vasököllel kell lesújtania – írja *Wacquant*. Az igazságszolgáltatásnak nem kell a bűnözés okaival foglalkoznia, hanem arra való, hogy „...megbüntesse a bűnösöket, kárpótolja az ártatlanokat, és megvédje a törvénytisztelő állampolgárok érdekeit”.³

Pap úgy látja, hogy az Egyesült Államokban a politikának nagyobb szerepe van a büntető igazságszolgáltatásban, mint a kontinensen. „*Amerikában a kampányolni kényszerülő választott tisztségviselők köre túlterjed a törvényhozó és végrehajtó hatalom képviselőin: számos jogalkalmazó, így bírák és ügyészek is (ha csak közvetve is) a nagypolitika eszközeként működő kriminálpolitika rabjaivá váltak.*”⁴ Amerikában a választói akaratra hivatkozással szorgalmazzák a *kemény kéz* politikáját, mondván, a lakosság kívánalma a minél szigorúbb fellépés a bűnözőkkel szemben, és hogy az állampolgárok elvárják az igazságszolgáltatástól a hosszú időtartamú büntetések kiszabását.

1 Amanda Patteruti: Finding Direction: Expanding Criminal Justice Options by Considering Policies of Other Nations. Justice Policy Institute, April 20, 2011

2 Franklin E. Zimring: The Great American Crime Decline. Oxford University Press, 2007

3 Loïs Wacquant: A nyomor börtönei. Helikon Kiadó, Budapest, 2004, 46. o.

4 Pap András László: Pénz, politika, jogbiztonság – halálbüntetés az Egyesült Államokban. Belügyi Szemle, 2001/6., 75. o.

A *zéró tolerancia* politikája a *betört ablak* elméletével kezdődött, amely fel fogás szerint a kisebb rendbontások, szabálysértések vezetnek el a súlyosabb büntettekig. A Manhattan Intézet a kilencvenes évek elején szervezett egy konferenciát az „életminőségről”.⁵ E konferencián hangzott el először, hogy a kisebb rendbontásokat szigorúan kell üldözni, mert így lehet megóvni a városi középosztály nyugalmas életét a csavargók, koldusok, graffitizók, hajléktalanok rendzavarásától. Wacquant⁶ szerint a *zéró tolerancia* politikájának legfőbb célpontjai a szegények, koldusok, hajléktalanok, a rendőrség megnövekedett aktivitása az ő felügyeletükben, ellenőrzésükben nyilvánul meg.

„A határozottan offenzív jellegű amerikai büntetőpolitika válasz a megnövekedett feladatokra, amelyeket az élen járó neoliberais társadalmakban a rendőri büntetőintézményeknek kell ellátniuk: hangsúlyozni az állam morális tekintélyét, éppen akkor, amikor ennek az államnak gazdasági impotenciája bőven ad okot aggodalomra...” A gondviselő államot felszámoló neoliberais politika ugyanis pusztító szociális következményekkel jár. Wacquant szerint a szociális állam szándékos elsorvasztását a büntető állam hipertrófiája kíséri.⁷

„Jóllehet kétség nem fér ahhoz, hogy az Egyesült Államokban magas a bűnözési ráta, számos bizonyíték szól amellett, hogy a fogva tartottak számának közelmúltbeli megugrása mögött nem a bűncselekmények számának növekedése, hanem az elmúlt évtized szigorodó büntető igazságszolgáltatási politikájának hatása húzódik meg.”⁸

2004-es kutatások is megerősítették, hogy miközben csökken a bűnözés, emelkedik a börtönnépeség Amerikában.⁹

Nils Christie idéz Radzinowicz és Hood írásából is: „Ahogy a bűnözés problémája a társadalmi viszonyokba ágyazódik be, ugyanígy az ítéleteket is az elkövető társadalmi hátterének sűrű kontextusában kell meghozni». Ennek az igen csak összetett folyamatnak az »automatizálására« tett kísérlet »megfosztja a résztvevőket és magát a közvéleményt attól az információtól, amely elengedhetlenül szükséges a büntetőjog mibenlétének megértéséhez».”¹⁰

---

5 Lois Wacquant: i. m. 19. o.

6 Uo. 50. o.

7 Uo.

8 Nils Christie: Büntetésipar. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 110. o.

9 New Incarceration Figures: Rising Population Despite Falling Crime Rates. The Sentencing Project. www.sentencingproject.org

10 Leon Radzinowicz – Roger G. Hood: The American volte-face in sentencing thought and practice, Crime, proof and Punishment. In: Colin F. Tapper (ed.): Essays in Memory of Sir Rupert Cross. Butterworths, London, 1981. Idézi Nils Christie: i. m. 168. o.

A szabadságvesztés alternatívái az Egyesült Államok büntetőpolitikájában

Az 1990-es években az Egyesült Államok büntetőpolitikáját leginkább az jellemezte, hogy igyekezett alkalmazkodni a posztindusztriális, fogyasztói társadalom értékrendjéhez, elvárásaihoz. „*Az új rend központi értékei a célok pontos meghatározása, az ellenőrzött termelés, a költségsökkentés, a racionalizálás és a munkamegosztás...*”¹¹ Ez a magyarázata az ítélkezési bizottság létrejöttének, illetve a méltó büntetésről kiadott irányelveknek is. Lehet, hogy ezek az ítélkezésre vonatkozó egészen precíz instrukciók, a táblázatok és a pontok bevezetése meggyorsítja az ítélkezés menetét, de hogy jobban elvezetnek az igazság kiderítéséhez, illetve a valóban (és nem csak a belügyminisztérium Fehér könyvében szereplő szlogennek megfelelő) méltó büntetés kiszabását garantálják, az már kétséges.

A *Punishing for profit* az a jelenség az egyesült államokbeli börtönszisztémában, amikor a börtönt építő magánvállalkozó a nyereségért dolgozik, és az ő érdekei azt diktálják, hogy minél több személyt ítéljenek szabadságvesztés-büntetésre. A kérdés az, hogy a privatizáció visszahat-e, és ha igen, milyen mértékben az állam büntetőpolitikájára. *Lotke* a privatizáció veszélyeitől tart: „*Az elkövetkező években, ahogy a magánkézben levő börtönvállalatok kiterjesztik működésüket, a börtönipari komplexumnak a büntetőpolitika felett gyakorolt befolyása jelentősen megnő.*”¹²

A Texas államban fennálló halálbüntetés kiemelten foglalkoztatja a közvéleményt, pedig igen fontos szerepet szánnak a helyreállító igazságszolgáltatási elveknek is. Például emberölési ügyekben is van lehetőség a mediációra: a siralomházban a halálbüntetésük végrehajtására várakozók és az áldozat rokoni közötti közvetítést igen hatásosnak ítélik.¹³ Kutatások szerint az amerikai lakosság támogatja a börtönbüntetés alternatíváit, különösen a nem erőszakos bűnelkövetők esetében. Úgy találják, hogy az alternatív büntetések mind nagyobb arányban való alkalmazása szélesíti az igazságszolgáltatás lehetőségeit és igazságosabbá teheti az ítélkezést. Az amerikaiak elfogadják a rehabilitáció fontosságát, támogatják a szociális intézkedések meghozatalát.¹⁴

11 Nils Christie: i. m. 182. o.

12 Lotke gondolatait Christie idézi. Nils Christie: i. m. 128. o.

13 Restorative Justice. An idea whose time has come? Rethinking crime and punishment, March 2004. www.rethinking.org.uk

14 Crime, Punishment and Public Opinion: A Summary of Recent Studies and their Implications for Sentencing Policy. The Sentencing Project. www.sentencingproject.org

Összehasonlító kutatás

Amerika büntetőpolitikájának sikeresebbé tételéért

2010-ben megjelenő írásában *Farkas Ákos* még azt hangsúlyozta, hogy a kriminálpolitikai megoldások területén az Egyesült Államok a „*legfontosabb exportőr*”¹⁵. Ma már változott a helyzet, ugyanis Amerika is kitekint, és igyekszik megismerkedni más országok eredményeivel is.

A Justice Policy Institute 2011 áprilisában tette közzé az összehasonlító kutatás eredményét és az ajánlást: Amerika fontolja meg más államok büntetőpolitikájából azon intézmények, gyakorlati megoldások átvételét, amelyek összeegyeztethetők az Egyesült Államok büntetőpolitikai elveivel, igazságszügyi rendszerével. *Tracy Velázquez*, a Justice Policy Institute igazgatója szerint globális világunkban az Egyesült Államok sem kerülheti meg más nemzetek tanulmányozását, és szükségessé vált mások sikeres megoldásainak átvétele. 2009-ben *Webb* szenátor sürgette az amerikai börtönnépesség csökkentését, ennek nyomán létrehoztak egy igazságszolgáltatási bizottságot, amely más országok büntetőpolitikáját vizsgálta annak érdekében, hogy megismerjenek a szabadságelvonás arányát csökkentő megoldásokat.

A hasonlóságok miatt a következő államokat választották a kutatáshoz. Az Egyesült Államok, Anglia és Wales, Ausztrália, Kanada, Finnország és Németország közös jellemzője:

1. Valamennyi országban demokrácia van.
2. Érvényesül a *law and order* elve, az országok stabilak.
3. Nagy, erős gazdaságuk van (Finnország e tekintetben kivétel).
4. Mindegyik országban tiszteletben tartják az emberi jogokat.
5. Nagyjából megegyezik az iskolázottsági szint.
6. Hasonlók a foglalkoztatási mutatók, a munkanélküliségi ráta.

A kutatók szerint a különbségek a következők:

1. A politikai, kormányzati struktúrák eltérnek egymástól a vizsgált államokban.
2. Másképp hat a média a büntetőpolitikára.
3. Eltérő a ráfordított költségek aránya a társadalompolitika és az igazságszolgáltatás között.
4. Különböző a szociális támogatások rendszere.

---

¹⁵ Farkas Ákos: Kriminálpolitikák egy globalizált világban, avagy kriminálpolitikák vándorúton. In: Vig Dávid (szerk.): A globalizáció kihívásai – kriminálpolitikai válaszok. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010, 37–45. o. [Kriminológiai Közlemények. 68.]

A kutatás legfőbb nehézségeit pedig az eltérő jogi definíciókban, törvényi tényállásokban és a különböző módon szerzett és nyilvántartott kriminálstatisztikai adatokban jelölték meg.

Az Egyesült Államokban 2009-ben csaknem 2,4 millió embert tartottak fogva, köztük nemcsak szabadságvesztésre ítélték, hanem előzetes letartóztatottak is vannak. 1992 és 2007 között Amerikában ötven százalékkal nőtt a fogvatartottak aránya. Annak ellenére, hogy 1980 és 2005 között az Egyesült Államok összбүнözési adatai hol stagnáltak, hol pedig csökkentek. 1988 és 2008 között 36 százalékkal csökkent a бүнözés, a bebörtönzés aránya 104 százalékkal nőtt.

A kutatási anyag megállapítja, hogy hosszú távon a szociálpolitikai jelleгű megoldások lennének a hatékonyak, az Egyesült Államok mégis a megtorlás és az elrettentés politikáját választotta. Az elrettentés politikájába illik a zéró tolerancia elmélete is, e szerint a törött ablak további szabálysértéseket és бүнselekményeket generálhat, ezért a legkisebb rendetlenség ellen is fel kell lépni. Ez a politika oda vezetett, hogy a rendőrség az utcai hangoskodókat, csavargókat, koldusokat is előállította. Wacquant szerint a rendőrség „mindennapos és kitartó háborút” folytatott az apró rendbontások ellen is. Ez a fajta büntetőpolitika nem elszigetelt, egyedi tetteseket vesz célba, hanem egyes csoportokat.¹⁶

Az összehasonlító kutatás főbb megállapításai

A kutatás összegzése szerint a zéró tolerancia miatt tartanak fogva olyan sok állampolgárt, ezzel is növelve Amerika bebörtönzési adatait. Hivatkoznak *Judith Greene* írására, aki a zéró toleranciát alkalmazó New York és a szomszédfigyelő szolgálatokat működtető, közösségi rendőrséget fenntartó San Diego бүнözési adatait hasonlította össze. Greene kutatása szerint mindkét városban egyformán csökkent a бүнözés. Tekintettel arra, hogy a zéró tolerancia következményeként a lakosság nem bízik meg a rendőrségben, Greene nyomán e politika abbahagyását javasolják az összehasonlító kutatás résztvevői is.

Vizsgálták az előzetes letartóztatások arányát: Kanadát leszámítva az Amerikával összehasonlított valamennyi állam kevesebbszer alkalmazta az előzetes letartóztatás intézményét, mint az Egyesült Államok.

---

¹⁶ Loïs Wacquant: i. m. 21. o.

Amerikában átlagosan 63 hónapot, azaz több mint öt évet tölt büntetés-végrehajtási intézetben egy szabadságvesztés-büntetésre ítélt ember, ez az átlag Ausztráliában három, Németországban pedig egy-két év. A többi vizsgált országban nagyobb volt a vagyoni, illetve közösségi jellegű szankciók aránya az egyesült államokbeliekéhez képest. A kutatás egyik megállapítása szerint Amerika fogvatartottjainak számát az is növeli, hogy a kábítószer-fogyasztókat is szabadságelvonással szankcionálják, nem csak a kábítószer-terjesztőket. A kutatásban részt vevő többi állam esetében a kábítószerrel kizárólag fogyasztót nem szabadságvesztés-büntetéssel, hanem elterelő gyógyító-kezelő jellegű elbánással szankcionálják. Amerikában létezik egy kötelező minimum, amely a kábítószer-bűnözés esetében mindig kiszabandó, függetlenül a személyi körülményektől. A javaslat szerint Amerikában is be kell vezetni azt a rendszert, hogy először a gyógyító jellegű kezelést kell alkalmazni és csak annak sikertelensége esetén kell a büntető igazságszolgáltatás elé vinni a kábítószer-fogyasztót.

A fogvatartottak mentális állapotát vizsgálva meglepő eredményre jutottak: Németországban a bebörtönzöttek 88, Kanadában 71, az Egyesült Királyság női fogvatartottjainak 70, míg férfi fogvatartottjainak 72 százalékánál találtak valamilyen lelki eredetű problémát. Az amerikai adatok jobbakként mutatkoznak: a fogvatartottak több mint 50 százalékánál találtak mentális problémát. A fogvatartottak kevesebb mint egyharmada kapott is kezelést mentális problémájára az Egyesült Államok büntetés-végrehajtási intézeteiben. Álláspontunk szerint a büntetőpolitika egyik sarkalatos pontja e tény figyelembevételével és a megfelelő állami reagálás a mind ez idáig kevésbé komolyan vett problémára. A jövőben jóval nagyobb figyelmet kell szentelni a fogvatartottak elmebeli, lelki, indulati állapotának vizsgálatára, hiszen a bűnözést generáló egyik tényezőről van szó.

Amerikában kevesebb lehetőség van a feltételes szabadságra bocsátásra, mint az összehasonlítható kutatásban részt vevő más államokban. Abban az esetben pedig, amikor feltételes szabadságra helyeznek valakit az Egyesült Államokban, nem az a büntetőpolitika fő célja, hogy különböző módszerekkel a társadalomba való tényleges beilleszkedését segítsék elő, mint a többi vizsgált államban, hanem arra fókuszálnak, hogy az illetőt a legkisebb szabálysértés esetén is visszajuttassák a büntetés-végrehajtási intézetbe. Németország és Finnország például jó néhány programot kínál a feltételesen szabadon bocsátottaknak, ezek lehetővé teszik a visszatérést a társadalomba. Ezekben az országokban új bűncselekmény elkövetése esetén sem automatikus a büntetés-végrehajtási intézetbe történő visszaküldés. Az Egyesült Államokban a

feltételelesen szabadon bocsátottak 16 százaléka azért kerül vissza a büntetés-végrehajtási intézetbe, mert megszegte a feltételes szabadságra vonatkozó szabályokat. Finnországban minden egyes feltételelesen szabadon bocsátottnak elérhetővé teszik a rehabilitációt elősegítő szolgáltatásokat, Amerikában kétszázezren minden további felügyelet, utógondozás, segítség nélkül kerülnek az utcára.¹⁷

A visszatérést segítő szolgáltatásokat illetően Kanadát tartják a legsikeresebbnek, Anglia és Wales, illetve Ausztrália egyaránt vesz át megoldásokat a kanadai rehabilitációs programokból. A szociális tanulás és a viselkedésterápia hangsúlyosan szerepel a kanadai rehabilitációs eszköztárban. Fontos az egyénre szabottság: minden elítélt a saját szükségletei szerint részesül a társadalomba visszavezetési programban. A börtönből kiszabadulók szakmát tanulhatnak, munkahelyhez juthatnak, ezt helyi szinten biztosítják számukra.

Egy 2003-ban, Michiganben végzett kutatás szerint a börtönbe való visszatéréstől legnagyobb mértékben az állandó munkahely és az ott szerzett megfelelő kereset védte meg a korábbi elítélteket. Kevésbé volt jelentős, hogy a börtönből szabadult egyén gazdag vagy szegény környezetbe került vissza, a legfontosabb tényező az volt, hogy munkába tudott-e állni, tartósan megmaradt-e a munkaviszonya, és a munkájának megfelelő keresetet kapott-e. *Morenoff és Harding* szerint ezzel megdőlni látszik a „szegénység-paradigma”, amely szerint a szegények inkább bűnöznek, a gazdagok pedig kevésbé. A szegény környezetbe hazatérő, vagy a börtönből odakerülő személyek is képesek tartózkodni a bünelkövetéstől, ha megfelelő munkát találnak maguknak.¹⁸

Az amerikai büntetőpolitika legsürgetőbb kérdései

Az összehasonlító kutatás két területen tárt fel jelentősebb kettősséget, esetlegesen ellentmondást az amerikai büntetőpolitikában, ez pedig egyrészt a rehabilitáció kérdése, másrészt a fiatalok büntető igazságszolgáltatása. A rehabilitáció terén még szükségesnek érzik más országok bevált gyakorlatának átvételét, így a kanadai minél részletesebb tanulmányozását. Javasolják Amerikában is bevezetni a felügyelet helyett a szociális segítségnyújtás központba helyezését az utógondozás során, de hatékonyak tartják a saját támoga-

¹⁷ A jelentés a következő kutatásra hivatkozik: Heather C. West – William J. Sabol – Sarah J. Greenman: Prisoners in 2009. Bulletin, Bureau of Justice Statistics, December 2010; Amanda Petteruti: i. m.

¹⁸ Jeffrey D. Morenoff – David J. Harding: Final Technical Report: Neighborhoods, Recidivism, and Employment Among Returning Prisoners. U.S. Department of Justice, 14 Oct 2011.

töréndszerüket is. A kutatás egyik megállapítása, hogy az Egyesült Államok rehabilitációs programjai hatékonyak tekinthetők a visszaesés, a börtönbe visszajutás elkerülése terén. Míg a többi vizsgált országban állami feladat a pártfogás, a rehabilitáció, addig az Egyesült Államokban nagy szerepük van a helyi civilszervezeteknek.

A fiatalkorúakkal foglalkozás szintén ellentmondásos terület, egyrészt hangsúlyozzák sikereiket, másrészt kiemelik a szemléletváltás szükségességét is. Az összehasonlító kutatás nem volt egyszerű, hiszen az egyes vizsgált államokban nagyon eltérő büntethetőségi korhatárok vannak. Amerikában hat, Angliában és Ausztráliában tíz, Kanadában tizenkettő, Németországban tizennégy, míg Finnországban tizenöt év a büntethetőség alsó korhatára. Az Egyesült Államokkal kapcsolatban azt is hangsúlyozza a kutatás, hogy nem volt hajlandó ratifikálni a gyermekek jogairól szóló egyezményt. Még azt is megjegyzi, hogy a másik, a ratifikálásra nem hajlandó ország Szomália volt. A kettősség a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában ott lelhető fel, hogy míg kifejezetten hatékony közösségi megoldásaik vannak a fiatalkorúak számára, addig még mindig nagy arányban kerülnek büntetés-végrehajtási intézetekbe a fiatalkorú elkövetők. A kutatás megállapítja, hogy míg a többi vizsgált országban először a fiatalkorú környezetét vizsgálják meg és igyekeznek elterelést alkalmazni, addig Amerikában rögtön a fiatalt hibáztatják a bűnéért, és már küldik is őket a büntetés-végrehajtási intézetbe.

A büntető igazságszolgáltatási rendszer működéséről és a közbiztonságról a média szolgáltatja az információkat. A bűnözési képet és a büntetőpolitikai irányvonalat is a média ismerteti. A bűnözéstől való félelem a szerint alakul, hogy az adott országban a média miként találja a bűnözési helyzetet. A kutatás rámutat arra, hogy a kormány, a média és a lakosság hatnak egymásra. Angliában és Amerikában olyan erős a média befolyásoló szerepe, hogy a büntetőpolitika alakítói és a törvényhozók is elismerik, hogy bizonyos területeken (mint például a bandabűnözés) a médiából szerzik az elsődleges információikat. Finnországban távolról sem ilyen rossz a helyzet, a törvényalkotók nem a tömegtájékoztató tudósításaiból és sugallataiból veszik az információikat. Európai szakember számára mindenesetre szokatlan, hogy az angolszász törvényhozók mennyire komolyan veszik a média által festett képet.

A kutatás számomra talán leginkább elgondolkodtató megállapítása arra vonatkozott, hogy nemzetiségi, faji alapon miként különböztetik meg a büntető igazságszolgáltatás elé kerülő állampolgárokat. Az Egyesült Államokban 2008-ban az összlakosság 12 százalékát kitevő afroamerikaiak 37 százaléka volt börtönben. Ausztráliában 2006-ban a lakosság két százalékát adó őslako-

sok 24 százaléka volt fogva tartva. 2006-ban Kanadában az őslakosok az ország lakosságának négy százalékát alkották, mindeközben a helyi börtönökben 24, a szövetségi börtönökben pedig 18 százalékos arányt képviseltek. Németországban 2008-ban a lakosság 12,9 százaléka volt bevándorló, a börtönökben 26,3 százaléku volt fogva tartva. Szintén 2008-ban Finnországban a bevándorlók aránya 3,4 százalék volt, miközben közülük került ki a fogvatartottak 9,5 százaléka. Ezen a téren fontos kutatások várnak még az országokra, a nemzetiségi, faji megkülönböztetések okát fel kell deríteni és meg kell szüntetni abban az esetben, ha olyan társadalmakat szeretnének, amelyben minden állampolgár egyenlő elbánásban részesül és a jó közérzet minden egyénnek jár. Ez a jó közérzet vezethet el a közbiztonságig is.

Összegzés

Az Egyesült Államok számára hasznosítható és a kutatást végző bizottság által ajánlott megoldások egyebek között a következők voltak:

1. A büntetőpolitika filozófiáját meg kell változtatni. A hangsúlyt ismét a társadalmi jólét és a lakossági jó közérzet megteremtésére kell helyezni. Az „intenzív”, „offenzív” rendőrség helyett a szomszédsági figyelőszolgálatok szerepét kell erősíteni.
2. A szabadságelvonást az úgynevezett „day fine”-okkal javasolják helyettesíteni, Németországban és Finnországban működik ez a rendszer, amikor is a bűncselekmény súlyától függő pénzbüntetést alkalmaznak az elkövetővel szemben, kiváltva a szabadságvesztés-büntetést. A szabadságelvonás arányát a vagyoni jellegű szankciók jóval nagyobb arányú kiszabásával kívánják csökkenteni.
3. Minél több gyógyító, kezelő jellegű intézkedést javasolnak beilleszteni a szankciórendszerbe: a drogfüggők gyógyítását javasolják a megbüntetésük helyett.
4. A feltételes szabadság idején nem az ellenőrzésre, hanem a beilleszkedés támogatására kell a hangsúlyt helyezni, így a közösségi munkában való részvételre, ami jobban elősegíti később a tanulmányok folytatását, a munkavégzést.
5. A szabadulás előtt a jobb beilleszkedés érdekében meg kell tanítani a fogvatartottakat gyakorlati ismeretekre a háztartás, a munkavégzés terén.
6. A jelenleg rendkívül alacsony büntethetőségi korhatár felemelése. E pontnál azt hangsúlyozzák a kutatók, hogy az Egyesült Államoknak is fel kell

ismernie, hogy a fiatalok speciális elkövetői kört alkotnak, ennek sajátosságait nem szabad figyelmen kívül hagyni.

7. Javaslatuk szerint több pénzt kell fordítani az oktatásra és a munkahelyteremtésre, mert ezek nem egyszerűen bűnözéscsökkentő hatásúak, de növelik a társadalom biztonságérzetét is.

Néhány évtized alatt a következő fordulatok voltak megfigyelhetők az amerikai büntetőpolitikában:

1. A jóléti állam filozófiája, illetve büntetőpolitikája a segítő-támogató rendszert vette alapul, amikor is nem a megtorlás és az elrettentés volt a büntető igazságszolgáltatás elsődleges célja, hanem az egyén visszavezetése a társadalomba.
2. Amikor a jóléti állam politikájában sokan csalódtak, a zéró tolerancia hozta a következő fordulatot. Ez a felfogás igencsak megosztotta a szakmát és a közvélekedést: míg egyesek úgy értékelték, ez az egyetlen módja a bűnözés elleni fellépésnek, mások épp az ellenkezőjét vallották: így nem lehetséges megelőzni a devianciát, az antiszociális viselkedést, visszaszorítani a bűnözést.
3. A 2011-ben közzétett kutatás ismét keresi a visszautat a szomszédságfigyelő szolgálatokhoz, a közösségi rendőrséghez. Ismét felértékelődik a szociálpolitika szerepe is.

A büntetőpolitikát azonban nem kizárólag az aktuális kormányzat filozófiája, hanem a gazdasági helyzet is nagyban befolyásolja. Csak remélhetjük, hogy a kormányzat Amerikában (és hazánkban is) megtalálja a megfelelő irányokat és arányokat.

A kiindulópont mindenütt azonos. A szankcióknak humánusnak kell lenniük. Az első ízben bűnöző esetén enyhe szankciót kell alkalmazni, míg a többszörös visszaesők és a nagyobb súlyú bűncselekményeket elkövetőknél csak a szigorú büntetéseknek van visszatartó hatásuk. Megelőzés nélkül nem létezhet büntetőpolitika. Hatékony bűnmegelőzés pedig kizárólag a társadalom együttműködésével valósítható meg.

A büntetőpolitika a kormányzati politika része, és nagyban függ attól, az adott országban milyen politikai erő van éppen hatalmon. A bűnözés és a bűnelkövetők kezelésének területén azonban vannak olyan sarokpontok, amelyeket a kormányváltások után sem lenne szabad feladni. Vannak olyan területek, amelyeken nem szabad megszakítani a büntetőpolitika folytonosságát, hiszen az a társadalmak, államok és végső soron a választásokat megnyerni kívánó politikai tényezők számára is kontraproduktív.

IRODALOM

Christie, Nils: Büntetésipar. Osiris Kiadó, Budapest, 2004

Farkas Ákos: Kriminálpolitikák egy globalizált világban, avagy kriminálpolitikák vándorúton. In: **Víg Dávid (szerk.):** A globalizáció kihívásai – kriminálpolitikai válaszok. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010, 37–45. o. [Kriminológiai Közlemények 68.]

Morenoff, Jeffrey D. – Harding, David J.: Final Technical Report: Neighborhoods, Recidivism, and Employment Among Returning Prisoners. U.S. Department of Justice, 14 Oct 2011.

Pap András László: Pénz, politika, jogbiztonság – halálbüntetés az Egyesült Államokban. *Belügyi Szemle*, 2001/6.

Petteruti, Amanda: Finding Direction: Expanding Criminal Justice Options by Considering Policies of Other Nations. Justice Policy Institute, April 20, 2011.

Radzinowicz, Leon – Hood, Roger G.: The American volte-face in sentencing thought and practice. Crime, proof and Punishment. In: **Colin F. Tapper (ed.):** Essays in Memory of Sir Rupert Cross. Butterworths, London, 1981

Wacquant, Loïs: A nyomor börtönei. Helikon Kiadó, Budapest, 2004

West, Heather C. – Sabol, William J. – Greenman, Sarah J.: Prisoners in 2009. Bulletin, Bureau of Justice Statistics, December 2010

Zimring, Franklin E.: The Great American Crime Decline. Oxford University Press, 2007

BÁNYÁSZ PÉTER

Egy alternatív állam: a szicíliai maffia

A hidegháború megszűntével a terrorizmus mellett a szervezett bűnözés került a biztonságpolitikai fenyegetések középpontjába. Jelen tanulmányban a szicíliai maffia példáján keresztül kívánom bemutatni, milyen fenyegetést jelent egy szervezett bűnözői csoportnak az állam rendjébe történő beépülése. A Cosa Nostra történetén keresztül ismertetem a szervezet ideológiáját, felépítését, jellemzőit, amelyeket, mint látni fogjuk, egy alternatív állam ismertetőjegyeit viselik magukon.

A következőkben azokat a Sziciliában létrejövő és a mai napig aktív maffia működésében megmutató hasonlókat kívánom feltárni, amelyek elméletem szerint egy alternatív állam jellemzőit hordozzák magukban.

Nehéz a maffiáról pontos információkat szerezni. Ennek egyik legfőbb oka, hogy olyan földalatti társaságról beszélünk, amelynél a titoktartás megszégését halállal büntetik. Létrejöttéről, egyáltalán: a létezéséről számos legenda terjedt el, amelyeket, mint később látni fogjuk, sok esetben maga a maffia híresztelt.

Jelen tanulmány az 1860 és 2003 közti időszakot vizsgálja. A terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségem az egyes hivatkozott források hosszabb elemzésére, ismertetésére, ezért a témához közvetlenül kapcsolódó részekre szorítokozom.

Ahhoz, hogy a maffia felépítését összevehetjük egy állam felépítésével, meg kell vizsgálnunk magát az állam fogalmát. Ehhez a *Politikai Enciklopédia* magyarázatát hívom segítségül: „Az állam a politikai társulások egyik formája. [...] Machiavelli szerint az állam egy autonóm, e világi alakulat, amely a maga sajátos erkölcsét követi – ez az »államrezon«; Jean Bodin az állam szuverenitásnak nevezett tulajdonságára, vagyis az állam mindenekfölött álló, kivételes jogkörére fekteti a hangsúlyt, melynek birtokában lehetősége van arra, hogy törvényeket alkosson, illetve hogy azokat alkalmazza és betartassa. A hatalmi apparátusként felfogott állam – melynek fő célja a hatalom hathatós gyakorlása – és a jogi intézmények közti viszony problémája a későbbiek során igen sok zavart okozott a modern állam elméletében és gyakorlatában. [...] Az említett fejlemények elősegítették, hogy lépésről lépésre kialakuljon annak az absztrakt, személytelen államnak az eszméje, amely egyrészt egy

megszilárdult határokkal rendelkező földrajzi terület fölött gyakorolja fennhatóságát, másrészt egy olyan hivatali rendszert irányít, mely jól elkülönül a területen működő egyéb szervezetektől [...] Az államnak, mely a szuverén államok rendszerének egyik eleme, fontos sajátossága, hogy világosan körülhatárolható területtel rendelkezik; de azt is megállapíthatjuk, hogy az általa gyakorolt főhatalom (a szuverenitás) minőségét tekintve eltér a hatalomgyakorlás minden más módjától; mint ahogy az is elmondható róla, hogy az erőforrások rendkívüli és egyre növekvő mértékben állnak rendelkezésére fizikai hatalmának gyakorlására; az állam további jellegzetessége, sajátos céljában és polgárait összekötő kötelék különleges erejében rejlik. De kérdés az is, hogyan kell felfogni az államot, ha a társadalom oldaláról közelítünk hozzá. Úgy, mint valami mesterséges jogi alakulatot, amely a tiszta ész uralmát hivatott biztosítani (Kant), avagy inkább úgy, mint annak az »állatias« világnak az alternatíváját, amelyben az emberek korlátozás nélkül gyakorolják szabad akarataikat (Hobbes), esetleg úgy, mint az emberek nemzeti összetartozásának kifejezőjét (nacionalizmus), vagy talán valamilyen történelmi jelenséget kell látnunk benne, amelynek keretei közt zajlik az emberiség fokozatos öntudatra ébredése (Hegel). S vajon mi az állam feladata? Az, hogy betartasson bizonyos, az emberi magatartásra vonatkozó szabályokat (Kant), hogy fenntartsa a békét és biztonságot (Bodin), hogy előremozdítsa a polgárok jólétét (Leibniz), netán az, hogy valamiféle kulturális küldetést vállaljon magára (Herder és a kései Fichte)? [...] Az államról egyértelmű fogalmi meghatározás nem adható, méghozzá azért nem, mert azon vitatott tartalmú fogalmak közé tartozik, amelyeknek a jelentése attól függően változik, hogy konzervatív, liberális, szociáldemokrata avagy marxista oldalról közelítünk-e hozzájuk.”¹

Munkámban arra keresem a választ, mennyire illeszthető bele ebbe a definícióba a Cosa Nostra.

A kezdetek

Az olasz szervezett bűnözés emlegetésekor a laikusok elsősorban a szicíliai maffiára gondolnak. A szicíliai maffia mellett azonban más releváns szervezetek is működnek Olaszországban, elég csak a nápolyi Camorrára, a calabriai 'Ndranghetára vagy a Puglia régióban jelen lévő Sacra Corona Unitára gondolni.

---

¹ Vernon Bogdanor: Politikatudományi Enciklopédia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001

A szicíliai maffia talán a világ legrégebbi szervezett bűnözői csoportja. A közvélemény szemében a maffia egyenlő a szicíliai bűnözőkkel, minden más hasonló szervezetet az ő nevükkel fémjeleznek. De mi teszi őt ennyire hatalmasá, veszélyessé? Hogyhogy képtelen az állam felszámolni a működését? Ennek megértéséhez alaposabban kell vizsgálni a szervezetet, mert megítélésem szerint nagyban hozzájárul annak megértéséhez, hogyan veheti át egy szervezett bűnözői csoport az állam feletti irányítást.

A triádokhoz hasonlóan, a szicíliai maffiánál is nehéz elválasztani a legendákat a valóságtól. Ezek alapján a maffia kezdetben nem volt más, mint a szicíliaiak önvédelmi mozgalma a különböző hódítók ellen. A több évszázados hódoltság bizalmatlanná tette a sziget lakóit, ha bármi sérelem, igazságtalanság érte őket, nem fordulhattak az idegen uralkodókhoz. A maffia hivatalos ideológiája szerint a szervezet a franciák elleni függetlenségi mozgalmakból alakult. A *Morte Ai Francesi, Indipendenza Anela*, vagyis a *Halál a franciákra, éljen a függetlenség* jelszavából eredeztetik a maffiát. Egy másik elmélet szerint szintén ekkorra tehető a megszületése. 1282-ben egy Doretto nevű francia katona megerőszakolt egy fiatal hajadont, és az anyja zavaros kiáltósaiból született meg egy olyan franciaellenes nemzeti ellenállás², amely a nagyon szegény olaszokat és szicíliaiakat tömörítette. Ez az összefogás vezetett a „szicíliai vecsernyéhez”, amelynek során több ezer francia származású szicíliait mészároltak le a következő hat hétben. A legenda szerint ekkor hátrózták el a szicíliai parasztok, hogy a saját kezükbe veszik az igazságszolgáltatást, és megalapították azt a titkos szervezetet, amelyből később kialakult a ma is létező maffia.

Majdhogynem a huszadik század végéig tartotta magát az a felfogás, hogy a maffia valójában nem más, mint olyan emberek csoportosulása, akik a saját kezükbe vették az igazságszolgáltatást, mert senki másra nem számíthatnak³. A rendőrség, a bírák mind-mind az idegen uralkodók, a gazdagok kezében voltak, ezért a szegény parasztok a kezükbe vették a sorsuk irányítását, és ha valakit valamilyen sérelem ért, ők megbosszulták. Az így megalakuló társaság védelmezi a parasztokat, saját törvényeket alkot, mint például a híres *omerta*, a hallgatás fogalma. Hogyha valakit sérelem ér, akkor semmilyen esetben sem fordulhat az államhoz, hanem a helyi maffiafőnököt keresi fel, aki igazságot szolgáltat, legyen szó szomszédok közti perpatvorról, vagy bosszúról; az általa hozott döntés szent és sérthetetlen.

² A legenda szerint a „mia figlia”, azaz „a lányom” helyett a „Ma-ffia, Ma-ffia” szavakat kiáltotta.

³ E felfogást oszlatta el a Giovanni Falcone rendőrbíró és kísérete ellen 1993-ban elkövetett merénylet.

De látnunk kell, hogy ezek az elméletek valójában nem többek, mint egy szervezet öngazolásai, amivel sikeresen teremtették meg annak feltételét, hogy a tagok identitásérzését erősítsék, valamit nevetségessé tegyék a maffia elleni fellépést, mondván, nem létezik semmilyen maffia, az pusztán a gonosz kormányzat propagandája, amellyel a szegény, meghurcolt szicíliai népet gyötrik továbbra is. Nézzük azonban a dokumentált valóságot!

1876. március 1-jén két jómódú, idealista ifjú értelmiségi, *Leopoldo Franchetti* és *Sidney Sonnino* Palermóba érkezett, hogy vizsgálat tárgyává tegyék a szicíliai társadalmat. Ekkorra a maffia szót egy évtizede ismerte az élőbeszéd. Nem kételkedtek benne, hogy a maffia a bűnözés veszedelmes formája, és el akarták oszlatni az egymásnak ellentmondó vélekedéseket.

Franchetti beszámolója 1812-re teszi a maffia létrejöttét, amikor is a britek a napóleoni háborúk idején elfoglalták a szigetet, megkísérelték a feudalizmus felszámolását. A feudalizmus megszűntéig Szicília történelmét az idegen uralkodók és a helyi bárók harca jellemezte. Az uralkodók igyekeztek a hatalmukat centralizálni, a nemesek természetesen a saját jogaikat védtek, és mindinkább kiterjesztették a befolyásukat. Ebből a torzsalkodásból a nemeség került előnyös helyzetbe, Szicília borzalmas, hegyvidékei útjai lehetetlenné tették ugyanis a központi kormányzást a bárók közreműködése nélkül. A bárók kiváltságai széleskörűek és tartósak voltak⁴. A *don* címet, amely eredetileg a spanyol nemeseknek járt, még sok évvel később is használták minden tekintélyesebb helybelire. Ez a gyakorlat Szicília-szerte elterjedt, és nem csupán a maffia köreiben. A feudalizmus megszűntetése egyelőre csak annyit jelentett, hogy megváltoztak a központi hatalom és a tartományi önkormányzatok kötélfűzésének szabályai. Arról nem is beszélve, hogy a földbirtokok hatalma lassan szűnt meg, hiszen a legutolsó latifundiumot az 1950-es években számolták fel.

Ettől eltekintve hosszú távú változások indultak el, mint például az ingatlanpiaci törvény előfeltételei, amelyek megteremtették a föld adásvételének lehetőségét. Aki pedig megszerezte a földet, hasznot akart látni belőle. Ekkorra teszik a szicíliai kapitalizmus kialakulását. A kapitalizmust a beruházás működteti, amelyet a törvénytelenység veszélyeztet. Amikor a modern állam felváltotta a feudalizmust, elvileg meg kellett volna szereznie az erőszak alkalmazásának monopóliumát. Ezt azonban képtelen volt elérni, így megmaradtak a bárók szedett-vedett, garázda hadseregei. Franchetti érvelése szerint

---

⁴ Például a szokást, hogy a hűbéresek kezét csókoljanak a hűbérúrnak, hivatalosan Garibaldi szüntette meg 1860-ban.

a szicíliai maffia kialakulásának kulcsa, hogy az állam katasztrofális kudarcot vallott ezen a téren. Vidéken olyan erős maradt a bárók hatalma, hogy a központi állam bíróságai és rendőrei arra kényszerültek, hogy azt tegyék, amit a helyi földesúr kíván. Ennél drámaibb volt, hogy nem csupán a bárók formáltak jogot az erő alkalmazására, hanem mindenki, aki kellő erőt és bátorságot érzett hozzá. Ahogy Franchetti írta: „*az erőszak demokratizálódott*”⁵. Ezek az emberek főként a bárók magánhadserégének nehézfiúi közül kerültek ki, akik rablóbandákba tömörülve sarcolták a vidéket. Az úgynevezett *gabellettók*⁶ gyakran béreltek földeket a nemesektől, és a minél nagyobb és gyorsabb profit érdekében maximálisan kifacsarták a parasztokat, valamint szintén erőszak alkalmazásával igyekeztek az érdekeiket érvényesíteni, akár saját kezüleg, akár másokat megfizetve. Az állam hiába szervezte meg a korszerű városi önkormányzatokat, hivatalokat, hamar bebizonyosodott, hogy ezeknek akárki parancsolhat, ha elég erős és jól szervezett, hogy rájuk kényszerítse az akaratát. A rendőrség szinte teljes egészében korrumpálódott. Franchetti úgy látta, Sziciliát a kapitalista verseny torz válfaja fojtogatta. Erőszakos piac volt, ahol a határok csak elméletben léteztek gazdaság, politika és bűnözés között. Az állam csődöt mondott, mindenkinek saját magát kellett megvédenie a saját erejéből. A *Condizioni politiche e amministrative della Sicilia* (Politikai és kormányzati feltételek Sziciliában) című tanulmányában így ír: „[az erőszakiparban] a maffiafőnök kapitalistaként és igazgatóként működik. Egyedül ő rendelheti el a bűncselekményt, szabályozza a munka és a feladatok kiosztását, fegyelmezi a dolgozókat. A maffiafőnök dolga, hogy a körülményeket megítélve eldöntse, föl kell-e függeszteni egy időre az erőszakos cselekedeteket, vagy többet kell elkövetni, brutálisabb módszerekkel. A piaci feltételekhez alkalmazkodva határozza el, milyen akciókat lehet végrehajtani, milyen embereket kizsákmányolniuk, és az erőszak mely formáját használják.”⁷ Nem nehéz észrevenni a leírásból, hogy az ekkor még „gyerekcipőben” járó maffia magán viseli azokat a jegyeket, amelyek egy kormányzatra jellemzők. Azok, akikben gazdasági vagy politikai becsvágy volt, Sziciliában két lehetőség közül választhattak: vagy fölfegyverkeznek, vagy ami valószínűbb, védelmet vásárolnak az erőszak szakértőjétől, egy maffiózótól. A maffia hatalmát ez alapozta meg: ráértett, hogy ott, ahol gyenge a központi kormányzat, átveheti a szerepét.

⁵ Leopoldo Franchetti: *Condizioni politiche e amministrative della Sicilia*. Firenze, 1877

⁶ Intézők.

⁷ Leopoldo Franchetti: i. m.

A források szerint a csoport Palermo környékén jött létre, amikor a legkeményebb és legokosabb banditák, csempészek, intézők, parasztok, ügyvédek összeálltak, hogy az erőszakiparra szakosodjanak, és a citromüzletben tökéletesített módszerrel tegyenek szert vagyona és hatalomra. Ezek az emberek átadták a módszerüket családtagoknak, üzlettársaknak. Ha éppen börtönben töltötték az időt, a rabtársaikat vonták be az üzletbe. Ez a csoport akkor vált maffiává, amikor az új olasz állam amatőr módon próbálta elnyomni. Ilyen módon legkésőbb az 1870-es évek közepére, legalábbis Palermo környékén, már szilárdan a helyén volt minden tényező a maffia létrejöttéhez. Volt védelmi pénze, befolyásos politikus barátai, voltak kiépült sejtjei, megvolt a neve, a szertartásai, és volt egy hiteltelen ellenfele: az állam. Azt nem tudhatjuk, hogy a történelemnek ebben a pillanatában egy vagy több maffia létezett-e. Azt sem tudni, hogy az 1860-as és 1870-es években Szicília különböző részeiben önálló bandák-e azok, amelyekre a hatóságok hivatkoznak. Egyes rendőrök szívesen hivatkoztak erre, hogy beilleszthetők legyenek azokba az összeesküvés-elméletekbe, amelyekre politikai uraiknak volt szükségük, hogy ezt kijátszhasák a vetélytársaik ellen. A különböző bandák háborúja sem jelenti, hogy nem lenne egységes a szervezet, hiszen elég a Cosa Nostra majdnem egy évszázaddal későbbi beháborúira gondolni⁸.

Felvetődik azonban a kérdés, hogyha a kormánzatnak tudomása volt a maffiáról, miért nem állította meg. A választ kettőbonthatjuk. Először is, a fiatal olasz államnak rengeteg bajjal kellett egyszerre megküzdenie. A legfontosabb azonban az, hogy 1876-ra a maffia szerves része lett az olasz kormányzati rendszernek.

Az egyesülés után másfél évtizedig Olaszországban egy Jobboldal nevű, laza koalíció uralkodott, amelyet az észak-olaszországi konzervatív földbirtokosok alkottak. Az ellenzék, a még ennél is lazább szerveződésű Baloldal nevű csoport, amelynek a támaszpontja dél és Szicília volt, több pénzt és demokráciát követelt. A különbség azonban inkább kulturális volt, mintsem politikai. A Jobboldalnak sokszor úgy tűnt – nem minden alap nélkül –, hogy a parlament számos déli és szicíliai képviselője a helyi főnököknek és a szavazókat megvesztegető, az ellenfeleket megfélemlítő választási gépezetnek köszönheti mandátumát. A Baloldal viszont gőgös álszentnek tartotta a jobboldaliakat, akik elárulták az olasz állam megalapításának vezéreszméit, és csúnyán elhanyagolták a délt. Délen a Jobboldal sosem volt képes jó eredmé-

---

⁸ Az első maffiaháború 1962 és 1969 között zajlott, a második maffiaháború, az úgynevezett „la matanza”, 1981 és 1984 között.

nyeket elérni, ezért rengetegszer játszotta ki a „maffia” kártyát, vagyis a baloldali politikusokat a maffiával való összejátszással vádolták meg. Az ellenzék politikai boszorkányüldözésnek nevezte az egész eljárást. 1875-ben, a beterveztett reformok parlamenti vitájánál azonban egy dél-olasz képviselő, *Diego Tajani* beszéde teljesen más színben tüntette fel az egész kérdést. Tajani 1868 és 1872 között a palermói fellebbviteli bíróság főügyésze volt, így módon sokat tudott a Jobboldal szicíliai uralkodásáról. Először ellenzéki képviselőtársait feddte meg, hogy a maffia létezését tagadni épp olyan, mint a Nap létezését, majd a Jobboldal ellen fordult. 1866-tól a Jobboldal arra biztatta a rendőröket, működjenek együtt a maffiával, feltéve, ha az adatokat szállít a hatóságoknak a szervezetükön kívüli bűnözőkről, és mindenkiről, akit a kormányzat felforgató elemnek tekintett. Bizonyítékként *Giuseppe Albanesét*, Palermo 1867-ben kinevezett rendőrfőnökét hozta fel⁹. Tajani végkövetkeztetése szerint: „*A maffia nem legyőzhető. Az teszi veszedelmessé, hogy a helyi kormányzat eszközévé válik.*”¹⁰ A beszéd óriási botrányt váltott ki. A Jobboldal törvényt és rendet követelő tömbje összeomlott, senki nem hitt már abban, hogy a parlament maffiaellenes és maffiabarát politikusokra oszlik. Mindkét fél számára könnyebb volt ejteni a témát. Egyiküknek sem állt igazán érdekében, hogy valóban megértsék a Szicíliában létező szervezett bűnözést. 1877-re az olasz politikusoknak minden a rendelkezésükre állt, hogy megismerjék a maffiát, de egyszersmind minden okuk is megvolt arra, hogy elfelejtsék ezt a tudást.

Az maffia olasz államrendbe való beépülésének második szakasza az 1876-os baloldali koalíciós kormány idején kezdődött. Ez a belügyminiszter, *Giovanni Nicotera* tevékeny hozzájárulásával történt, aki beavatott tagja volt a maffiának. Minisztériumát átalakította a Baloldalt segítő szavazatszerző gépezetté. Ezzel párhuzamosan megegyezett a szicíliai politikusokkal és a maffiával, hogy a kormány jobb szívvel lesz irántuk, amíg az kézben tartja a banditákat. Ezen a kormánynak gondot jelentő személyeket értették. Emellett a kirívó bűnesetek mérséklését várták el. A római kormányok belenyugodtak, hogy olyan szicíliai politikusokkal kell együtt dolgozniuk, akiket a maffia tá-

⁹ Albanese rendőrfőnököt 1869-ben leszurta egy maffiózó, akit Albanese zsarolni akart. Kiderült, hogy kapcsolatban állt azzal a bűnbandával, amely betört a fellebbviteli bíróság irodájába, számos műkinccset rabolt a palermói múzeumból. Ezen felül több gyilkosság eltussolásában is részt vett. Albanese szemrebbenés nélkül hangoztatta, mennyire tisztel egy bizonyos Bourbon-tisztviselőt, aki „érdekelte tette a maffiát a béke fenntartásában”.

¹⁰ Részlet Diego Tajani 1875-ös parlamenti felszólalásából. In: John Dickie: *Cosa Nostra. Az olasz maffia történelme.* GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005

mogat. A maffiózók fokozatosan részesei lettek a politikai rendszernek. A tiszteletre méltó férfiak kiépítették a zsarolás iparát, és érdeklődni kezdtek más üzletágak iránt, mindeközben megtanulták, hogy a túlélésük érdekében minél fontosabbak a politikai barátságok.

A maffia teljes egészében összefonódott a szicíliai elittel. A politikai életbe való beépülést nagyban segítette a protekcionizmus, a klienspolitika, a szívességekért cserébe történő ügyintézés kiterjedtsége. Ez azonban nem egyenlő a maffiával; számos ország van a világon, ahol létezik politikai korrupció, mégsem alakult ki maffiaszerű bünszövetkezet. A protekcionizmus azonban sok pénzbe kerül. 1882-ig a költségek viszonylag szerények voltak, a lakosság két százalékát illette meg a választójog, és ezeket a szavazatokat a maffia könnyűszerrel szállította. 1882-től azonban kiterjesztették a választójogot, és megdrágultak a kampányok. A politikusok egyre több szívességet osztogattak a támogatásokért cserébe. Nagy segítség volt ehhez az olasz politikai rendszer széttörödöttsége. Olaszország történelmének túlnyomó részében nem lehetett látni a törésvonalakat a klikkek és érdekcsoportok között. Érvényes volt ez a legmagasabb szinttől a legalsóig, a mezővárosok előljáróságaitól a nemzetgyűlésig. Ebben a rendszerben egy stratégiaiilag fontos ponton elhelyezkedő kisebbség nagy hatalomra tehetett szert. A maffia és politikusai a legtöbb esetben éppen az ilyen kisebbségekben találhatók. Normál esetben nem igényelt volna nagy politikai elszántságot ennek felszámolása, de a korabeli, koalíciós konfliktusokkal terhelt kormányok alig néhány hónapig maradtak a helyükön, sokszor szicíliai képviselők támogatásával.

A fasizmus idején majdhogynem sikerült megtörni a maffia hatalmát. Mussolini felismerte, hogy a szicíliai maffia az igazi ura a szigetnek¹¹, és *Cesare Mori* kinevezésével teljhatalmat adott a maffia felszámolására¹², ezt megakadályozta az amerikai partraszállás.

Egy újabb fejezet volt a maffia hatalmának stabilizálásában az 1940-es évek végi kiegyezés a Kereszténydemokrata Párttal. Pedig a párt eredetileg nem a maffia fedőszerve volt. Az Olasz Köztársaság megszületésekor a családi értékeket, a magántulajdont és a társadalmi békét tüzte ki zászlajára. Ami miatt azonban mégis egymás felé fordultak, az a szívességeken alapuló hatalomgyakorlás művészete volt. A szicíliai Kereszténydemokrata Párt temérdek

¹¹ Mussolini 1924-ben, szicíliai látogatásakor határozta el a maffia végleges felszámolását, a legenda szerint a maffiózó-polgármester, Don Francesco Cuccia megvetően legyintett a miniszterelnök testőreire, mondván: „Velem van, a védelmem alatt áll. Mi szüksége ezekre a zsarukra?”

¹² Körülbelül tizenegyezer maffiózónak kikiáltott személyt ítéltek el, deportáltak, csak Palermóban ötezret. Természetesen sok esetben a politikai riválisokat is a maffiával való együttműködés vádjával ítéltek el.

helyi klikket foglalt magában, amelyek a protekció elvére épültek. A klikkek vezetői pontosan azt a fajta személyes kapcsolatrendszert kínálhatták, amelyet a maffiózók is kedveltek. Így helyreállt a politikusok és bűnözők eszmecseréje, amelyet a fasizmus megnehezített: a kéz kezét mos elve. A kereszténydemokrata politikusok egy részének az lett a sorsa, hogy több mint négy évtizedig a szicíliai szervezett bűnözés kedvenc közvetítője legyen Rómában. Erre a legfényesebb bizonyíték *Giulio Andreotti*, hétszeres miniszterelnök, az olasz parlament örökös szenátora. Bár felmentették mind 1999-ben, mind 2003-ban a maffiával való összejárás ügyében, ez azonban csupán a felhozott ügyek elévülése miatt történt. Ettől függetlenül 2003-ban egy másik perben mégis bűnösnek találták: a maffia segítségével megöletett egy öt zsaroló újságíró. Számos jel utal arra, hogy 1994 óta a tiszteletre méltó férfiak arra utasítják embereiket, hogy a Forza Italia jelöltjeire szavazzanak. *Antonino Giuffrè*, a Cosa Nostra caccamói *mandamentója*¹³ főnökének vallomása szerint szoros kapcsolat állt fenn a maffia és *Silvio Berlusconi* között. Állítása szerint szövetség volt a maffia és a Forza Italia között. Ezeket az állításokat azonban semmilyen bizonyíték nem támasztja alá.

A maffia „ideológiája”

A szicíliai maffia állam az államban. Ahogy Giuseppe di Christina, a dél-szicíliai Riesi egykori maffiafőnöke mondta: „*Az állammal párhuzamosan van egy erősebb és hatékonyabb hatalom, amely cselekszik, mozog, pénzt keres, ől és még igazságszolgáltatása is van – és mindezt a hatóságok háta mögött.*” Nézzük, mire alapozza ezt a kijelentését!

Az ideológiáról már beszéltünk. Itt azonban meg kell említenünk, hogy a kérdésnek van egy másik aspektusa is. A mítoszon kívül megfigyelhető egy uralkodó eszme a maffián belül. Tagjait erős vallásosság jellemzi. Nem véletlen, hogy a maffiát sokáig támogatta az egyház is, mert úgy tűnt, ugyanolyan értékrendet vall: belenyugvás, alázat, hagyomány- és családtisztelet. A jelenleg börtönbüntetését töltő, egykori főnökök főnöke¹⁴, *Bernardo „Traktor” Provenzano*¹⁵ kis cédulák segítségével a rejtkehelyéről irányította a szervezetét, ezek közül néhányat elfogtak; mindegyiken van áldás és egy fohász,

---

¹³ Kerület.

¹⁴ Capo di tutti Capi, a legmagasabb beosztás a maffia hierarchiáján belül.

¹⁵ Provenzano 1993-ban, Toto Riina börtönbe kerülése után örökölte meg a főnökök főnöke tisztségét.

¹⁶ 42 év bujkálás után, 2006-ban tartóztatták le.

amelyben Isten segítségét kéri. A család szentsége megkérdőjelezhetetlen. Igaz, a családnak kettős jelentése van. A klasszikus értelemben vett család fölötte a szervezet áll, amely fontosabb, mint a vér szerinti kötelék. A társaság kultúrájának alapvető része a patriarchális, régimódi hímsovinizmus, a házastárs iránt a legnagyobb tiszteletet kell mutatni. Ennek részben üzleti oka van, egy sértett feleség ugyanis rengeteg kárt képes okozni, ha bosszúból a rendőrségen fecsegne.

A maffiózók mindent az Isten, a család és a becsület nevében tesznek. Az idegenek iránti bizalmatlanság a nacionalizmust erősíti. Soha nem lehet a szervezet tagja olyasvalaki, aki nem ezt az értékrendet követi. Mielőtt valakit tagjukká avatnak, sokáig figyelik, s csak akkor lépnek kapcsolatba vele, ha megbizonyosodtak, hogy az általuk preferált elveket vallja. Nem véletlen, hogy a huszadik század közepén a Cosa Nostra tevékenyen részt vett a Kommunista Párt elleni kampányban, rendszeresen szétzavarta az üléseit, nem egy esetben kivégezve¹⁶ baloldali szimpatizánsokat, szakszervezeti tagokat. Úgy vélem, az ideológiának akár első, akár második értelmezéséről beszélünk, mindkettő sajátos szerepet tölt be. A *Parasztbecsület* mítosza¹⁷ kontinuitást jelez azzal a legendával, amely a maffia születésére vonatkozik. Egy olyan képet sugall magáról, még ha valótlan is, amellyel támogatókat, szimpatizánsokat szerez magának, valamint kiváló érvként szolgált, amikor a kormányzatnak a maffia elleni fellépését kívánta hitelteleníteni.

Ez a kép segített abban, hogy összemossák a maffiát a szicíliaiakkal. A maffia szóban nem egy szervezetet láttak, hanem az erőszakos szenvedélynek és az „arabos” gögnék azt a keverékét, amely állítólag meghatározta a szicíliaiak viselkedését. A maffia sokak szemében a becsület primitív fogalmát jelentette, a lovagiasság kezdetleges kódexét, amelynek a vidék elmaradott lakossága engedelmeskedik. Ezt a felfogást nemcsak az észak-olaszok vallották. Szicília egyik első szociológusa, *Alfredo Niceforo* így ír *L'Italia barbara contemporanea* (Jelenkori barbár Itália) című könyvében: „*A szicíliai embernek [...] a véreben van az örök lázadás és a féktelen önimádat – röviden, tökéle-*

---

¹⁶ A legnagyobb botrány Salvatore „Turi” Guilianóhoz, a Szicíliai néven elhíresült utolsó banditához kapcsolódik, aki a maffiával és a Kereszténydemokrata Párttal együttműködve 1947. május 1-jén megtámadta a Portella della Ginestra síkságon összegyűlt Népi Tomörülés szimpatizánsait; a mintegy tízpercnyi géppuskázás tizenegy halottat követelt.

¹⁷ Az 1890-ben bemutatott Parasztbecsület a legtisztább megtestesülése a Sziciliáról és a maffiáról szóló mítosznak, amely közel áll a szicíliai maffia hivatalos ideológiájához, miszerint a maffia nem szervezet, hanem rátartói büszkeséget és becsületet jelent, amely mélyen gyökeredzik minden szicíliaiban. A parasztszervelet fogalma kizárja azt a gondolatot, hogy a maffiának egyáltalán lenne említésre méltó története.

*tes mafioso!*¹⁸ De a *L'uomo delinquente*¹⁹ (A bűnöző ember) című könyvében hasonlóan vélekedik a neves kriminológus, *Cesare Lombroso* is a szicíliaiak elmaradottságáról, és természetesnek tartja, hogy a primitív szicíliaiak mind bűnözők. 1899-ben, a „demopszichológia” professzora, *Giuseppe Pitre* így határozta meg a maffiát: „*A mafia nem szekta és nem is szövetség, nincsenek szabályai, törvénykönyve. A maffiózó nem tolvaj, nem is bűnöző [...] A mafia éntudatot jelent, a személyes erő szertelenül önértékelését [...] A maffiózó olyan ember, aki megadja másoknak a tiszteletet, de ugyanezt megköveteli magának is. Ha valaki megsérti, nem fordul a törvényhez.*”²⁰ Ezt a leírást gyakran emlegették az 1970-es évek közepén is.

A szicíliai kultúrát túlságosan sokáig keverték össze az úgynevezett *mafiositával*, és ez a zűrzavar a maffia érdekeit szolgálta. Gondoljunk csak bele, mekkora segítség a szervezetnek, ha az emberek úgy tartják, nem is léteznek. „*Az összeesküvés-elméletet olyanok találták ki, akik nem értik a szicíliai gondolkodást.*”²¹ Rengeteg író fogalmazta meg ezt a hamis érvet: a sok évszázados megszállás bizalmatlanná tette a szicíliaiakat az idegenekkel, így természetesen jobban szeretik az ügyeiket maguk között intézni anélkül, hogy a rendőrséget vagy a bíróságot belevonnák.

A maffia és a szicíliaiak közötti választóvonal elmaszatolása következtében azonban hiábavalónak tűnhet a bűnözők elleni törvényes fellépés. Ha a primitív gondolkodásmód a hibás, akkor az egész szigetet bíróság elé kellene állítani. Ahogy az olasz mondás tartja: ha mindenki bűnös, akkor senki sem bűnös.

A maffia mintegy másfél száz évig nagy sikerrel házalt ezzel a hazugsággyűjteménnyel, aminek a legalattomosabb következménye a tudatlanság és a kétely gerjesztése volt.

Állam az államban

De miért hasonlít egy államhoz? A maffia egy körülhatárolt terület fölött igyekszik megszerezni a hatalmat. Minden család árnyékhatalomként parancsol a területén élő embereknek. A védelmi pénz ugyanaz a számára, mint az adó a törvényes kormánynak. A különbség csupán annyi, hogy a maffia mindent és mindenkit igyekszik „megadóztatni”, legyen szó törvényes vagy illegális tevő-

¹⁸ Alfredo Niceforo: *L'Italia barbara contemporanea*. Remo Sandron, 1898

¹⁹ Cesare Lombroso: *L'uomo delinquente*. Hoepli, Milan, 1876

²⁰ Giuseppe Pitre: *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, Palermo, 1889

²¹ Uo.

kenységről. Előfordul, hogy egyszerre védi az ékszerészt és a bandát, amelyik kirabolja. Az államhoz hasonlóan fenntartja magának a jogot, hogy döntsön az alattvalói életéről és haláláról. Saját törvényeket alkot, amelyeknek betartása felett örökdik. A maffiának külön kormányzata van, amely meghatározza az általános alapelveket, a szervezet stratégiáját. A szervezetnek saját igazságszolgáltatása van, saját törvényeket alkot. Mindezeket a bizottság intézi. Az előbbieken kívül egyéb jellemzőkről is beszélhetünk. A maffiának hadserege van, saját ideológiája, ráadásul egyfajta szociális állam jegyeit is magán viseli, ugyanis börtönbe kerülő tagjairól, azok családjáról gondoskodik. Ha egy tagja „munkaképtelenné” válik, havonta magas fizetést, egyfajta segélyt kap, amelyből eltarthatja magát és a családját. A „kormányzati” tevékenységéből azonban ritkán tesz szert nagy haszonra. A védelmi pénzekből származó profitot rögtön visszaforgatja, amelyből fenntartja gyilkolási potenciálját: ügyvédeket, rendőröket, újságírókat, politikusokat, bírákat pénzel. Ezekre szüksége is van, hogy az igazán nyereséges üzletekből kivehesse részét.

Érdekes hasonlóság figyelhető meg *Thomas Hobbes* politikaelmélete között. Hobbes szerint az embereket a saját vágyaik irányítják, fájdalmaikat próbálják elkerülni az önfenntartás érdekében. Mindenki harcol mindenki ellen, nincs közös erkölcsi rendszer, ezért az embereket az értelmük vezérli a béke alapelveinek követésére. Ebből következik, hogy mindenki lemond a jogairól, s ha ez megtörténik, létrejön a polgári társadalom. Ez az állapot azonban ellenkezik az emberek természetes szenvedélyével, ezért a béke fenntartása akár erőszakos úton is kieszközölhető. Az állam lényege tehát, hogy mindenki szerződik egymással, megbíz egyetlen személyt, hogy az mindenki erejét és eszközeit a béke és közös védelem érdekében a saját belátása szerint használja. Az uralkodót csak abszolútnak tudja elképzelni, nincs mellette képviseleti szerv, hiszen ez konfliktushoz vezetne.

Maffia mint kormányzat

A maffia központi szervezete a bizottság. Ez a bizottság felel a szervezet általános stratégiájának meghatározásáért, az egyes családok közti viszályok megszüntetéséért. De ugyanúgy az ő kompetenciája az igazságszolgáltatás, a törvények megalkotása. A mai napig működő bizottság 1957-ben jött létre. Ekkor került sor arra a találkozóra, amelyet az amerikai szicíliai maffia és a Cosa Nostra közt szervezett meg *Joe Bonanno* a nemzetközi kábítószer-kereskedelemben való bekapcsolódás ügyében. Megszervezése *Tommaso*

*Buscetta*²² nevéhez fűződik, Bonanno javaslatára. New Yorkban ekkor már működött az a bizottság, amelyet az öt család fejei alkottak²³. A legfőbb cél az üzleti versengés korlátok között tartása volt.

Buscetta elmagyarázta, hogy a fasizmus bukása után, de 1957 előtt a Cosa Nostrán belül a kommunikáció intenzív, ám részleges volt. A különböző családok, különösen a befolyásos, tiszteletre méltó férfiak találkoztak, hogy megbeszéljék az ügyeket. Döntések azonban csak lassan születtek, miután sokszor végigragták őket. Buscetta segítségére volt *Gaetano „Tano” Badalamenti*, a cinisi alfőnök és *Salvatore „Kismadár” Greco*. Ez a háromtagos alkotmányozó munkabrigád alkotta meg a Cosa Nostra új működési szabályzatát. Szicília minden tartományának megvolt a maga bizottsága (csak 1975-ben alakították meg az egész szigetre kiterjedő regionális vagy provinciaközi bizottságot). Palermo tartományban túl sok család volt – legalább ötven – ahhoz, hogy működőképes lehessen az a tanácskozó testület, amelyben minden család képviselteti magát. Így kialakították az átmeneti szintet, a mandamentót, amely három *coscát*²⁴ foglal magában. Ezek hárman választanak egy képviselőt a mandamentóból, az foglal helyet a bizottságban. Mivel el akarták kerülni, hogy kevés ember kezében túl sok hatalom összpontosuljon, senki nem lehetett egyszerre egy család főnöke és képviselő a bizottságban. A bizottság legfontosabb feladatai közé tartozik a tiszteletre méltó férfiak meggyilkolása szabályainak lefektetése. Ez a bizottság, bár a nemzetközi heroinkereskedelem megszervezésének apropójából alakult ki, mégis inkább egy nagyon gondosan megtervezett képviseleti mechanizmus, amely inkább politikai, mint üzleti képződmény.

A maffia mint törvényhozó hatalom

A Cosa Nostra az államokhoz hasonlóan saját törvényekkel szabályozza a mindennapi életet. Egyes törvények a tagokon kívül Szicília minden lakójára kötelező érvényűek. Ezek be nem tartása a legsúlyosabb következményekkel járhat. Az egyik legismertebb, leghíresebb norma az omerta, más néven a

²² Buscetta, a „két világ főnöke”, 1984-ben választotta a hatóságokkal való együttműködést, amelynek keretében Falcone rendőrbíró és csoportja lefolytathatta a híres „csúcspert”. Buscetta vallomása rengeteget segített a Cosa Nostra szervezetének, működésének megértésében, valamint a maffiával özszejátszó politikusok feltérképezésében, többek között Andreo Giulietto ellen is vallott 1996-ban.

²³ A bizottságot Salvatore „Lucky” Luciano szervezte meg a New York-i öt családból, azzal a céllal, hogy felosszák egymás közt a hatalmat, valamint központosítsák a maffia működését, ezáltal is elkerülve az egymás közti háborút.

²⁴ Család.

hallgatás törvénye. Bármilyen bűncselekmény történik, szigorúan tilos a hatóságokhoz fordulni. *Turrisi Colonna* az 1864-ben megjelent, *Pubblica sicurezza in Sicilia nel* (Közbiztonság Sziciliában) című tanulmányában így fogalmaz: „Sziciliában létezik a tolvajoknak egy szektája, amelynek az egész szigeten vannak kapcsolatai. A rendőrségtől alig vagy egyáltalán nem fél, mert bízik benne, gond nélkül megszökhet bármilyen rendőrségi nyomozás elől. A szekta nem tart a bíróságoktól sem: azzal büszkélkedik, hogy terhelő bizonyíték ritkán kerül elő a tanúkra gyakorolt nyomás miatt.”²³ Ez a mondat világítja meg talán legjobban az omerta erejét. Ha fényes nappal az utcán lelőnek valakit, hiába látták az esetet többtucatnyian, a rendőrség egyszerűen nem talál tanúkat. Aki megszegi ezt a szabályt, azt a maffia kivégzi. Az omertának van egy másik oldala. Ha valakit sérelem ér, például megerőszik a lányát, nem tesz feljelentést a rendőrségen. A helyi keresztpát keresi fel, aki gondoskodik a megfelelő büntetésről. A legtöbb ismert törvény azonban a maffia tagjaira vonatkozik. Nevezhetjük egyfajta becsületkódexnek is, amelynek a megszegése súlyos következményekkel jár.

Érdekes paradoxon figyelhető meg a hallgatás törvénye és a maffia egyik legfontosabb belső szabálya között: mindig igazat kell mondani. Ez persze csak a „család” tagjai között érvényes. A maffiózók igazmondási kötelezettsége arra szolgál, hogy előmozdítsa a kölcsönös bizalmat, amely meglehetősen ritka a törvényen kívül élők közt. A bizalom igénye magyarázza meg a maffia szexre és házasságra vonatkozó részeit is. Tagoknak tilos prostituáltakat futtatniuk. A szervezet egy másik tagjának a feleségével folytatott szexuális viszony szintén halállal büntetendő. Ha egy maffiózó szerencsejátékot üz, nőzik, dicsekszik a vagyonával, akkor megbízhatatlannak tartják, ekként pedig feláldozhatónak. Ezeknek a szabályoknak a betartásával megmutatja a társainak: bízhatnak benne. Minél megbízhatóbb egy maffiózó, minél nagyobb az erkölcsi tőkéje, annál több hatalom, pénz, információ felett rendelkezik, amelyek a ranglétrán való előrejutást segítik elő.

Korábban már volt szó róla, hogy a maffiózónak örködnie kell a felesége jó híre fölött. Egy tiszteletre méltó férfi azért nem lehet strici, nehogy egy *uomo d'onore* felesége megalázó helyzetbe kerüljön a környezetében. A vérségi köteleknél fontosabb a „család” iránti hűség. Minden esetben a Cosa Nostra rendelkezésére kell állni, még akkor is, hogyha a maffiózó felesége éppen a kórházban vajúdik. Az asszonyok tevékenyen is támogathatják a fér-

---

25 Turrisi Colonna: *Pubblica sicurezza in Sicilia nel*. G. Lorsnaider, Palermo, 1864

jük munkáját, de mindig csak alárendelt szerepben. Asszonyokat nem vehetnek fel a maffiába, a tiszteletreméltóság kizárólag a férfiak kiváltsága.

A sértést minden körülmények között meg kell torolni. Ennek elmulasztása nagyban rontja a maffiózó hitelét, becsületét, és az előbb említett következményekkel jár. Bár Szicília lakói mélyen vallásosak, nem ismerik a bűnbocsánatot. A becsületet csak vérrrel lehet tisztára mosni. Ezt nevezik *vendettának*, azaz vérbosszúnak.

Tilos másik tag vagy másik család pénzéhez nyúlni. Nem lehet a Cosa Nostra tagja az, akinek közeli rokona rendőr, akinek valamelyik családtagja nem megbízható, aki helytelenül viselkedik, vagy nem tartja magát az erkölcsi értékekhez. Tilos rendőrrel mutatkozni.

Feltételezhető, hogy a felsoroltakon kívül rengeteg egyéb törvény szabályozza a maffia működését, tagjainak viselkedését, hiszen nélkülük nem vált volna ilyen jelentős szervezetté.

A maffia mint igazságszolgáltató hatalom

Hála Tomasso Buscetta vallomásának, ma már rengeteget tudunk a maffia működéséről. Korábban is voltak tanulmányok, beszámolók, mint például az említett Turrisi Colonna feljegyzései, de ezeket nem vette komolyan a kormányzat. Colonna írásából értesültünk arról a bizottságról, amely a maffia szabályait megszegő tagok sorsáról dönt. Ezek szinte kivétel nélkül halálos ítéleteket hoznak. A bizottság felhatalmazása nélkül egyetlen tag sem végezhető ki. Ahhoz, hogy valakit elítéljenek, be kell bizonyítani a hűtlenségét, alkalmatlanságát. Minden egyes maffiagyilkosság a bizottság döntése. Egy ellenség kivégzése összhangban kell hogy álljon a Cosa Nostra-vezetők általános stratégiájával.

A maffia védelmezi azokat, akik hozzá fordulnak. A szicíliaiak hagyományosan távolságtartók az idegenekkel, az állammal. Soha nem fordulnak a rendőrséghez, ha sérelem éri őket. Vagy ők vesznek elégtételt, ha elég erősek, vagy a helyi maffiafőnök közbenjárását kérik. Mivel a maffia monopolizálta az erőszak alkalmazását, ezért mindenki hozzá fordul.

A maffia mint önkormányzat

A maffia önkormányzatiságára a szervezet felépítéséből következtetünk. Minden egyes településen kiépült a hálózata. A helyi főnökök vannak a hie-

rarchia alján. Ezen a területen ők képviselik a Cosa Nostrát. A helyi maffiózó állapítja meg a szervezet stratégiáját, amely nem lehet ellentétes a főbizottság általános elveivel. Ők szállítják a maffia által támogatott képviselőknek a szavazatokat. Idetartoznak a maffia tevékenységének alapjai, mint a védelmi pénz behajtása, a rablások, ezekről a helyi főnök dönt.

Mindezen jellemzők, úgy vélem, bizonyítják, hogy a szicíliai maffia az olasz állam alternatívjaként működik. Innen már csak egy lépés a maffiaállam létrejötte, amikor egy szervezett bűnözői csoport teljesen átveszi az állam szerepét. Mint ahogy látni fogjuk, erre kísérletet is tettek.

1943. szeptember végén a szövetségesek kinevezték *Lucio Tasca Bordonarót* Palermo polgármesterévé, aki maga is a „tiszteletre méltók társaságának” tagja volt. Szicília-szerre hasonló embereket állítottak hasonló pozíciókba. Társaihoz hasonlóan Bordonaro is megértette, hogy a háború végén kiújulnak a harcok a földtulajdonért. Válaszul a szigeten elsőként aktivizálódó politikai szervezet, a szicíliai szeparatista mozgalom élére állt. A szeparatistáknak az volt a céljuk, hogy Sziciliát az amerikai sas védelme alatt független államként kiáltás ki. Bordonaro és társai abban reménykedtek, hogy így megőrizhetik a régi uralkodórétég hatalmát, és sakkban tarthatják a rettegett baloldalt. A szeparatista földbirtokosoknak természetes szövetségesei voltak a maffiózók, akik őrizték és igazgatták a birtokaikat, cserébe politikai védelmet kaptak²⁶. Míg a maffia politikai szárnya túlnyomórészt a szeparatisták mellett sorakozott föl, katonai szárnyát felszólították, hogy az új baloldali fenyegetés ellen harcoljon. 1945 szeptemberében azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Az AMGOT (*Allied Military Government for Occupied Territories*) megszűnése után a szeparatisták amerikai támogatása elpárolgott. Létrejött egy erős, új nacionalista párt, a kereszténydemokraták, amellyel versenyezni kényszerültek. A kereszténydemokraták a teljes függetlenség helyett regionális parlament felállítását javasolták, ezzel sikeresen kifogták a szelet a szeparatisták vitorlájából. Ez vezetett a szeparatistáknak ahhoz a kétségbeesett elhatározásához, hogy felkelést robbantanak ki, ám a felkelőket játszva leverték. A maffia a szeparatisták bukásából értette meg, hogy számukra a legjobb érdekvédelmi eszközt a kereszténydemokraták jelentik, és ahogy láthatuk, ez a közeledés gyümölcsöző volt.

---

²⁶ Andrea Finocciaro Aprile, a szeparatista mozgalom egyik vezetője 1944-ben a következőket mondta: „Ha a maffia nem létezne, ki kéne találni. Én a maffiózók barátja vagyok, még akkor is, ha személy szerint ellenzem a bűnözést és az erőszakot.” Tommaso Buscetta azt állította, Aprile maga is a maffia beavatott tagja volt. In: John Dickie: i. m.

Összegzés

Az előbbieken igyekeztem megmutatni, hogy létezik egy olyan szervezet, amely az állam gyengeségének következtében képes volt átvenni annak feladatait azáltal, hogy hasonló elvek alapján szervezte meg magát. Dolgozatomban azokat a momentumokat vizsgáltam, amelyek elősegítették a maffia e borzasztó hatalmának kiépítését.

IRODALOM

- Andreides Gábor:** Két olaszországi bírósági ítélet apropóján... Grotius.hu, 2010. szeptember 1.
- Bogdanor, Vernon:** Politikatudományi Enciklopédia. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- De Jasay, Anthony:** Az állam. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Dickie, John:** Cosa Nostra. Az olasz maffia történelme. GABO Könyvkiadó, Budapest, 2005
- European Union organised crime situation report. Europol, 2000
- Europol Annual report. Europol, 2001
- Paoli, Letizia:** Mafia and Organised Crime in Italy: The Unacknowledged Successes of Law Enforcement. *West European Politics*, vol. 30, no. 4, 2007
- Project COLA. European Union Cocaine Situation Report. Europol, 2007
- Shelley, Louise L.:** Mafia and the Italian State: The Historical Roots of the Current Crisis. *Sociological Forum*, vol. 9, no. 4, 1994

ÁDÁNY ZOLTÁN

Az információmegosztás és az információbiztonság viszonyának alakulása az Egyesült Államokban

Bevezetés – a „Manning-évtized”

A harmadik évezred első tíz éve kétségkívül különösen mozgalmas évtizedként vonul be az Egyesült Államok legújabb kori történelmébe. A *George W. Bush* elnök megválasztását kísérő polémiáktól kezdve a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokon, majd az iraki háborún át a Wikileaks-botrány kibukkanásáig hosszasan tudnánk sorolni azokat a sorsfordító eseményeket, amelyek ebben a decenniumban történtek az Újvilágban. Ha valamiféle elnevezéssel próbálnánk illetni a szóban forgó éveket, hívhatnánk akár „Manning-évtizednek” is, hiszen az e név viselői közül hárman is ekkor írták be magukat Amerika történelmébe. Míg azonban a csapataikat egyaránt az amerikai futball-liga bajnoki címéig vezető testvérpár, *Peyton* és *Eli Manning* neve a sportkrónikák legfényesebb lapjait ékesíti majd, addig – az egyeseknek hős, másoknak hazaáruló – *Bradley Manning* örvezető nevét úgy jegyzi meg az utókor, mint aki a Wikileaks által nyilvánosságra hozott külügyi iratok kiszivárogtatásával világméretű diplomáciai botrányt okozott. Az amerikai külügyminisztérium negyedmillió bizalmas táviratának közzétételét *Franco Frattini* volt olasz külügyminiszter egyenesen a „diplomácia szeptember 11-éjének” nevezte.

9/11 és az információmegosztás primátusának időszaka

Az első táviratok megjelenése a bizalmas iratok közzétételére szakosodott Wikileaks-portálon minden bizonnyal egy korszakot is lezárt az amerikai nemzetbiztonsági szolgálatok életében; véget vetett annak az időszaknak, amelyet röviden az információmegosztás primátusával jellemezhetünk. A 2001. szeptember 11-i terrortámadások utáni átfogó kormányzati vizsgálatok egyik alapvető konklúziója ugyanis a hírszerző¹ közösség tagjai közötti elég-

¹ Az amerikai titkosszolgálati terminológiának megfelelően a jelen cikkben használt „hírszerzés” kifejezés azt az egységes titkosszolgálati tevékenységet jelöli, amely a klasszikus értelemben vett hírszerzési tevékenység mellett magában foglalja az elhárítást is.

telen információcserét jelölte meg a tragédia egyik legfontosabb okaként. A támadások körülményeinek kivizsgálása céljából a Kongresszus által létrehozott kétpárti bizottság – az Egyesült Államok ellen elkövetett terrorista támadások nemzeti bizottsága (*National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*); köznapi elnevezéssel: 9/11-bizottság – jelentése szerint a tizenhét szövetségi szervet számláló amerikai hírszerző közösség² tagjai, a rendvédelmi szervek, illetve az egyes kormányzati szervek egyenként voltak birtokában bizonyos részinformációknak a készülődő terrorcselekményt illetően, eme értesülések összegyűjtése, rendszerezése és átfogó elemzése azonban elmaradt.

Egy 2001. június 12-én kelt CIA-jelentés például arról számolt be, hogy a később a támadások értelmi szerzőjeként aposztrofált Kálid Sejk Mohamed embereket toboroz, akik az Egyesült Államok területén követnének el merényleteket. Tíz nappal később a CIA táviratban értesítette külföldi irodavezetőit, hogy az al-Kaida amerikai célpontok ellen tervezett öngyilkos merényletek elkövetését tervezi. Egy 2011. augusztus 6-i titkosszolgálati napi jelentés pedig egyenesen arról informálta Bush elnököt, hogy az al-Kaida repülőgép-eltérítésekre készül; igaz, az akció céljaként az amerikai börtönökben fogva tartott muszlim radikálisok kiszabadítását jelölte meg. Mindeközben gyanús viselkedése miatt az FBI minneapolis-i irodájának látókörébe került a „huszadik gépeltérítő” néven elhíresült Zacarias Moussaoui, aki Eagan város egyik pilótaoktató iskolájában szeretett volna órákat venni. Az ügyben eljáró szövetségi ügynök szerint már a kezdetekkor számos jel (dzsihádisták nézetek, jelentős összeg a bankszámlán, korábbi pakisztáni tartózkodás) utalt arra, hogy egy potenciális terrorista akadt az FBI hálójába, s bár mindezt jelezte feletteseinek, nem támogatták javaslatát, miszerint kérjenek államügyészi engedélyt Moussaoui számítógépének átvizsgálására. (Moussaouit formálisan a vízumszabályok megsértése miatt vették őrizetbe.) Szeptember 4-én táviratban részletesen tájékoztatták Moussaoui személyéről a CIA-t, a Szövetségi Légügyi Hatóságot (*FAA*), a vámügynökséget (*Customs Office*), a külügyminisztériumot (*State Department*), a bevándorlási és állampolgársági hivatalt (*INS*), valamint a kormányország szerepét betöltő titkos-

---

² A tizenhét katonai, illetve polgári szövetségi szervből álló amerikai hírszerző közösség egyebek közt magában foglalja a Központi Hírszerző Ügynökséget (Central Intelligence Agency; CIA), a Szövetségi Nyomozóirodát (Federal Bureau of Investigation ; FBI), az elektronikus felderítést végző Nemzetbiztonsági Ügynökséget (National Security Agency; NSA), a védelmi minisztérium hírszerző csoportfőnökségeként működő Védelmi Hírszerző Ügynökséget (Defence Intelligence Agency; DIA), a műholdas felderítéssel foglalkozó Nemzeti Felderítő Irodát (National Reconnaissance Office; NRO) és a külügyminisztérium Felderítési és Kutatási Irodáját (Bureau of Intelligence and Research; INR).

szolgálatot (*Secret Service*). A jelentésben azonban nem esik szó arról, hogy az ügygel megbízott szövetségi ügynök véleménye szerint Moussaoui gépel-térítésre készülne. Az előbbieken vázolt eseteket értékelve, a 9/11-bizottság a jelentésében arra a megállapításra jutott, hogy az amerikai hírszerző közösség tagjai, a rendvédelmi szervek, illetve a kormányzati szektor tagjai közötti nem megfelelő információmegosztás döntő szerepet játszott a 2001. szeptember 11-i események bekövetkeztében.

Az elégtelen információmegosztás okozta probléma mellett egyes szervek esetében súlyos szervezeti és működésbeli anomáliákat is feltártak. Az igazságügyi minisztérium irányítása alatt működő FBI számára a 2001. szeptember 11. előtti időszakban a terrorrelhárítás korántsem volt annyira kiemelt jelentőségű feladat, mint napjainkban. A nyomozati munka túlnyomó részét az összesen 56 helyi iroda (*field office*) végezte, amelyeknek meglehetősen nagy szabadságuk volt a prioritások meghatározása és a források ezekhez való hozzárendelése tekintetében. Úgy ítélték meg, hogy az iroda teljesítményét mindenekelőtt a tartóztatások, vádemelések és elítélések statisztikai mutatóin keresztül lehet lemérni, ezért munkájuk során alapvetően a gyorsabb eredményeket ígérő, hagyományos köztörvényes bűncselekmények (kábitószerügyek, bandaháborúk, fehérgalléros bűnözés) felderítését helyezték előtérbe. A terrorfelderítés nyilvánvalóan kívül esett ezen a körön, hiszen ez szisztematikus és hosszadalmas feldolgozó munkát igényel, amely aztán gyakran eredménytelen marad. Ily módon az FBI-nál sokan úgy jutottak el a vezetői beosztásokig, hogy alig-alig volt érdemi tapasztalatuk a terrorrelhárítás terén. A terrorizmussal foglalkozó elemző-értékelő képességeket illetően szintén jelentős hiányosságai voltak az irodának. Mindezeket kiküszöbölendő, az FBI igazgatója, *Robert Mueller* 2001. szeptember 11. után radikális szervezeti és működési változtatásokat hirdetett meg. Kijelentette, hogy a szeptember 11. utáni időszakban az FBI első számú feladata az Egyesült Államok területén elkövetni tervezett terrorcselekmények megakadályozása. A korábbiakhoz képest kiemelt feladat lett a terrorizmussal kapcsolatos hírszerző értesülések megszerzése.

Ami a CIA-t illeti, már utaltam rá, hogy az amerikai hírszerzésnek voltak értesülései a várható repülőgép-eltérítésekről, a CIA terrorrelhárító központja azonban nem elemezte, miként lehetséges egy eltérített utasszállító gépet fegyverként használni. Ennek megtörténte esetén a következő lépés logikusan a lehetséges öngyilkos merénylők felkutatása lehetett volna.

A 9/11-bizottság a jelentésében számos korszakos változtatásra tett javaslatot, amelyek túlnyomó többségét a Kongresszus által 2004-ben elfogadott

hírszerzési reform és terrormegelőzési törvény (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act*) valósította meg a jogalkotás szintjén. A gyakorta egymással is konkuráló szervezetekből álló hírszerzőközösség tagjai közötti információáramlás elősegítése érdekében a törvény létrehozta a nemzeti hírszerzési igazgató (*Director of National Intelligence; DNI*) intézményét, ő lett egyúttal az amerikai hírszerző közösség feje is. (Korábban ezt a tisztséget, az „első az egyenlők között” elv szellemében, automatikusan a CIA mindenkori igazgatója töltötte be.) Az amerikai szakzsargonban „hírszerzési cárnak” nevezett hírszerzési igazgató feladata lett egyebek között az egyes szolgálatok közötti intézményes együttműködés, információcsere és koordináció előmozdítása, a hírszerző közösség költségvetésének előkészítése, valamint az elnök tájékoztatása hírszerzési ügyekben. Az új struktúrában kiemelt jelentőséget kapott a terrorizmussal kapcsolatos információk gyűjtése, értékelése és elemzése. Ennek megfelelően, a hírszerzési igazgató hivatalának szervezeti egységeként létrehozták a Nemzeti Terrorellenes Központot (*National Counterterrorism Center; NCTC*), amely a hírszerző szolgálatok, illetve a rendvédelmi szervek által terrorizmus témában megszerzett információk fúziós központja lett. A központ által működtetett TIDE- (*Terrorist Identities Datamart Environment*) adatbázisban kezdték összegyűjteni a hírszerzőközösség tagjai által megszerzett, a terrorizmussal összefüggésbe hozható személyekre vonatkozó információkat. Ebben a gigantikus adatbázisban hozzávetőleg harminc különböző nyilvántartási rendszer adatait gyűjtik össze, így napi szinten többezres nagyságrendben érkeznek ide információk. Azoknak a terroristagyanús személyeknek az adatait, akikről alapos okkal feltételezhető, hogy terrorcselekmény elkövetésére készülnek, az FBI szervezeti egységeként működő terrorista-nyilvántartó központ (*Terrorist Screening Center; TSC*) részére küldik meg. A TSC működteti a terrorista-nyilvántartó adatbázist (*Terrorist Screening Database*), amelynek alapján az FBI összeállítja a berepülési tiltólistákat, illetve a különböző egyéb megfigyelési lajstromokat. Ezeket az FBI megküldi a különböző szövetségi, tagállami, illetve helyi kormányzati szerveknek.

Az információmegosztás kultúrájának hatékonyabb érvényre juttatása érdekében a törvény információmegosztási környezet (*Information Sharing Environment; ISE*) néven külön szövetségi programot hozott létre, amelynek hatóköre jóval túlmutat a hírszerzőközösségen, s magában foglalja a szövetségi és tagállami kormányzati szerveket, a helyi hatóságokat, illetve a magán-szektor szereplőit is. Az ISE élén álló programmenedzser hatásköre nem terjed ki a szervek közötti információcsere ellenőrzésére, az ő feladata, hogy

olyan eljárásokat, ajánlásokat és gyakorlati metódusokat dolgozzon ki, amelyek mindezt elősegítik. Az ISE célja egyrészt, hogy a kormányzat minden szegmensében erősítse az információmegosztás kultúráját, másrészt pedig hogy az állampolgároknak is egyfajta tudatosságot és felelősséget alakítson ki az egyes közösségek biztonságát illetően. Napjainkban már Amerika-szer- te, a baseballstadionoktól a múzeumokon át a repülőterekig mindenhol talál- kozhatunk az „*If you see something, say something*” felhívással, ami annyit tesz, hogy ha bárki bármilyen gyanús személyt, tárgyat, eseményt észlel, azt bátran jelentse a hatóságoknak. Az ISE-programtól meg kell különböztet- nünk az információmegosztás intézményes felelősét a hírszerző közösség vo- natkozásában. A hírszerzési igazgató hivatalán belül ugyanis létrehoztak egy külön vezetői posztot (*Intelligence Community Information Sharing Exe- cutive; IC ISE*). Az ezt betöltőnek az a feladata, hogy felügyelje a hírszerző- közösségen belüli információmegosztást.

Általánosságban kijelenthető, hogy az amerikai hírszerzőközösségben 2001. szeptember 11. előtt egyértelműen a *need-to-know*³ elv primátusa érvé- nyesült, amelyet fokozatosan kezdett felváltani a leginkább megosztási fele- lősségként fordítható *need-to-share* elv. A hírszerzőközösség tagjai számára kormányzati elvárásként fogalmazódott meg, hogy minél szélesebb körben engedjenek hozzáférést az általuk megszerzett információkhoz. Mindeköz- ben – kimondatlanul ugyan, de – úgy tűnt, hogy az információbiztonság és az információk védelmének a kérdése egyre inkább másodlagossá vált a meg- osztás mellett.

Sikerek és kudarcok

– az új rendszer működésének gyakorlati tapasztalatai

A 2001. szeptember 11. után az információáramlás előmozdítása érdekében bevezetett reformok számos esetben produkáltak kézzelfogható eredményt. E körben leginkább a Nadzsibulla Zazi és társai letartóztatását érdemes kiemel- ni, akik a szeptember 11-i merényletek nyolcadik évfordulójára időzítve akartak robbantásos merényleteket elkövetni a New York-i metróban. Az af- gán származású denveri autóbuszsofőr elfogásakor kormányzati részről nem mulasztották el megemlíteni, hogy a Zazi vezette terrorista sejt felgöngyöli-

³ A magyar szabályozásban a *need-to-know* elv a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. tör- vény alapelvei között meghatározott szükséges ismeret elvének feleltethető meg; azaz minősített ada- tot csak az ismerhet meg, akinek az állami vagy közfeladata ellátásához feltétlenül szükséges.

tésében döntő szerepet játszott az FBI, illetve a különböző helyi rendőri szervek közötti folyamatos információcsere.

Mindezek ellenére mégsem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy az információk szélesebb körű megosztását célzó kormányzati reform teljes egészében sikertörténet lenne. Az amerikai hírszerzőközösség nem egy esetben volt kénytelen látványos kudarcot elkönyvelni, miután az érintett szervek nem voltak képesek „összekötni a pontokat”, azaz nem osztották meg és nem juttatták el a birtokukban lévő részinformációkat a megfelelő helyre, illetve elmulasztották a rendelkezésükre álló információk elemzését. A két legismertebb fiasco vitathatatlanul Omar Faruk Abdulmutallab ügye, valamint a Fort Hood katonai támaszponton történő lövöldözés volt.

A jómódú nigériai családból származó Abdulmutallab a Northwest Airlines Amszterdamból Detroitba tartó 523-as járatát kívánta felrobbantani 2009 karácsonyának másnapján egy a testére erősített bombával⁴. Kizárólag néhány utas, illetve a személyzet lélekjelenlétén múlt, hogy sikerült megakadályozni a merényletet. Abdulmutallab annak ellenére akadálytalanul felszállhatott a repülőgépre, hogy a terror-elhárítási szervek minden róla szóló kritikus információ birtokában voltak, miután a férfi édesapja bejelentést tett az Egyesült Államok nigériai külképviseletén, miszerint a fia radikális ideológiák hatása alá került, és potenciális veszélyforrássá vált. A bejelentés után a nigériai fiatalember neve bekerült az NCTC TIDE-adatbázisába, de nem továbbították az FBI-nak, így Abdulmutallab nem került be a terrorista-nyilvántartásba, következésképp a megfigyelési listákra sem tették fel. Annak vizsgálata sem történt meg, hogy Abdulmutallabnak van-e egyáltalán az Egyesült Államokba beutazásra jogosító vízum. A 2001. szeptember 11-i merényletektől eltérően, az Abdulmutallab-ügyben tehát elsődlegesen nem az okozta a problémát, hogy az egyes szervek „ráültek” az információra, hanem az, hogy a nyilvántartásaikban meglévő információkat nem voltak képesek hatékonyan feldolgozni és elemezni. Az eset egyben rávilágított a terrorizmussal kapcsolatos amerikai nyilvántartások technikai hiányosságaira is. A szenátus hírszerzési bizottságának vizsgálata során *Saxby Chambliss* és *Richard Burr* szenátorok egyaránt arra hívták fel a figyelmet, hogy az egyes adatbázisokban hiába áll a szolgálatok rendelkezésére hatalmas mennyiségű, a terrorizmussal összefüggő információ, adekvát keresőprogramok hiányá-

---

⁴ Az esetről itt olvasható részletes beszámoló:

http://www.sg.hu/cikkek/71695/hetekkel_azelott_tudtak_a_robbantorol_az_amerikai_hatóságok

ban sokszor az adott értékelőtiszt memóriáján múlik, hogy a beérkezett információk közül melyiket veti alá részletes feldolgozómunkának.

A másik nagy visszhangot kiváltó eseményre 2009. november 5-én került sor a Texas állambeli Fort Hood támaszponton, amikor egy muszlim származású amerikai katonatorvos lövöldözésbe kezdett. Nidal Hasszán őrnagy tizenhárom embert ölt meg, és rengeteget megsebesített. Az eset utáni szenátusi vizsgálat⁵ megállapította, hogy az FBI terrorelhárító részlege tudott arról, hogy Hasszán az interneten egy olyan terroristagyanús személlyel⁶ levelezett, akit az FBI megfigyelés alatt tartott. Az FBI a feldolgozó munka során alapvetően arra koncentrált, hogy egy esetleges afganisztáni szolgálat során az őrnagy nem működne-e együtt a tálibokkal, a nézeteinek radikalizálódásában rejlő veszélyekre azonban nem fordítottak kellő figyelmet. Emellett Hasszán radikalizálódása mind a felettesei, mind a kollégái előtt olyannyira ismert volt, hogy egyesek „időzített bombának” hívták a támaszponton. A meglévő bizonyítékok ellenére Hasszánnal szemben semmilyen intézkedésre nem került sor, sőt teljesítményértékelése során a széles körben ismert szimpátiáját a radikális iszlám iránt „a terrorizmus témájában folytatott dicséretre méltó kutatómunkaként” tüntették fel. Ha az FBI és a hadsereg illetékesei megosztották volna a rendelkezésükre álló ismereteket, az akár Hasszán leszereléséhez, szerencsés esetben a vérengzés elkerüléséhez is vezethetett volna.

A Wikileaks-botrány

Az információmegosztás primátusán alapuló rendszer a kezdetektől magában hordozta azt a rizikót, hogy túlzottan széles személyi kör fér hozzá túlzottan nagy mennyiségű információhoz, amelynek jelentős hányada ráadásul minősített adat. Ezért is robbant bombaként a hír, amikor 2010 novemberének végén kiderült, hogy az amerikai hadsereg egy Irakban szolgáló katonája, Bradley Manning 250 287 bizalmas külügyi táviratot juttatott el a Wikileaks internetes portálnak. A történet óhatatlanul felvetették annak kérdését, hogy egy ennyire alacsony beosztásban szolgáló személy, mint Manning, miként férhetett hozzá ilyen mennyiségű minősített adathoz, különösen, hogy ezek az

⁵ A vizsgálatról készült bizottsági jelentés itt érhető el:

http://www.hsgac.senate.gov/imo/media/doc/Fort_Hood/FortHoodReport.pdf?attempt=2

⁶ A szenátusi bizottság jelentésében név szerint nem szerepel, azonban nyilvánosságra került, hogy Hasszán a Jemenben élő, amerikai születésű radikális imámmal, Anvár al-Avlkival váltott tizenyolet e-mailt.

iratok nem is a „munkáltató” védelmi minisztérium, hanem a külügyminisztérium anyagai voltak. A szenátus illetékes bizottsága által a Wikileaks-ügyben lefolytatott meghallgatás jegyzőkönyvé⁷ tanulmányozva az olvasónak könnyen olyan benyomása támadhat, hogy a hozzáférés személyi, fizikai és elektronikus biztonsági feltételeinek vizsgálatára, illetve azok folyamatos ellenőrzésére méltatlanul kevés figyelmet fordítottak az amerikai szolgálatok.

Az amerikai hadseregben szolgáló Bradley Manning örvezető 2009 októberében került az iraki sivatagban található Hammer Koalíciós Hadműveleti Bázisra mint hírszerzési elemző. Munkája miatt két speciális katonai laptop-hoz kapott hozzáférést. Az egyik készülékkel a védelmi minisztérium SIPRNet (*Secret Internet Protocol Router Network*; titkos internetprotokoll-elosztó hálózat) rendszeréhez, míg a másikkal a JWICS (*Joint Worldwide Intelligence Communications System*; összhaderőnemi világméretű felderítő kommunikációs rendszer) hálózatához tudott csatlakozni. Manning az amerikai hadsereg hírszerzési elemzőjeként annak ellenére akadálytalanul megkapta a hozzáférést a titkos adatbázisokhoz, hogy már iraki szolgálata előtt is súlyos mentális problémákkal küszködött. Korábbi szolgálati helyén, a New York államban található Fort Drum támaszponton az alakulat pszichológusához irányították, miután előfordult, hogy székekkel dobálta katonatársait, vagy magasabb rendfokozatú személyekkel üvöltözött. Feljebbvalói határozottan elleneztek, hogy iraki szolgálatra küldjék, mivel pszichológiailag nem tartották erre alkalmasnak. Manning mentális problémái Irakban tovább súlyosbodtak, ezért a parancsnoka elővigyázatosságból hatástalanította a szolgálati fegyverét. Mindeközben a legmagasabb szintű személyi biztonsági tanúsítvány birtokában akadálytalanul hozzáférhetett azokhoz a minősített rendszerekhez, amelyekről letölthette a Wikileaks által nyilvánosságra hozott adatokat.

A személyi biztonsági oldal mellett a fizikai és az elektronikus biztonság területén is jelentős hiányosságok voltak. Maga Manning említi⁸, hogy az iraki támaszpont komputerszobájának ajtaját öt számjegyű kóddal működő lakat zárta, de csak rá kellett ütni és máris engedett. A védett hálózatokat tartalmazó számítógépekhez akadálytalanul lehetett külső adathordozót csatlakoztatni, a rendszer nem monitorozta a letöltéseket, így semmilyen figyelmeztetést nem küldött, amikor Mannig több mint negyedmillió fájlt másolt ki újrainráható CD-kre. Egyáltalán, az is kétséges, hogy a kiszivárogtatást

⁷ A jegyzőkönyv itt olvasható: http://www.fas.org/irp/congress/2011_hr/infoshare.html

⁸ David Leigh – Luke Harding: Wikileaks-akták. Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2011, 33. o.

valaha összefüggésbe hozták volna vele, ha 2010 májusában egy internetes csevegőszobában „Bradass87” néven nem dicsekszik el tetteivel egy hackernek, *Adrian Lamónak*, aki azonnal bejelentést tett az FBI-nál.

A Wikileaks utáni időszak

A Wikileaks-botrány kirobbanása után a hírszerzőközösség érintett tagjai rögtön hozzáláttak a kármentő intézkedések megtételéhez. A védelmi miniszter elrendelte, hogy készüljön jelentés a minisztérium információbiztonsági szabályozásáról, valamint a minősített adatok kezeléséről a külföldön állomásozó alakulatoknál. A lefolytatott belső vizsgálat nyomán több, igencsak elgondolkodtató megállapítás került napvilágra. Kiderült, hogy a külföldön szolgáló egységeknél rendkívül gyakran csatlakoztattak külső adattároló eszközöket a minősített hálózatokhoz. További súlyos hiányosság volt, hogy a rendszerek csak korlátozott mértékben voltak képesek monitorozni és jelezni a normálistól eltérő működést, így az abnormálisan nagy mennyiségű adatforgalom ellenére Manning esetében sem adott riasztást. (Ezzel szemben a hitelkártyák használatán szocializálódott amerikai állampolgár számára természetes, hogy a bankja minden egyes esetben telefonon érdeklődik nála egy megszokottól eltérő tranzakció esetén.) Ily módon az amerikai hadsereg az információkhoz való késedelem nélküli hozzáférés oltárán gyakran alapvető biztonsági normákat áldozott be. Némi túlzással élve, negyedmillió külügyminisztériumi távirat nyilvánosságra hozatala kellett ahhoz, hogy ma már a SIPRNethez csatlakoztatott számítógépek csupán tizenkét százalékánál lehetséges külső eszközre másolni az adatokat, de ehhez is két felhasználó közreműködése szükséges.

A szenátusi vizsgálat arra is választ próbált keresni, hogy Manning esetében milyen mértékben érvényesült a szükséges ismeret elve, figyelembe véve, hogy több százezer olyan külügyi távirathoz fért hozzá, amelyek semmilyen módon nem kapcsolódtak az állomáshelye szerinti országhoz, illetve a szélesebb értelemben vett régió katonai, politikai, gazdasági stb. történéseihez. Aligha vitatható, hogy az amerikai hadsereg katonájaként Irakban végzett értékelő-elemző tevékenység ellátása nem kívánta meg a 2006. évi budapesti fővárosi közgyűlési koalíciós tárgyalásokról szóló távirat ismeretét, akárcsak a Joint Inspection Unit nevű ENSZ-ellenőrző testület tervezett reformjáról beszámoló jelentéseket sem. *Patrick Kennedy* külügyi államtitkár meghallgatásakor elmondta, a védelmi minisztérium megkeresése után né-

hány évvel ezelőtt tették hozzáférhetővé a SIPRNet hálózatban a táviratokat. A külügyminisztérium nem tett mást, mint hogy az adatbázisának egy részéhez hozzáférést adott a védelmi minisztérium munkatársainak. Kennedy hangsúlyozta, a diplomáciai jelentéseket összesen 65 szerv számára tették elérhetővé, meghatározott volumenben. Az információmegosztás primátusával, illetve a *need-to-share* elvével lett volna ellentétes, ha a külügyminisztérium a hozzáférés megadásával egyidejűleg azt is meghatározta volna, hogy az egyes szerveken belül mely beosztások betöltői ismerhetik meg adataikat. Mindez nyilvánvalóan az információhoz való hozzáférő szerv felelőssége. Mindazonáltal, nem sokkal a botrány kirobbanása után a külügyminisztérium megszüntette a diplomáciai táviratok SIPRNeten keresztüli elérhetőségét.

A Kongresszus, mint láttuk, a szenátusi bizottság által lefolytatott tényfeltáró vizsgálat formájában reagált a Wikileaks-szivárogtatásokra. A meghallgatások eredményeként a testület végül azt állapította meg, hogy kifejezett törvényhozási cselekvésre nincs szükség, a meglévő jogszabályi keretek elégségesek az információmegosztás és az információbiztonság imperatívuszainak érvényre juttatására. Ezzel szemben *Obama* elnök 2011. október 7-én kiadta 13587. számú elnöki rendeletét⁹, amelyet sokan csak Wikileaks-rendeletnek aposztrofálnak. A jogszabály számos olyan rendelkezést fogalmaz meg, amelyek egyértelműen az információbiztonság erősítését szolgálják. Az úgynevezett „házon belüli fenyegetés” (*insider threat*) jelentette próbatételek hatékony kezelése érdekében az igazságügy-miniszter és a hírszerzési igazgató társelnöklétével munkacsoportot hozott létre, amelynek feladata az ilyen fenyegetések kiküszöbölését célzó intézkedéscsomag előkészítése. Az ISE programmenedzserének irodájában a minősített információk megosztásának és védelmének hivatala (*Classified Information Sharing and Safeguarding Office*) elnevezéssel létrehozott egy új szervezeti egységet, amelynek feladata az elektronikus úton továbbított minősített adatok hatékonyabb védelmét célzó megoldások kidolgozása. Emellett a védelmi miniszter és a Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) igazgatójának közös felelősségébe utalta a védelem új technológiai megoldásainak kidolgozását.

A hírszerzőközösség szakmai vezetése a Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjának (CSIS) szervezésében 2012. január 26-án megrendezett konferencián értékelt az információmegosztás, illetve információbiztonság helyzetét. *James Clapper* nemzeti hírszerzési igazgató a beszédében¹⁰

⁹ A rendelet teljes szövege itt érhető el: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/10/07/executive-order-structural-reforms-improve-security-classified-networks>

¹⁰ Clapper beszéde itt olvasható: http://csis.org/files/attachments/120131_csis-identity.pdf

hangsúlyozta: jelenleg az első számú feladat az információk védelme és megosztása közötti helyes egyensúly megtalálása. Megítélése szerint a feltárt hiányosságokat teljes egészében kiküszöbölő új struktúra kialakítása hozzávetőleg öt évet vesz majd igénybe. Az általa „borzalmas esetnek” nevezett Wikileaks-botrány sem változtatott azon az alapvető elven, miszerint segíteni kell, hogy az arra jogosult személyek hozzáférjenek a feladatok ellátásához szükséges információkhoz. Az adatok védelme érdekében azonban további intézkedésekre van szükség; egyértelműen meg kell határozni a hozzáférésre jogosultak körét, s lehetővé kell tenni az adatok azonosíthatóságát és kategorizálását. Az adatok megosztásakor fokozott figyelmet kell fordítani a forrásvédelemre, meg kell oldani az értesítés és a forrás elválasztását. Az új struktúra kialakításakor igénybe kell venni az információtechnológia kínáلتa lehetőségeket. Külön kiemelte a felhőalapú számítástechnika¹¹ (*cloud computing*) megoldásait, amely megfelelő biztonsági rezsim mellett jelentős költségmegtakarítások eszköze lehet. A konferencia résztvevői egyetértettek abban, hogy a szolgálatok a Wikileaks utáni érában sem szándékoznak akadályokat gördíteni az információk megosztása elé. A valódi próbatétel sokkal inkább az, hogy hírszerzőközösség tagjainak egyre nagyobb mennyiségű adatot – az egyik felszólaló szavaival élve, „adatcunamit” – kell kezelniük, így egy második Abdullmutallab- vagy Hasszán-ügy bekövetkeztét teljes bizonyossággal nem is lehet kizárni.

Összegzés

Megállapítható, hogy az amerikai hírszerzőközösséget két súlyos megrázkódtatás is érte a „Manning-évtizedben”. A 2001. szeptember 11-i terrortámadások utáni átfogó vizsgálat a felelősség egy részét a szolgálatokra hárította, mondván, hogy nem osztották meg egymással a rendelkezésükre álló információkat. Erre figyelemmel, a bevezetett kormányzati intézkedések részeként, az információmegosztás kultúráját hirdették meg, s jelentősen könnyítették a szolgálatok hozzáférését más szolgálatok minősített adataihoz. A Wikileaks-szivárogtatások azonban alapjaiban rengették meg ezt az új rendszert, és aláásták a hírszerzőközösséget alkotó szolgálatokba vetett bizalmat. Ennek a bizalomnak a helyreállítása a hírszerzőközösség előtt álló kiemelt feladatok egyike a harmadik évezred második évtizedében.

¹¹ A cloud computing lényege, hogy olyan állományokkal és programokkal dolgozunk, amelyek fizikailag nem a saját gépünkön, hanem az interneten, „valahol a felhőben” vannak.

IRODALOM

Best, Richard A., Jr.: Intelligence Information: Need-to-Know vs. Need-to-Share. Congressional Research Service, June 6, 2011.

Goodwin, Jacob: Obama tackles classified data disclosures with a multi-pronged approach. Government Security News, Oct 13 2011.

Kimery, Anthony: Post-Wikileaks Monitoring of Classified Government Networks Moves Forward. Homeland Security Today, 23 Febr 2012.

Leigh, David – Harding, Luke: Wikileaks-akták. Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2011

The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. 2004

Zetter, Kim: White House Issues 'Wikileaks' Order. Wired, Oct 7 2011.

HARGITAI HENRIK

A helyi rádió szerepe veszélyhelyzetben

Veszélyhelyzet esetén a lakosság egyidejű tájékoztatására a vételkörzetben belüli korlátlan rácsatlakozási lehetőség miatt a hagyományos elektronikus tömegkommunikációs csatornák az optimálisak. Veszélyhelyzetnek háborús helyzet (légiriadó) vagy katasztrófhelyzet (természeti vagy civilizációs/ipari) számít, amikor a lakosságot még az amúgy is gyorsan bekövetkező esemény előtt vagy a lehető leggyorsabban tájékoztatni kell. A hagyományos műsorszórással elvileg korlátlan számú felhasználó kaphat egyidejűleg információt, a felhasznált földfelszíni és műholdas rendszerek egymástól függetlenek, a közszolgálati és kereskedelmi adók egyidejű használata többszörös lefedettséget nyújt, az átvitel pedig torlódásmentes (a többi széles körben használt digitális rendszerre – mobiltelefon, e-mail, sms stb. – nem jellemző ez a tulajdonság). A riasztás alapfeltétele, hogy hiteles és jogos legyen.

A veszélyhelyzetek elektronikus – azaz élő – médiában való kezelésének klasszikus példája a második világháborúban a légvédelmi riasztások rendszere, amely sok életet mentett meg.

A következőkben a magyarországi veszélyhelyzeti tömegkommunikációs riasztás alapvonásait tekintem át, majd amerikai, japán és a közelmúltban bekövetkező kolontár–devecseri katasztrófa kapcsán néhány esettanulmányban elemzem, hogy a rádiók mint a legrugalmasabb médiák hogyan reagálhatnak ilyen helyzetre.

Veszélyhelyzetek kezelése a szocializmusban Magyarországon

A jogi kereteket a polgári védelemről szóló 2041/1974. (XII. 11.) Mt. határozat teremtette meg. Ez azonban csak a keretutasításokat adta meg, külön nem részletezte a médiák feladatait. Itt már „rakéta-nukleáris háborúra” készültek; légitámadás vagy rakétacsapás esetén adtak volna ki légiriasztást. A nyolcvanas években a légiriadó rendszere a következő volt: *„A Magyar Népköztársaság területén a légiriadó elrendelése minden esetben a Kossuth Rádióon keresztül nyílt szöveggel történik háromszor egymás után megismételve, köztük*

öt másodperces szünetekkel. [...] A Kossuth Rádió elhangzó felhívást – műsoridőben – a Magyar Televízió is közvetíti, és a képernyőn megjelenik a légiriadót elrendelő felirat. A nemzetközi megállapodásoknak megfelelően az ország területén áthaladó hajók, közúti járművek személyzetének értesítése és biztonsága érdekében a légiriasztás szövege a rádióban orosz nyelven is elhangzik. [...] A légiriadót a helyi polgári védelmi szervek oldják fel, ha a támadás veszélye megszűnt illetve a támadás megtörtént és ha a radioaktivitás szintje azt megengedi. [...] A légiriadó feloldását szintén a Kossuth Rádió keresztül rendelik el és ehhez műsoridőben a Magyar Televízió is csatlakozik. A légiriadó feloldására szirénajelzéssel csak a veszély teljes megszűnése esetén kerülhet sor. A rádió (televízió) közleményének elhangzása után a feloldási jelet elektromos szirénával vagy más szükségriasztó-eszközzel adják ki. A sugárveszély (radiológiai) riadó általános érvényű, nagy területeket, gyakran országrészeket érintő rendszabály. Az elrendelése központilag, a Kossuth Rádió felhasználásával történhet. Vegyi vagy biológiai riadót csak helyileg, hangbeszélőn keresztül rendelnek el.”¹

A légi- és katasztrófariasztás rendszere a rendszerváltozás után²

A médiatörvény (1996. I. tv.) 137. §-a rendelkezett a „veszélyhelyzeti” intézkedésekről, ennek keretében az ott meghatározott szervek „kötelezhetik a műsorszolgáltatót a fennálló állapottal, helyzettel kapcsolatos közérdekű közleményeknek az általuk meghatározott formában és időben történő ingyenes közzétételére, illetőleg közzétételt megtilthatnak”. Az új médiatörvény (2010. évi CLXXXV. törvény) 15. §-a azt a fontos kitétele teszi hozzá, hogy „a közzététel feltételeinek biztosítása a [Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő] Alap feladata”.

A 100/2004. (IV. 27.) kormányrendelet melléklete szerint „rendkívüli-, vagy szükségállapot idején, illetve gazdaságmozgósítási feladat elrendelése

¹ Zentai Ferenc: Polgári védelmi ismeretek. In: Domonkos János – Keleti György – Ligárt Ferenc – Nagy Endre – Riczel Zoltán – Somos József – Zentai Ferenc: Honvédelmi ismeretek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986

² A kézirat a 2011. eleji állapotokat rögzíti, ezért az azóta bekövetkezett változások, például az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság 2011. május 18-i, Középföldre lokalizált és a 2011. november 21-i, a csillagok háborújabeli Naboo bolygóra helyezett, a közmédiában és a csatlakozó médiákban és légvédelmi szirénákon is megjelenő próbariasztások (katasztrófavédelmi gyakorlatok) nem kerültek bele.

esetén az elektronikus hírközlést alapvetően a honvédelem, az ország vezetésének szolgálatába kell állítani, a védelem igényeit soron kívül kell kielégíteni. Az elektronikus hírközlő hálózatban bekövetkező rombolások, üzemkiesések esetén elsősorban a Magyar Honvédség, az államvezetés, a rendvédelem összeköttetéseit, illetve a lakosság légiriasztását, tájékoztatását, egészségügyi ellátását szolgáló eszközöket, összeköttetéseket kell helyreállítani, illetve pótolni.” A lakosság riasztására vonatkozó szabályokat, rendelkezéseket a 186/2007. (VII. 14.) és a 60/1997. (IV. 18.) kormányrendeletek tartalmazták.

A katasztrófariasztásról a 60/1997. (IV. 18.) kormányrendelet rendelkezett. A katasztrófariadó-közlemény leadásának elrendelésére az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, országosan vagy több megyét érintően az illetékes miniszter jogosult. A katasztrófariasztás szövegének csak a váza van előre megszerkesztve, ezért azt minden esetben élőben olvassák be. Ilyen lehet időjárási veszélyhelyzet, gátszakadás-fenyegetettség stb. Ez öt másodperces megszakításokkal háromszor megismételve hangzik el: „Adásunkat megszakítjuk! Adásunkat megszakítjuk! Figyelem! Figyelem! ... Megye! Település! (Kerület!) ... Megye! Település! (Kerület!) Katasztrófariadó! (a katasztrófa típusának meghatározása) Katasztrófariadó! (a katasztrófa típusának meghatározása)”

A váratlan légítámadással kapcsolatos teendőkről a 186/2007. (VII. 18.) kormányrendelet [korábban: 133/1994. (X. 21.)], a légiriasztás rendszere híradásának biztosításáról a HM Honvéd Vezérkar főnökének 77/2008. (HK 7.) HM HVKF intézkedése rendelkezik. Ez intézkedik egy folyamatos zárt, pontmultipont hotline kapcsolat üzemeltetéséről a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság Hadművelési Központ művelési irányító váltás váltásparancsnoka, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság központi ügyelete, a Magyar Rádió műszaki ügyelete, a Magyar Televízió műsorügyelete és a Duna Televízió műsorügyelete között.

„Váratlan légítámadás, vagy annak közvetlen veszélye esetén a Magyar Honvédség légi erejének irányításáért felelős katonai szervezet ügyeletes tábornoka rendelheti el a légiriasztást. A légiriasztásra vonatkozó, az ügyeletes tábornoktól érkező jelzés vételét követően az MR, az MTV, valamint a Duna TV stúdiójából a légiriadó elrendelése, illetve feloldása – öt másodperces megszakításokkal, háromszor megismételve – a következő szöveg leadásával történik (csak magyarul, minden mondatot kétszer ismételve): »Adásunkat megszakítjuk! Figyelem! Az ország egész területére légiriadó!« illetve: »Légiriadó elmúlt!« Vagy: »Duna–Tisza köze! Tiszántúll!, Dunántúll! Légiriadó!« illetve: »Légiriadó elmúlt!«”. A riasztások a közszolgálati rádióban és

televíziókban, illetve a Magyar Rádió közleményét automatikusan átvevő nem közszolgálati (országos, körzeti, helyi) adókon is párhuzamosan hangzanak el.

A lakosság riasztásában részt vesz a Magyar Rádió (MR1, MR2, MR3), a Magyar Televízió (m1, m2), a Duna TV (utóbbi csak légiriasztáskor) földfelszíni és műholdas csatornáin. A közszolgálati műsorszolgáltatók először ellenőrzik a közlemény érvényességét, majd az aktuális műsor megszakításával minden műsorcsatornájukon továbbítani kötelesek. A riasztási közleményeket a közszolgálati rádió és a televíziók önállóan adják le.

A nem közszolgálati adók közül a 24/2004. (VIII. 16.) IHM rendeletben kijelöltek a közlemény időtartamára a Magyar Rádió élő műsorát veszik át. A televíziók esetében csak az adáshangcsatornán továbbítják a közleményt, képi információként nem jelenítik meg. A rádiók indulásával-megszűnésével folyamatosan változik az IHM-rendeletben kijelöltek (átkapcsoló rendszerrel felszereltek) köre.

A kijelölt nem közszolgálati adók egy *az adóhoz* telepített (analóg) „technikai átkapcsoló rendszer” segítségével az érvényes központi vezérlőjel hatására automatikusan átkapcsolnak a saját műsor sugárzásáról az adott helyen beállított közszolgálati műsor (élő, éterből történő) átvételére, a közlemény végén pedig automatikusan visszakapcsolnak a saját műsor sugárzására. A rendszert a Nemzeti Hírközlési Hatóság tartja fenn és felügyeli; az át- és visszakapcsolást a Magyar Rádió vezérli.

Az 1997-től telepített rendszert évente kétszer tesztelik. Egy véletlenszerű, nem publikus időpontban tartott üzempróba tizenöt másodpercig tart, ez alatt a hallgató csöndet vagy mérőjelet hall.

A jogszabályok megszületése óta egyik rendszert sem használták élesben³. „Éles teszt” sugárzása azért nem történik, mert arra előre fel kellene készíteni a lakosságot, és ez jelenleg túl kockázatos⁴. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Paks környékén automatikus, szirénás lakossági tájékoztató és riasztórendszer működik, amelyet havonta élesben tesztelnek.

A rádiós átkapcsolási rendszer évenként kétszeri tesztelésének tapasztalatai alapján a rendszer berendezései 99 százalékos biztonsággal működnek⁵.

Mivel a rendszerbe kapcsolt hálózaton a riasztási közlemények kiindulópontja a Magyar Rádió, kulcsfontosságú, hogy itt legyen adás.

---

³ Pintér Istvánnak, a Nemzeti Hírközlési Hatóság biztonsági szakértőjének szóbeli közlése. Budapest, 2008

⁴ A kézirat lezárása (2011 eleje) óta már történtek ilyen gyakorlatok.

⁵ Uo.

A hazai időjárési riasztás rendszere

Magyarországon is előfordulnak olyan időjárési események, amelyek az Egyesült Államok rendszereiben azonnal riasztásként, figyelmeztetésként jelennek meg (tornádó, heves csapadék). Idehaza azonban nincs az USA Nemzeti Óceán- és Légkörügyi Hivatala (*National Oceanic and Atmospheric Administration; NOAA*) 24 órás időjárési csatornájához hasonló szolgáltatás: „*az OMSZ nem rendelkezik anyagi erőforrásokkal ilyen csatornák működtetésére*”⁶.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat jelenlegi tevékenysége az élet- és vagyonvédelem feladatkörében három nagy csoportba sorolható: a nukleáris-baleset-elhárítással kapcsolatos feladatok; a balatoni és a velencei-tavi vihar-előrejelzés és a veszélyes időjárési helyzetek előrejelzése. A riasztásokat ideális esetben a veszélyes időjárési esemény bekövetkezése előtt néhány órával adják ki⁷.

A lokális nagy csapadékok okozta veszélyhelyzetekkel kapcsolatos előrejelzési és riasztási rendszerről szóló 1005/2006. (I. 20.) kormányhatározat rendelkezik arról, hogy az OMSZ-nek veszélyjelző szolgálatot kell működtetnie. A riasztásokat kötelező jelleggel továbbítják az állami szervezeteknek (Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, vízügy, ORFK, BRFK), valamint a www.met.hu oldalon láthatók térképes formában. A televíziók és a rádiók az internetről vagy az MTI közleményeiből tájékozódnak az időjárési riasztásokról⁸.

Az Egyesült Államok veszélyhelyzeti kommunikációja

1951-ben Truman amerikai elnök hozta létre a CONELRAD (*Control of Electromagnetic Radiation*) nevű rendszert, amelynek egyrészt az volt a célja, hogy egy esetleges szovjet légitámadás esetén megakadályozza, hogy a szovjet repülőek az amerikai műsorszórási adókat használják rárepülésre, iránymeghatározásra (bár az amerikai hadseregnek ekkor már más megoldásai is voltak a navigációra⁹), másrészt polgári védelmi tájékoztatási rendszerként is

---

6 Sándor Valériának, az Országos Meteorológiai Szolgálat osztályvezetőjének személyes közlése. 2008. augusztus 4.

7 Uo.

8 Uo.

9 Gerd Krause: Rundfunk-Nostalgie 1.6 DVD-ROM: Deutsche Großsender bis 1945. Magánkiadás, Moormerland, Németország, 2008

szolgált. Az Egyesült Államok az eddig bemutatottól kissé eltérő stratégiát dolgozott ki: veszélyhelyzet esetén minden televízió- és FM-adást azonnal le kellett kapcsolni, a középhullámú állomások közül csak a kijelöltek maradhattak adásban, de ezeknek is előbb át kellett kapcsolniuk a két erre kijelölt frekvencia egyikére (640 vagy 1240 kHz), de csak néhány percre: ekkor át kellett adniuk a frekvenciát egy másik adónak, és csak így maradhatott egy körzetben folyamatos a lakosság tájékoztatása, hogy a szovjet repülőket „összezavarják”. Az 1953 és 1963 között gyártott amerikai rádiókon kis háromszög jelezte ezt a két frekvenciát. Az egyszerű riasztási „kód” (az adó ki-be kapcsolása) többször idézett elő hamis riasztást (például villámcsapáskor), egyes régebbi adók pedig nem tudtak visszakapcsolni, mert nem bírták a gyors ki-be kapcsolást¹⁰.

1963-ban a technika fejlődésével a rendszert felváltotta az *Emergency Broadcast System* (EBS). Ennek fő célját abban jelölték meg, hogy az amerikai elnök közvetlenül szólhasson a lakossághoz. Később már egyéb katasztrófariasztásra is alkalmazták (például vihar, tornádó stb. esetére), így 1976 és 1996 között több mint húszezerszer használták.¹¹

Az EBS legismertebb hamis riasztásakor, 1971-ben, véletlenül országos riasztási kódot adott le az operátor. A feloldó kódot csak negyven perccel később küldték el. A tapasztalatok: az állomások jó része nem vette a riasztást, a többség vette, de figyelmen kívül hagyta („biztosan tévedés”)¹², többen pedig nem tudták, ilyenkor mi a teendő. A rendszert átszervezték, és ezután minden részt vevő állomásnak hetente kellett nyilvános tesztet közvetítenie, véletlenszerűen meghatározott időpontokban; az egyik héten nappal, a következőn éjszaka¹³. Ezek a heti tesztek az amerikai hétköznapiak részévé váltak, számos amerikai vicc is született róluk; ma pedig a *YouTube*-on jelennek meg rendszeresen hamis tesztüzenetek¹⁴.

---

10 A CONELRAD rendszer szabványüzene a következőképp szól: „This is a CONELRAD radio alert. Normal broadcasting will now be discontinued for an indefinite period. Civil defense information will be broadcast in most areas at 640 and 1240 on your regular radio receiver.”

11 Andrew K. Dart: The EBS Authenticator Word List. <http://www.ae5d.com/ebs.html>

12 Mike Anderson: The great accidental test broadcast of 1971. <http://ebstest.stlmedia.net/>

13 A teszt szövege a rendszer egyik késői időszakában így hangzott: „This is a test. This station is conducting a test of the Emergency Broadcast System. This is only a test.” Ezt hangjel követte, majd a következő üzenet: „If this had been an actual emergency, the Attention Signal you just heard would have been followed by official information, news or instructions.” Majd befejezőül: „This station serves the (x) area. This concludes this test of the Emergency Broadcast System.”

14 például: <http://www.youtube.com/watch?v=3HaRJOM6hHU&feature=related>

1994-ben fogadták el az *Emergency Alert System* (EAS) rendszert, amelynek berendezéseit 1997 óta használják. A rendszerben való részvétel kötelező az analóg rádió- és tévéadók (beleértve a kábeles adókat), 2007–2008 óta pedig a digitális rádió- és tévéadók (beleértve valamennyi műholdas adót és hálózatot is) számára is. A leírt szöveget számítógépes beszédszintetizátor „olvassa fel” a figyelmeztető üzenetben. Az egyes rádióknak külön kézikönyvet készítettek¹⁵, amely nyilvánosan is hozzáférhető.

A rendszer aktiválására sor kerülhet természetes vagy emberi eredetű veszélyhelyzet esetén. Elemi csapás lehet lavinaveszély, tornádó, árvíz, erős havazás, tűz, porvihar, földrengés, hurrikán, cunami, vulkánkitörés stb. Emberi eredetű veszélyhelyzetnek számít a vészívó telefonszám működésképtelensége, veszélyes anyag kikerülése, robbanás, lázadás, nukleáris baleset, gyerekrablás, evakuáció stb. A riasztási fokozatok: *watch* (valószínű, hogy bekövetkezik), *warning* (bekövetkezésben van) és *immediate* (azonnali cselekvést kíván)¹⁶.

Az EAS berendezéseit hetente tesztelik, de az éterbe csak havi tesztet sugároznak, amely hasonlít az EBS tesztjéhez. Ez nem tehető nagy jelentőségű esemény időpontjára – e definícióba beleértve például az olimpiát és amerikai sporteseményeket.

2005. február 1-jén egy téves riasztás Connecticut kiürítésére szólított fel. A lakosok tizenegy százaléka értesült a riasztásról, hetvenöt százalékuk tévén, huszonkét százalékuk rádión keresztül. Huszonnyolc százalékuk nem hitte el, tizenegy százalékukat nem érdekelte, húsz százalékuk elhitte, tizenhat százalék nem tudta, mit higgyen. Harminckilenc százalék ellenőrizte más rádió-/tévéállomáson a hallottakat, huszonkilenc százalékuk „kinézett az ablakon” ellenőrzésként, tizennégy százalék az ismerőseit hívta, tíz százalék az internetet nézte meg. Azok közül, akik hallották, tizenhárom százalék ellenőrizte az otthoni készleteit, négy százalék a pincébe menekült, egy százalék tartotta be a közlemény evakuációs parancsát¹⁷.

A rendszer Amerikában kiegészül a *NOAA Weather Radio* (NWR) 162 MHz-en fogható szolgáltatással, amelyben a helyi aktuális és várható időjárási helyzetről – beleértve a riasztásokat is – kaphat első kézből információt a hallgató napi 24 órában majd ezer adóállomásról¹⁸. Az aktuális szöveget a helyi me-

¹⁵ http://hraunfoss.fcc.gov/edocs_public/attachmatch/DOC-278628A3.pdf

¹⁶ Uo.

¹⁷ Public reaction to the erroneous statewide broadcast on February 1st 2005. Center for Survey Research and Analysis, University of Connecticut, 2005

¹⁸ Linda Moore: Emergency Communications: The Emergency Alert System (EAS) and All-Hazard Warnings. Congressional Research Service. Federation of American Scientists, 20 Nov. 2006, p. 6. <http://www.fas.org/sgp/crs/homesecc/RL32527.pdf>.

teorológiai állomáson olvassák be, számítógépes beszéd szintetizátor segítségével, női és férfihangon, felváltva. Ezt egyre több hagyományos analóg hordozható rádió is tudja fogni, és az adások némelyike az interneten is hallgatható¹⁹.

Esettanulmányok

Természeti katasztrófa után a világ számos országában alkalmazták már sikerrel a veszélyhelyzeti rádió intézményét, sokszor külső segítséggel, azaz nemzetközi szervezetek támogatásával. Ezen adók célja részben az elpusztult infrastruktúra miatt megszakadt kommunikáció újratemetése a lakosság és a katasztrófavédelem, illetve a különféle segítő csoportok között, részben a helyi lakosok pszichológiai támogatása a nehéz helyzetben²⁰.

Amerikai hurrikánveszély

Az Ike hurrikán (2008-ban) a texasi Houston közelében ért partot. Egy a helyi kereskedelmi médiák (KPRC TV, KTRH hírrádió, Houston Chronicle napilap) által közösen kiadott kétnyelvű houstoni tájékoztató szórólapon biztonságot sugárzó szavakkal eszetelik, hogy miért kell a kiválasztott hírrádiót hallgatni.

Ezekben a veszélyhelyzetekben is az előre másodpercre pontosan betervezett reklámszünetek szakították meg a műsorfolyamot (a sok kereskedelmi rádió együttműködése eleve csak így lehetséges). A nem nyereségérdekelte helyi rádió, a KPFT a hurrikán érkezete előtti napon beszüntette az adását, elsősorban azért, mert munkatársai nagy részének az evakuáció miatt el kellett hagynia otthonát.²¹ Miután ötödik napja szünetelt az adás, a rádió a honlapján közölte, hogy a munkatársak a családjukkal, magukkal és a szomszédjaikkal foglalkoznak, így még pár napig nem szólal meg a rádió.²²

¹⁹ <http://www.nws.noaa.gov/nwr/streamaudio.htm>

²⁰ John Burnett: Haitians Find Lifeline In Local Radio Station. NPR, January 25, 2010; David Montez: The Role of Media in Humanitarian Crises: Potential Lessons from Haiti. AudienceScapes, 8 June 2010; Marc Maes: Rapid Response Radio for Haiti. March 8 2010, www.rwonline.com

²¹ „In the interest of assuring the safety of our staff and volunteer programmers, some of whom have already been forced to evacuate their homes, it was decided to power the station down for the full storm arrives. Thank you for your concern and support. Peace.” Az élő adás szövegű leírása. (KPFT, 2008. szeptember 12., 17.00)

²² „Still dark on day 5 at the station, the transmitter and many of our homes. Staff have been contacted daily and all are busy dealing with family, self and neighbors.” (KPFT honlap, 2008. szept. 17.) „KPFT will be off the air for a few days, due to power outages in the area where our transmitter is located. Our facilities sustained no damage, thankfully.” (KPFT honlap, 2008. szept. 18.)

Texasban a KTRH saját adásán kívül a rádióhallgató más forrásokat is használhatott. Mivel Amerikában az új rádiókészülékek szinte mindegyike tudja venni a helyi tévék hangját is, ezeken eleve hallhatók voltak a tévéadások, ami azért fontos, mert áram híján vagy épp menekülés közben, a pincében gubbasztva a tévéadás vétele amúgy elérhetetlen. Erre a *Channel 11* szerkesztői is gondoltak: riportereik úgy beszéltek, úgy írták le a képeket, mintha rádiósok lennének²³. Ez nemcsak a rádióhallgatókra tekintettel volt így, hanem mert a bejelentkezések jó része telefonon történt, ami alatt a képernyőn a hurrikán radarképe volt látható.

A CBS rádióállomásai is hálózatban adtak folyamatos programot, a countryzenét sugárzó KILT vezetésével, két AM- és két FM-állomáson, amelyek ekkor két napra folyamatos információs rádióvá alakultak. A louisianai és texasi esetben hasonló receptet követtek: eleinte az evakuációs információk, sajtótájékoztatók kaptak teret, ezalatt a rádió munkatársainak és a betelefonáló hallgatóknak a közlekedési hírek adták az adás gerincét, elsősorban arról, hogy mely utakon lehet dugó nélkül elhagyni a veszélyeztetett körzeteket. Később azok hívták a rádiót, akik az evakuáció ellenére otthon maradtak. Ekkor a rádió elsősorban nekik szolgált hírekkel, előrejelzésekkel. Az események után a károké volt a főszerep, illetve az újabb veszélyekre hívták fel a figyelmet (például lógó távvezetékek). Beszámoltak arról, hol lehet élelmszert, benzint kapni, hol nincs vagy van áram stb.

A többi rádióállomás – részben az evakuáció, részben áramhiány miatt – a hurrikán érkezésének idejére elhallgatott (a nagy tévétársaságok stúdiói generátorról működtek a legkritikusabb órákban).

A lapok közül a *Houston Chronicle* ingyenes hozzáférésűvé tette elektronikus kiadását. A legnagyobb károkat szenvedett Galveston város lapját egy másik városban nyomtatták, és teherautón vitték a helyi gyülekezőhelyekre és ellátópontokra. A *Houston Chronicle* egyedülálló módon a címlapjáról indította a szerkesztőségi cikkét, illetve publicisztikáját.

Az Ike hurrikán esete azt mutatja, hogy az ilyen, konkrét, de előre várt esemény esetén a veszélyhelyzeti hálózatoknak nincs jelentőségük; a médiák maguktól is a témával foglalkoznak; a helyi rádiók tulajdonosi alapon kapcsolódnak hálózatba (egyesek önálló rádióműsort adva, mások a tévéadások hangját átveve), vagy a helyi hírrádió adását veszik át. A kereskedelmi rádiók természetesen igyekeznek az éterben maradni a reklámjaik miatt, és alapvetően betelefonálás-információs műsort adnak; a közösségi rádiók viszont

---

23 David Barron: TV stations opt to offer wall-to-wall coverage of Ike. *Houston Chronicle*, 15 Sept 2008

az áramhiány (illetve a generátorhoz szükséges benzin hiánya) és az önkéntesek evakuációja vagy egyéb, a műsorkészítésnél ekkor fontosabb családi teendői miatt akár napokra is elhallgathatnak. A helyi lapok nyomtatásban nem jelennek meg, vagy nem tudnak eljutni az olvasóikhoz, mert azok az evakuációs parancs fenntartása miatt, vagy mert az otthonuk megsemmisült, nincsenek otthon, az utak járhatatlanok, nincs benzin a kiszállításhoz stb. A helyben maradóknak nincs internetelérésük, mert nincs áram, vagy ha van, a kábelhálózat nem működik; így a lapok elektronikus kiadásai, illetve a tévéadások is elérhetetlenek. Több esetben javasolták, hogy aki nem ér el ilyen forrást, az hívja fel az ismerőseit, és kérje meg őket, hogy keresse meg a számára szükséges információkat (például hol van segélyosztó központ). Előfordult, hogy áram híján még ott sem tudtak mobiltelefont használni, ahol a mobil átjátszóállomások működtek, mert a telefonok akkumulátorai lemerültek. Következésképp az egyedüli információforrás az elemes rádió lehet, ezen belül is a még/már sugárzó helyi rádióké, amelyeknek van szünetmentes áramforrásuk mind a stúdióban, mind az adónál.

Fukusimai katasztrófa

2011. március 11-én Japánban többszörös veszélyhelyzet állt elő, amely a Csendes-óceán többi partvidékét is érintette. A cunamiriadók alatt a japán közszolgálati *NHK2* középhullámú hálózatának minden adója, valamint több *NHK* tévéadó hangja is a cunamiriadó/evakuációs felszólítás bejelentését sugározta a japánon kívül több kelet-ázsiai nyelven, portugálul és angolul, a cunamiriadó teljes időtartama alatt (azaz több órán keresztül). A tévék ezt időnként megszakítva rövid hírműsort adtak. Egy Szendaj körzetében elárasztott iskolában is a rádiót hallgatták a rémült diákok és oktatók.²⁴

Egy nappal később a helyi kereskedelmi rádiók már normál zenei műsort adtak, a figyelem középpontjába a megsérült atomerőművek körzetében sugárzó fukusimai rádió került. A rádió műsorát az összes környékbeli középhullámú adó is átvette, ezen túl online közvetítést is indítottak. A fukusimai adást a gazdasági híreket rövidhullámon közvetítő, azaz az országot legjobban lefedő *Radio Nikkei* is relézni kezdte március 15-étől. A rádió honlapja is átalakult, ami a mi szempontunkból azért érdekes, mert jól összevethető a devecseri rádió honlapjával és tematikájával (lásd később). A fukusimai rádió oldala képeket egyáltalán nem közölt; tematikusan és időrendben adta

---

²⁴ Mainichi Daily News, 18 March 2011

legfrissebb híreket: első helyen a radioaktivitás értékeit a környező területeken tizenkét helyen, *óránkénti* frissítéssel. Akárcsak Devecserben, külön tematikus bontásban közölt információkat a közművekkel, az atomerőművel, egészségügyi kérdésekkel, nyitva tartással, élelmiszerekkel kapcsolatban, és itt is fő helyen szerepeltek az önkéntesekre vonatkozó információk (önkénteseket várnak, hol van levesosztás stb.). A katasztrófa után tíz nappal egy nap alatt kb. 150 anyag került fel a honlapra, ami tíz-hússzorosa a devecseri rádió egy napi anyagainak (hanganyagok azonban a honlapon egyáltalán nem jelentek meg). Külön lapon küldhettek a felhasználók is üzeneteket. Önálló twittercsatornát indítottak, a gyorsabb kereshetőség érdekében a különféle altémáknak külön tagekkel, ahol a legkülönbözőbb üzenetek jelentek meg. A rádióműsor 24 óras élő adásból állt, kb. kilencven százalékát beszédműsorok töltötték ki. Az amerikai modelltől eltérően nem szerepeltek hallgatói telefonok, inkább szakértőket kerestek meg telefonon, akikkel hosszabb beszélgetések készültek (például egészségügyi hatásokról, várható fejleményekről stb.). A lakossági fórumokat élőben közvetítették és megismételték. Nagyjából félóránként hangzott el egy zeneszám, mindig japán, dallamos, sokszor kifejezetten vidám popzene. A zene aránya csak éjjel volt nagyobb, de itt is a beszédé volt a főszerep. Formális hírműsor nem volt, folyamatosan információkat mondtak, de egész órákor a szokásos időjelző hang volt hallható. Reklám egyáltalán nem hangzott el. Később a fukusimai rádió új, tudatosan alkalmazott zenei stratégiára tért át: az információs műsorelemek között nem zenét, hanem teljes csendet sugárzott, akár több percen keresztül is. Ez egyértelművé tette: az új stratégia szerint alapértelmezett, hogy éjjel-nappal bekapcsolva van a rádió mindenhol, és ha nincs információ, akkor az adóról elkapcsolás úgy minimalizálható, ha semmilyen zavaró zaj, zene nem szól. Mint egy utcai hangszóró, ami csak akkor szól, ha szükség van rá. Ez különösen az éjszakai adásban volt megfigyelhető: lehetővé tette, hogy a rádió *egész éjjel bekapcsolva legyen* a háztartásokban, vagyis az időnként felhangzó vidám zene ne zavarhassa az alvókat.

Japán földrengés

Az amerikai hadsereg tokiói nagy teljesítményű adója (AFN Eagle 810) a katasztrófa utáni hétvégén csak az előre kiadott (műholdon az Egyesült Államokból sugárzott), főleg zenei műsorokat adta. Az egyetlen szokatlan elem a „társadalmi célú hirdetések” blokkjába illesztett *Mit tegyünk földrengéskor?* témájú rövid közlemény volt. A hétköznapi helyi adás nagy része is zene volt,

a műsorvezetői megszólalások a katonák életét érintő közleményeket adtak hírül (például milyen programok maradnak el). A rádió élőben közvetítette, majd megismételte az amerikai katonáknak tartott „lakossági tájékoztatót”.

Hawaii szökőárriadó

2011. március 11–12-én a hawaii helyi rádiók a cunamiriadó alatt egész éjjel élő műsorral jelentkeztek, a CoxMedia tulajdonosi körébe tartozó, de eltérő formátumú állomások (például Crater96) közös műsort sugároztak. A műsorvezetők egész éjjel folyamatosan tájékoztattak az aktuális helyzetről, időnként élőben kapcsolva külső tudósítókat a helyi polgármesteri irodában, ugyaninnen a sajtótájékoztatókat, többször a kormányzó sajtótájékoztatóját, illetve később az amerikai elnök sajtótájékoztatóját. A polgármester közvetlenül, telefonon szólalt meg a rádióban, beszámolva a helyzetről, arról, hogy hol milyen korlátozásokat rendeltek el. A rádió felhívta a főbb intézményeket (például iskola, reptér), hogy elmondják, ők dolgoznak-e. A végig jó hangulatban közvetítő műsorvezetők fogadták a hallgatók telefonjait, amelyek olyasfajta kérdések voltak, hogy mikor indul meg a buszközlekedés; ha az illető X-be akar menni, nincs-e lezárva odáig az autópút. Mások arról számoltak be, hogy mit tapasztaltak út közben. Több telefonáló megköszönte, mennyire jól dolgoznak a rádióban. Zeneszám nem hangzott el, de a reklámok az előre meghatározott időben lementek. Amikor lefűjták a cunamiriadót, az állomások azonnal visszatértek a normál programjukhoz. A nem hírekre szakosodott állomásokon innentől egyáltalán nem foglalkoztak a cunamival.

Egy másik helyi adó (KAPA Radio) nem a polgármesteri hivataltól, hanem közvetlenül a polgári védelemtől kapta a hivatalos közleményeket élőben, hangban, ezt félóránként frissítették, és többször is megismételték. A polgári védelem minden közleményének a végén elmondta: maradjanak ezen az állomáson további információért. Itt is fogadták és közvetítették a hallgatók kérdéseit. A férfi műsorvezetők itt is beszélgetéssel töltötték ki a műsoridő reklámokon kívüli részét. A hírek időpontjában formálisan híreket mondtak, de ebben is csak a cunamiról volt szó.

A veszélyhelyzet utáni rehabilitáció hangjai

Japánban a földrengés után a veszélyhelyzet még hosszú hetekig fennmaradt a megsérült atomerómú miatt, közben azonban egy új típusú rádió is megjelent: kifejezetten a katasztrófa utáni rehabilitációt segítő, önkéntesek által működte-

tett közepes teljesítményű (50 W) városi állomások. A hatóságok kb. egy hónappal a katasztrófa után állították össze azt a csomagot, amely lehetőséget adott az önkormányzatoknak arra, hogy csökkentett bürokratikus és anyagi megterheléssel, ideiglenes rádióengedélyhez jussanak. A stúdiók működtetéséhez pályázati forrásokat is teremtettek az önkormányzatok számára. Rövid idő alatt 21 mini FM-állomás indult ezen a módon. Ezek nemcsak az aktuális tudnivalókról tájékoztatják a hallgatókat, de a szétszóródott közösség összetartásában is szerephez jutnak, és nyomon követik a közösség életét – emelte ki az egyik japán lap tudósítása²⁵. (Pontosan így működött a devecseri rádió is, amely szintén először az azonnali információk, később a közösség rádiója szerepét töltötte be.) Azt is kiemelték az egyik pályázó önkormányzatnál, hogy sok helyen nincs áram- és mobiltelefon-szolgáltatás, és ilyen helyzetben a rádió hasznos kommunikációs eszköz. Egy helyi blog²⁶ azt emelte ki, hogy az isinomaki rádióban közvetítették az egyetlen működő iskola ballagási ünnepélyét, amelyen még a műsorvezető hangja is elcsuklott. Itt tehát nem közvetlenül a katasztrófáról esett szó, hanem az élet folytatásán volt a hangsúly. A rádió ebben a fázisban már ahhoz volt eszköz, hogy a közösség folytatódó élete eseményeinek közvetítésével adjon erőt a hallgatóinak, így segítve a rehabilitációt.

Új-zélandi földrengés

A 2011 elején bekövetkező új-zélandi földrengés után a helyi kereskedelmi rádiók közszolgálati-közösségi szerepkörűvé változtak, és a rengés bekövetkezte után kb. húsz perccel már *folyamatosan* helyzetjelentéseket, a központi katasztrófavédelmi hatóság közleményeit és – az adásidő nagyobbik részében – telefonos beszélgetéseket adtak: részben nyilvános felajánlásokat (például szállás), részben az érintettek beszámolóit; de a reklámblokkok ekkor sem maradtak el²⁷. Több rádió nem adott saját műsort, hanem az említett, „központi szerepkört” vállaló rádió műsorát vették át. Néhány rádió azonban csak zenét sugárzott, mert a terület lezárása miatt a nem helyben lakó munkatársai nem tudtak eljutni a stúdióba. Ez a telefonos nyilvános agora szerepkör alapvetően különbözött a magyarországi ajkai katasztrófa utáni rádió működésétől, ahol még saját telefonvonala sem volt a rádióknak.

²⁵ 21 mini FM stations helping survivors. The Japan Times, 11 April 2011, <http://search.japantimes.co.jp/print/n20110421a3.html>

²⁶ Day 4 in Ishinomaki: Messages for a Lifetime. Voices from the ground, 11 April 2011, <http://peaceboatvoices.wordpress.com/2011/04/11/day-4-in-ishinomaki-messages-for-a-lifetime/>

²⁷ Radio Live, Christchurch, New Zealand, 22–23 Feb 2011.

A vörösiszap-katasztrófa

Az előbbieken tárgyalt veszélyhelyzetekhez leginkább hasonló helyzet 2010. október 4-én, 12.25-kor állt elő hazánkban, amikor átszakadt az egyik ajkai zagytározó gátja, erősen lúgos folyadékkal és a vörösiszappal elárasztva Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely térségét. A katasztrófában tíz ember meghalt, százötvenen megsérültek. A teljesen váratlanul bekövetkező gátszakadás utáni percekben-órákban a helyi lakosság nem kapott elektronikus segédeszközön keresztül tájékoztatást a veszélyhelyzetről, a legközelebbi lakossági tájékoztatás hangosbeszélős autókön keresztül történt. A katasztrófában érintett településeken nem volt helyi rádió vagy helyi rádiók.

Az érintett települések lakosságának helyi tájékoztatására és a közösség életének a katasztrófában történő segítésére civil, közösségi összefogással a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete *Közös Hullámhossz Hírszolgálat* (KHH) néven rádióállomást indított előbb Ajka, majd Devecser központtal²⁸. Egy ilyen, a helyi közösséget szolgáló rádió²⁹ normál esetben hosszú (több hónapos, éves) előkészítő munka után jut el az éterben megszólalásig, ezt egyrészt a stúdióberendezések összeállítása, másrészt az emberi erőforrás megszervezése előzi meg; ezeknek a kisközösségi rádióknak a munkatársi gárdája kivétel nélkül a helyi közösség önkénteseiből áll. A közösségi rádiók szokásos felépítésével ellentétben ez esetben egy éjszaka alatt állt össze a technikai bázis és a munkatársak köre, közülük egy sem volt helyi vagy környéki lakos, de az indulásban alapvető segítséget jelentett, hogy a szomszédos város, Ajka egyik online diákrádiós csapata felajánlotta a segítségét: helyismeretét, stúdióját és emberi erőforrásként teljes gárdáját a kívülről érkező közösségi rádiósoknak az új állomás elindításához és üzemeltetéséhez. Később Devecserbe került át a rádió székhelye, itt a mentésben az első perctől aktív segítséget vállaló és a segélyek elosztásában és koordinálásában is részt vevő devecser–kolontári plébános, *Mód Miklós* adott helyet és lehetőséget a rádióknak a működésre. Külön nehézséget okozott az elköltözött vagy ideiglenesen kitelepített lakosok elérése, így fontos volt, hogy Ajkán is szólt a rádió, így az oda telepítettek folyamatos híreket kaptak a helyi eseményekről.

Magyarországon eddig még nem volt szükség és lehetőség ilyen rádió üzemeltetésére. Így 2010. október 6. és december 1. között egy új médiafor-

²⁸ Utóbbi stúdióban volt főszerkesztő jelen sorok írója.

²⁹ 29 Benedek Gergő – Gosztonyi Gergely – Hargitai Henrik: Kisközösségi rádiózás Magyarországon: az első 3 év. *Civil Szemle*, 2007/3–4.

<http://emc.elte.hu/~hargitai/hargitai/civilszemle-doc.pdf>

mátum volt jelen Ajka és Devecser térségében az éterben: egy a helyi lakosokat segítő „veszélyhelyzeti” közösségi rádió. Az ideiglenes, kisközösségi formai keretek között működő rádió célja az első időszakban a hiteles, friss információk lakossághoz való eljuttatása volt, de a hetek múlásával átadta a helyét egy olyan adásfolyamnak, amely már a helybéli közösség(ek) életének részévé, a gyógyulási folyamat aktív részesévé próbált válni. Az önkéntesek tartalmáinak kimerülésével azonban nem volt, aki átvette volna a rádió gyakorlati működtetését, így az, küldetését befejezve, elhallgatott.

Az ajkai gátszakadásra egyik meglévő veszélyhelyzeti csatorna működési elve sem volt alkalmazható. 2010-re azonban már létezett több olyan kommunikációs forma, amely 1985-ben még nem: a kisközösségi rádió³⁰. E tartalmi és a rendkívüli frekvencia jogi formájának ötvözésével jött létre a katasztrófa utáni két és fél hónapra „másfél” rádióállomás Ajkán és Devecserben.

A katasztrófavédelem és a helyi hatóságok kommunikációs csatornáinál – megafonos autó, a település egyes pontjain kihelyezett plakátok, lakossági fórumok, kábeltévé, képújság – a rádió összehasonlíthatatlanul rugalmasabb és hatékonyabb csatorna volt.

Veszélyhelyzetek minden évben előfordulnak, és ha a veszélyhelyzet hosszabb ideig fennáll, illetve ha a kármentesítés alapvetően befolyásolja a lakosság életét, a kármentesítés folyamatát, a lakosság tájékoztatását és nem utolsósorban a pszichológiai segítségét egy a kármentesítéshez képest minimális költségekkel üzemeltetett, erre a célra szolgáló rádió a jövőben is segítheti.

E tekintetben jelenleg itthon nincs megfelelő szabályozási környezet. A kolontári gátszakadáskor ráadásul épp nem működött olyan hatóság, amely frekvenciaengedélyt adhatott volna a rádióknak, ezért az üzemeltető minden engedélyeztetést célzó erőfeszítése ellenére csak illegálisan kezdődhetett meg a sugárzás.

Optimális esetben a katasztrófavédelem helyszínre vonulásával *egy időben* egy adott földrajzi helyen kellene megkezdődnie egy lokális ideiglenes rádió működésének. Meg kellene teremteni annak a lehetőségét, hogy az ország bármely részén mód legyen ilyen frekvencia azonnali kiadására és mobil stúdió azonnali üzembe állítására. Mindehhez a humánerőforrásnak is

---

30 Péterfi Anna – Péterfi Ferenc: Hogy rátaláljunk a helyi közösségek hangjára. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet, Budapest, 2009; Benedek Gergő – Gosztonyi Gergely – Hargitai Henrik: i. m.; Gosztonyi Gergely: Kisközösségi rádiók Magyarországon. Civil Rádiózásért Alapítvány, Budapest, 2007; Hargitai Henrik (szerk.): Kisközösségi rádiósok kézikönyve. Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete, Budapest, 2004

rendelkezésre kellene állnia: az erre a munkára felkészült szakembereknek, akik értenek a hírszerkesztő újságíráshoz, riportkészítéshez, közösségfejlesztéshez, rádiós technikához, kreatív hangvágáshoz, valamint a pszichológiához. Ez azt is jelenti, hogy ajánlott megszervezni egy ilyen szerepre egy állandóan bevethető kört. Sok rádiós eleve a birtokában van ezeknek a készségeknek és ismereteknek, de nyilvánvalóan olyan szakmai ismeretekre is szükség lehet (katasztrófapszichológia), amihez külön szakértőt kell igénybe venni. Utóbbi a katasztrófavédelem krízisintervenciók csoportjában is van. A közösségfejlesztő szakértelemre egy idegen környezetben a helyi közösségnek és az igények feltérképezésében és a helyi partnerek gyors megtalálása szempontjából van nagy szükség.

Az ajkai helyzet különleges volt abból a szempontból, hogy „piaci” rést töltött be, mert nem volt helyi rádió. Kérdéses, hogy egy helyi kereskedelmi adó mennyire alakítható át veszélyhelyzeti rádióvá. Az ajkai helyzetben a legtöbb konfliktus abból adódott, hogy a feladatra önként jelentkező helyi, de csak online közvetítő rádiónak a rendkívüli helyzetben meg kellett változtatnia a zenei és műsorkínálatát: a kereskedelmi rádiók veszélyhelyzetben is kereskedelmi rádiók maradnak, tehát reklámot ilyenkor is adnak, miközben gyenge pontjuk az ekkor legfontosabb tényező, a helyi hírek közvetítése. A hírszolgáltatás mindig többre kerül, ezért a kereskedelmi rádiók általában egy országos hírszolgálat előre felvett összeállításait sugározzák. Hatékonyabb tehát egy kifejezetten erre a célra létrehozott stúdió, egy előre összeállított műsorkészítő stáb és egy előkészített, de *különféle helyzetekben alkalmazható műsorkínálat* elkészítése. A *közeli* település rádiója sem jó megoldás, mert csak az információs központtal és az érintett lakossággal közvetlenül kapcsolatban lévő rádió nyújthatja azt a különleges segítséget, amelyre ilyen helyzetben igény van.

A mostani tapasztalatok alapján ilyenkor nagy gond a helyi lakosság információhiánya, különösen az első napokban.

A katasztrófavédelem által előre készített információs anyagok rendelkezésre állnak árvíz, földrengés, atomtámadás esetére, de a kolontár–devecseri ipari katasztrófa precendens nélküli volt, ezért még a katasztrófavédelem és a kutatók számára is ismeretlen terepen kellett megkezdeni a munkát, felmérni a veszélyeket, meghatározni és alkalmazni a megfelelő mentesítési módszereket. Mivel a katasztrófa kiváltó okai, hatásai és a károk kezelésének mikéntje még a szakértők számára is kérdés volt, ezért sok esetben a helyi rádió sem tudott segítséget adni. Ez nemcsak az iszap, lúg, por technikai kezelésének kérdésére, hanem a helyszínre érkező ügyvédek és bankok képviselőinek

kezelésére is vonatkozott. Információhiány volt az adományokat gyűjtő szervezetekről: ki mire gyűjt, és az adomány kihez hogyan jut el.

Az ismeretlenbe érkező önkéntes civil segítők belső tájékoztatása is fontos volt, ebben a rádió is segített. Így a rádió célközönsége rendkívül széles volt: 1. a helybeli érintettek (akik elvesztették a házukat; őket lehetett legnehezebben elérni a rádión keresztül, hiszen a rádiójuk is elveszett és sokan kórházba kerültek); 2. a közvetlenül nem érintett helybeliek, akiknek ugyanígy szükségük volt az információkra (valószínűleg többségben ők hallgatták a rádiót); 3. a kitelepítettek vagy elköltözöttek; 4. a helyiek máshol lakó ismerősei, rokonai, akik online követhették a rádió adását; 5. a távolról egy napra vagy több hétre oda érkező önkéntesek. Mindegyik célcsoport számára más-más információk voltak fontosak.

A hírek és tájékoztatások kezelésében tapasztalt hírszerkesztőre van szükség a hírek beszerzése, az álhírek kiszűrése, másrészt a fontos hírek állandó ismétlése miatt. A fontos közleményeket mindaddig adásban kell tartani, amíg aktuálisak, de úgy, hogy a sok ismétlés ne legyen zavaró.

A helyzet rendkívülisége, erős lokalitása, a helyi média hiánya, a kisközönségi és ideiglenes közösségi rádiós műfaj törvényi lehetősége és többéves tapasztalatai, az önkéntes munkához szokott rádiósokból álló hazai közösség, és nem utolsósorban a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének kapcsolati hálója és szervezési potenciálja tette lehetővé a Közös Hullámhossz Hírszolgálat megszületését. Az ilyen ad hoc megszervezett és magánemberek által önkéntes munkában, a lakóhelyüktől távol végzett erőfeszítések azonban ebben a formában hosszabb távon nem alkalmazhatók, azaz egy veszélyhelyzeti segítő rádió „rutinszerű” működése ebben a formában nehezen képzelhető el a jövőben, csakis a katasztrófavédelem, a hivatalos szervek – rendőrség, mentők, tűzoltók, katonaság, polgári védelem – és a közösségi rádiósok hivatalos, koordinált összefogása révén. Ebben nem lehetséges út az önkéntes vagy diákmunka kizárólagos elvárása: ilyen krízishelyzetben jól képzett, erre a feladatra alkalmas *szakemberek* kellene, akik a médiában és a közösségfejlesztésben is ott-hon vannak; viszont rögtönzött civil összefogás, önkéntes munkások csapata egy ilyen, előre kidolgozott stratégia szerint működtetett rádió eseti elindítója, átmeneti gyors megszervezője és a kiegészítője is lehet. Nem elvárható azonban, hogy egy katasztrófavédelem munkáját és a helyiek életét segítő rádiót, mint ahogy ez az ajkai ipari katasztrófa után történt.

A helyszínre érkező, nem tapasztalt, nem szakmabeli önkéntesek összességében hatalmas segítséget nyújthatnak a kárfelszámolásban, a segítség el-

osztásában, illetve egy rádió esetében különféle részfeladatok teljesítésében; de szerkesztői-döntéshozói, felelős szerepben szakembereknek kellene megjelenüik. Vagyis a modell szerint „főállású”, az idő nagyobbik részében a helyszínen tartózkodó felelős vezetők keze alá dolgoznának az önkéntesek, és nem az önkéntesek működtetnék a rádiót. Ilyen vezető nélkül is létrejöhet adás, valójában azonban nem tölti be a lényegi funkcióját.

Azok, akik magas színvonalon képesek egy ilyen veszélyhelyzetben újságírói-technikusi munkát végezni, általában csak rövidebb időre tudnak a helyszínen lenni (például hétvégén), vagy csak távolról tudnak segíteni. A rádiót alapvetően ezek a beugrók működtették, míg a diákok elsősorban a napi adás *fenntartásában* vettek részt. A több tucat önkéntes segítőt, aki vágott, híreket gyűjtött, weboldalt szerkesztett, közös irányítás alatt össze kell fognia olyasvalakinek, aki végig a helyszínen tartózkodik, ez pedig önkéntes munkával egyáltalán nem oldható meg. Nem pluszpénzre van szüksége a helyszínen a közösség életébe bekapcsolódó szerkesztőnek, hanem a saját fizetése kiesésének pótlására, hiszen a munkahelyén hosszabb ideig nem tudhat megjeleneni.

Az ajkai–devecseri rádió civil kezdeményezésre jött létre, és működése során végig civil rádió is maradt, ami jelentősen csökkentette a hatékonyságát. Vagyis ebben az új helyzetben az első hetekben a hivatalos szervek is a többihez hasonló médiaként tekintettek rá: ugyanazok a szabályok vonatkoztak rá, mint a többi hazai vagy külföldi médiára, így például önkéntes munkatársait ugyanúgy nem engedték be a lezárt Devecserbe, mint bárki mást.

Decemberben annyiban kivételezett helyzetben voltunk, hogy helyi rádióként tekintettek ránk, így például engedélyezték, hogy plakátokat helyezzünk ki a lezárt Kolontáron. A hatékony katasztrófavédelmi munka azonban abból állt volna, ha mi is első kézből értesülünk a fejleményekről, ami nem történt meg, ilyen értelemben soha nem tekintettek minket partnernek. Az országos médiákhoz képest időnként kicsit lekezeltek bennünket: az egyik sajtótájékoztatonál rossz helyszínt adtak meg, és az utcai rendőr csak annyit mondott a sajtóigazolvánnyal ellátott munkatársunknak, hogy tudja, hol van a tájékoztató, de nem mondja meg. A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy ott a katasztrófavédelem a helyi médiát a lakossági tájékoztatás elsődleges eszközének tekinti, aktívan keresi vele a kapcsolatot – itt ilyesmiről szó sem volt. A probléma természetesen az, hogy ma már nincs helyi média: ami információt a hivatalos szervek a helyi médiának elmondanak, ugyanúgy azonnal elérhető lesz országosan.

A helyi tájékoztatás fő forrásai a falragaszok és a lakossági fórumok voltak, ezek valóban hatékonyak voltak azoknak, akik ezeket elérték, aktívan figyelték. A lakossági fórumok pozitív példái voltak a helyi tájékoztatásnak, és összehasonlítva a devecseri helyzetet a berhidai földrengés utáni lakossági tájékoztatással, egyértelmű előrelépést tapasztalhatunk.

Fontos, hogy az ország polgárai érezzék: bármikor kerülnek bajba, van egy emberi hang, amely ilyenkor *közvetlenül őket* szólítja meg. Hogy az állam nemcsak fizikailag kármentesít egy katasztrófa sújtotta területet, hanem a lakosok lelkével is törődik. Úgy gondolom, hogy a csoportterápia és lelki-segély-szolgálatok orvosi jellegű segítségén kívül a *megfelelő módon üzemeltetett* rádió is hatékonyan szolgálhatja ezt a feladatot. Egy a katasztrófavédelem megérkezése után azonnal megszólaló rádióból a lakosság érzékelné, hogy valódi erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a káreseményről és a kármentesítésről folyamatosan tájékoztassák a teljes lakosságot.

Alapvetően központi segítségre van szükség a rádió technikáját tekintve. Ennek része a telefonos és internetkapcsolat megteremtése, ennek része a magánszolgáltatók nagylelkű ajánlata vagy egy központi keretből fizetett telefonszámla, hiszen a működést akadályozza, ha ilyen helyzetben az önkéntesek a saját pénzükhöz kényszerülnek kommunikálni, mint ez a jelen helyzetben főleg kezdetben volt. Ebben a helyzetben a kommunikációs költségek olyan magasak, hogy az már nem fér bele az önkéntesek magánköltségvetésébe.

A helyben használt internetkapcsolattal is több probléma volt. Bár volt olyan szolgáltató, amely ingyen biztosította szolgáltatását, a kapcsolat sokszor annyira akadozott, hogy több napra, éjszakára hallgathatatlaná tette az adást. Egy veszélyhelyzeti riasztásra szolgáló rádió esetén ilyesmi elfogadhatatlan. Szükséges volna kidolgozni egy olyan technikai kapcsolatot, amely egyrészt lehetőleg független az internettől, másrészt egy adott helyszínen magasra telepíthető antenna (például templomtorony) és távolabbi (pár száz méterre lévő) stúdió között is tartani tud egy állandó kapcsolatot.

A hangtechnikai berendezések, például keverő, mobil rögzítők, mikrofonok, vágó, szövegszerkesztő és archiváló számítógépek, szünetmentes tápegység beszerzése is eltartott néhány hétig; ez idő alatt a stúdió többször teljesen átalakult, átkábelezték, illetve a hirtelen beállított magángépek rendszerből való kivétele is időráfordítással járt. Az állandó technikai problémák és a folyamatos átszervezés-fejlesztés miatt a *ténylegesen* a rádiós munkára fordított idő kevesebb volt, mint a hibaelhárításra és az új és új gépek telepítésére fordított – és ezt a munkát is természetesen a rádiósoknak kellett elvégezniük.

Szükség volna egy állami támogatással létrehozott, állandóan rendelkezésre álló, bármikor bevethető ministúdióra, működő számítógépekkel, szoftverekkel, mobil eszközökkel, a stúdió és az antenna közötti megbízható kommunikációs kapcsolattal; központi vagy magáncégek segítségével *előre történő megállapodás alapján* azonnal bevethető, az újságírók számára ingyenes telefonvonalakra és internetkapcsolatra, egy bármikor rendelkezésre álló internetes tárhelyre és *előre felépített szerkezetű* webhelyre, amely lehetővé teszi a felhasználói interakciót (komment és fórum), *beüzemelt és kipróbált* szerkesztőségi rendszerrel. A jelen esetben a rádió weboldala minden információt tartalmazott, amely a rádióban elhangzott, külön tematikus, folyamatosan frissített és bővített oldalakon gyűjtve a tudnivalókat. Sok távolabbra költöző helybeli hallgatta az online adást.

Szükség van a katasztrófavédelemmel olyan megállapodásra, amely szerint amikor ők úgy döntenek egy helyzetről, hogy az lokalizálható és szükséges a lakosság tájékoztatása, akár egy napra, akár több hónapon keresztül, azonnal elindítják azt a folyamatot, amelynek nyomán akár pár órán belül az ország bármely pontján megszólal az érintetteket segítő rádió.

Összegzés

Még napjaink túlmediatizált világában is a műsorszóró rádió az érintett lakosság veszélyhelyzeti riasztásának optimális eszköze. A nem érintett lakosság – rokonok, ismerősök – a többi médiához is hozzáférhet (ilyenkor a fizetős online hírszolgáltatásokat is ingyenessé teszik), de azok számára, akiknek igazán szükségük van az információra, és esetleg nem tudnak kimozdulni lakhelyükről, a hordozható FM-rádió a leghatékonyabb kapcsolat a külvilággal. A televízióhoz és internethez való hozzáférés jobbra kábel- és/vagy áramszolgáltatáshoz kötött, ezek pedig természeti katasztrófa vagy légitámadás esetén is sérülhetnek. A mobiltelefon-hozzáférés még a bázisállomások működése esetén is csak addig tart, amíg a telefon akkumulátora le nem merül. A nyomtatott és online sajtó is tájékozási pont lehet, de sajnos nagyon nehéz, esetleg lehetetlen eljuttatni őket a csapás sújtotta területre. A hurrikánriasztás gyakorlata szerint a rádiók először a menekülésre, kitelepítésre vagy óvintézkedésekre vonatkozó információkat közlik, majd a következő fázisban a lakhelyüktől már távol lévők és a helyben maradók tájékoztatását szolgálják. A lakosság tájékoztatására nagy teljesítményű középhullámú vagy FM-adó szükséges, illetve nagyobb terület rádióinak összekapcsolódása. Ka-

tasztrófa idején az adott területen elhallgathatnak a rádiók, mert a munkatársak elhagyják a területet (például evakuációs parancs miatt), vagy mert az adónál/stúdiónál szünetel a központi áramszolgáltatás, esetleg az adó megsérül vagy lerombolják. A kialakuló lyukak betöltésére távolabbi adón/adókon is megteremthető a tájékoztatás. Mind a helyben maradó, mind az esetlegesen elköltöző lakosság eléréséhez fontos, hogy még a veszélyhelyzet bekövetkezése előtt több állomás hálózatba kapcsolódjon, hogy legalább egy mindenképp működőképes és elérhető maradjon (akkor hatékony a rendszer, ha a hálózatba lépés helyben automatikusan – távirányítással – történik). Az ilyen hálózatos veszélyhelyzeti műsorszolgáltatásra mind a szerbiai NATO-bombázás, mind az Amerikát sújtó hurrikánveszélyek szolgálnak példával.

Egy helyi jellegű katasztrófa helyzetbe, válságba kerülő település lakosságának hatékony segítségét ad egy olyan rádió, amely közvetlen kapcsolatot épít ki a település közösségével, amelynek tagjaira a rádióműsor aktív alakítójaként és közreműködőjeként tekint. Mind a hazai, mind a külföldi példák azt mutatják, hogy az első időszakban a veszélyhelyzet percről percre változó tudnivalóiról kell tudósítani, néhány hét után azonban a feladatköre megváltozik, és a közösség rehabilitációját segítő eszközként működik. Mind az éles veszélyhelyzetben, mind a helyreállítás folyamán fontos, hogy a rádió a helyi hatóságokkal, hivatalokkal és a katasztrófavédelemben részt vevő országos hatóságokkal is együttműködő, a mentési munkákban aktív partneri kapcsolatot alakítson ki. Nagyon fontos a rádió gyors (azonnali) beüzemelése és az, hogy erről a lakosság is tudjon, akár az országos médiákon keresztül: „Kérjük x település lakosait, hogy hangoljanak az y frekvenciára!” Egy ilyen rádió optimális működés esetén a katasztrófavédelem számára nem pluszfeladatot jelentene, hanem nagymértékben segítené a munkájukat. Bár jelen esetben ez az együttműködés rendkívül korlátozott mértékűnek volt mondható, a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének ajka–devecseri akciója bebizonyította, hogy egy ilyen rádió még teljesen civil összefogással, önkéntesek bevonásával is megvalósítható, akár egyetlen éjszaka alatt is felállítható, működtethető és valódi helyi, közösségi funkciókkal és tartalommal tölthető meg.

IRODALOM

Anderson, Mike: The great accidental test broadcast of 1971. <http://ebstest.stlmedia.net/>

Barron, David: TV stations opt to offer wall-to-wall coverage of Ike. *Houston Chronicle*, 15 Sept 2008

Benedek Gergő – Gosztonyi Gergely – Hargitai Henrik: Kisközösségi rádiózás Magyarországon: az első 3 év. *Civil Szemle*. 2007/3–4. <http://emc.elte.hu/~hargitai/hargitai/civilszemle-doc.pdf>

Burnett, John: Haitians Find Lifeline In Local Radio Station. NPR, January 25, 2010

Gosztonyi Gergely: Kisközösségi rádiók Magyarországon. Civil Rádiózásért Alapítvány, Budapest, 2007

Hargitai Henrik (szerk.): Kisközösségi rádiók kézikönyve. Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete, Budapest, 2004

Krause, Gerd: Rundfunk-Nostalgie 1.6 DVD-ROM: Deutsche Großsender bis 1945. Magánkiadás, Moorerland, Németország, 2008

Maes, Marc: Rapid Response Radio for Haiti. March 8 2010, www.rwonline.com

Montez, David: The Role of Media in Humanitarian Crises: Potential Lessons from Haiti. AudienceScapes, 8 June 2010

Moore, Linda: Emergency Communications: The Emergency Alert System (EAS) and All-Hazard Warnings. Congressional Research Service. *Federation of American Scientists*, 20 Nov. 2006

Péterfi Anna – Péterfi Ferenc: Hogy rátaláljunk a helyi közösségek hangjára. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet, Budapest, 2009

Schiller, Dane – Casimir, Leslie – Davis, Chase – Stiles, Matt – Olson, Bradley: Desperation rises as Houston's poor struggle to find help. *Houston Chronicle*, 17 Sept 2008.

Zentai Ferenc: Polgári védelmi ismeretek. In: **Domonkos János – Keleti György – Ligárt Ferenc – Nagy Endre – Riczel Zoltán – Somos József – Zentai Ferenc:** Honvédelmi ismeretek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986

HAJDÚ SZILVIA – TÚRI ADRIENN

A nyomkövető kutya szerepe a bűnüldözésben

Nike, a nyomkövető kutya 2011. augusztus 19-én kezdte meg „szolgálatát” a Csongrád Megyei Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztályán, és máris jelentős felderítési eredmények fűződnek a nevéhez. Alig háromhavi munkájával hozzájárult több vagyon elleni bűncselekmény felderítéséhez.

Sokakban felvetődhet a kérdés, hogy milyen módon alkalmazhatók a kutyák a nyomozásban, mi a sikerük titka. A kérdés megválaszolása előtt érdemes áttekinteni azt az időszakot, amikor először felvetődhetett ez a téma. Az egyik legrégebbi hiteles forrás, amely a rendőrkutya történetére vezet vissza, egy 1718. évi nürnbergi munka 'Vadászati és erdészeti jog' címmel. E szerint Angliában vannak olyan kutyák, amelyek a tolvajt mindenütt felkutatják, még akkor is, ha az már hajóra szállt. Sőt vízbe is ugranak, a hajó után úsznak, és ha felkerülnek a hajóra, megtámadják a tolvajt. Az idézet túlzónak tűnik, de egyértelműen alátámasztja azt a tényt, hogy a kutya nyomkövető képességét már a XVIII. században felismerték.

Manapság, amikor a bűnözés folyamatosan új elkövetési módszereket alkalmaz, a kutyák ősi vadászösztönének továbbfejlesztésével lehetőség nyílik a hatékony bűnüldözésre. Az állatok nyomának követése természetes ösztön-tevékenység, míg az emberi nyom követése e természetes ösztönön alapuló tanított viselkedésforma, amelynek elsajátítására képzik ki a rendőrkutyaikat.

Az ember mindennapi tevékenysége közben nem tudja elkerülni, hogy a környezetével való szoros érintkezéskor visszahagyja sajátos és mindenkire jellemző egyedi szagnyomát. Az erre kiképzett jószág pedig szimatmunkája révén képes arra, hogy akár csekély mennyiségű szagot is felismerjen, és azt kövesse.

A kutyakiképzést Belgiumban kezdték, és az 1890-es években megjelentek az első nyomkövető ebek, majd egy csoportjukat a későbbiekben exportálták Európa nagy részébe. 1897-ben alakult meg Angliában a Vérebtenyésztők Társasága, amelynek célja volt az ember felkutatására képes vérebekek kiképzése. A német rendőrség is megpróbálta átvenni a belga mintát, és az egyenruhásaik mellé vad, éber kutyákat vezényeltetett szolgálatba. Az

---

* Noe Meurer: Jag- und Forstrecht. Verlag Kessel, Remagen-Oberwinter, 2010

1800-as évek közepén Németországban már sok rendőr-kutyát alkalmaztak, 1860-ban pedig kutyás szolgálatokat szerveztek. Ekkorra már jelentősen kibővült a négylábú rendőrök feladatköre, időközben ugyanis felismerték, hogy az ebek nemcsak az emberi nyomot tudják követni, hanem arra is képesek, hogy az egyes emberek szagát megkülönböztessék.

Néhány évtized múlva kísérletekkel támasztották alá, hogy mindenkit egyedi szag jellemez, amelyet a jószág képes érezni, majd több szag közül is kiválasztani. Ez a felismerés vezetett az 1800-as években az első szagazonosító kutyák alkalmazásához.

Magyarországon a rendőr-kutyás szolgálat létrehozásához egy konkrét bűncselekmény elkövetése és felderítése vezetett. 1886-ban a budapesti Váci úton kirabolták és megölték egy tüzelőanyagot árusító telephely tulajdonosát. Az elkövetőt egy magyar vizsla segítségével fogták el. Ennek hatására az 1900-as évek elején megkezdték a rendőr-kutyák alkalmazását. 1910-től a kiképzés Gödöllőn folyt, ahol egy csendőr-kutya-kiképző központot alapítottak. 1948-ban Kispesten kezdődött meg szervezett formában az oktatás, eleinte járőr-kutya-tanfolyamokkal, ezt később kibővítették nyomozó-kutya-kiképző szemináriummal is.

A jelenleg Dunakeszin működő kutyakiképző központ 1951-ben kezdte meg működését, majd Kerepesen is létrehoztak egy kutyákra specializálódott oktatási egységet. A két szervezetet 1964-ben egyesítették, és létrejött a BM Kutyakiképző Iskola.

A jelenlegi nyomkövető-kutya-képzés az Országos Rendőr-főkapitányság Oktatási Igazgatóságának dunakeszi kutyakiképző központjában folyik, ahol nemcsak az állatokat, de a kutyavezetőket is oktatják. Az intézetben több képzési forma működik, így általános rendőr-kutya-, járőr-, nyomkövető-, robbanóanyag-kereső, kábítószer-kereső-, szagazonosító fakultás. A tréningeknek ezen belül is három változata létezik: 1. Amikor a szaktanfolyamokon képzetlen vezető és szintén képzetlen kutyája vesz részt, három-öt hónapos elméleti és gyakorlati oktatáson sajátítják el a szükséges ismereteket. 2. Ha a kutyavezető már megfelelően képzett, a képzetlen kutyával való gyakorlás már csak feleannyi időt vesz igénybe. 3. A kiképzett kutyavezetők és a kutya folyamatos továbbképzéseken vesznek részt, ezáltal garantálva a kutya és a gazda szakmai felkészültségét, folyamatosan ellenőrizve az állatok teljesítő-képességét. Az oktatás és a sikeres vizsga után az ebek kiképzett vezetőikkel együtt szolgálatba állhatnak.

A legtöbb jószágnak öt-hat év „szolgálati ideje” van. Általában kilencévesen nyugdíjba vonulnak. A jövő képzési iránya az úgynevezett duál rendszer-

rú oktatás, amelynek során egy ebet több speciális feladat magas szintű végrehajtására készítenek fel. A kor bűnüldözése megköveteli, hogy a lehető leg-rövidebb időn belül, a lehető leghatékonyabban jussunk el az elkövetőig és a tárgyi bizonyítási eszközökig. Itt már az lenne a cél, hogy a kutya ne csak az elkövető által hátrahagyott nyomokat kutassa fel, hanem segítséget tudjon adni a helyszínről elmenekülő elkövető elfogásához is. Így nem kellene újabb rendőri erőt irányítani a helyszínre, valamint elkerülhető lenne az idő- és információvesztés is. A duál képzésben részesülő ebek segíthetnek az elkövető elfogásakor, a nyomozati cselekményeknél (például házkutatás), robbanóanyag vagy kábítószer felkutatásában is.

A büntetés-végrehajtási intézetek többoldalúan kiképzett kutyákat igényelnek, ez szintén a duál rendszerű képzés irányába mutat. Az Állampolizai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben az ebeket már 14 hetesen bevonják a képzésbe, amelynek során a kutyák a készségeiknek megfelelő kombinált felkészítésben részesülnek. A kiképzett szolgálati kutyák alkalmasak nyomkövetésre, az elkövető útvonalának felderítésére, a menekülő személy elfogására, tárgy és kábítószer felkutatására.

Nike, a csongrádi németjuhász nyomkövető kutya két és fél éves, a dunakeszi kutyakiképző központ iskolájában elsajátította mindazokat az ismereteket, amelyek a bűnüldözés szempontjából jelentőséggel bíró szagnyomok felkutatására, követésére, jelzésére, azonosítására szolgálnak. Ezt támasztják alá az eddigi munkája során elért eredményei, ezekkel javította a jelenlegi nyomozás-eredményességi mutatóinkat.

Nike első bevetése egy kertvárosi lakásbetörés helyszíne volt. Az elkövető kerítésátmászás és ajtókifeszítés módszerével jutott be egy idősebb, egyedül élő nő házába, ahonnan eltulajdonította a nő háztartási berendezéseit. A helyszíni szemlén a nyomozóknak olyan lábbelítől származó nyomot is sikerült rögzíteniük, amely az elkövető egyedi szagát hordozta. A kutya „felvette a szagot”, majd rögtön megindult a gyanúsított feltételezett távozási útvonalán. Nike egészen a sértett szomszédjának házáig ment, majd a kapunál nyomvéget jelzett. A nyomozók a szomszéd házában házkutatást végeztek, ennek nyomán előkerültek az eltulajdonított értékek, illetve egyéb korábbi betöréses lopásból származó tárgyak is.

Gyanúsítottkénti kihallgatásakor az elkövető nem tudta cáfolni az ellene szóló bizonyítékokat, ezért beismerte a bűnösségét, továbbá beismert további, a városban általa elkövetett bűntényt is.

Nike néhány nap múlva újra bebizonyította hasznosságát a bűnüldözésben: újabb betörőket juttatott rendőrkézre. Az elkövetők ajtókifeszítés mód-

szerével jutottak be egy lakatlan kertés házba, ahonnan elektronikai cikkeket és porcelántárgyakat vittek magukkal. Nike, miután „felvette” a betörők által hagyott szagmaradványt, elvezette a nyomozókat abba az utcába, amelyben a gyanúsítottak laktak. A rendőrök a rendelkezésre álló adatok értékelése után rátaláltak az utcában lakó büntetett előéletű nőre és férfira: ők követték el a bűncselekményt. A gyors munka nyomán az eltulajdonított értékeket is megtaláltuk az otthonukban.

A tapasztalatok tehát alátámasztják, hogy a kiképzett nyomkövető kutya a bűnüldözés egyik eredményes résztvevője. A bűncselekmények helyszínén, illetve a nyomon üldözés egyik legfőbb akadálya a kutya számára zavaró, idegen illatanyag, vagy ha az elkövető valamilyen járművel menekül a helyszínről. Egyre jellemzőbb, hogy a tetthelyen a felkészült elkövetők valamilyen idegen erős illatanyaggal tönkreteszik a nyomvonalat. Az eredményes nyomon üldözés egyik gátló tényezője az idő múlása. Minél több idő telik el, annál kevesebb a lehetőség rá, hogy a kutya követni tudja a szagnyomokból összeálló nyomvonalat.

Az időmúlás áthidalására már körülbelül egy évtizede alkalmazzák az Egyesült Államokban az úgynevezett személykereső módszert (*mantrailing*). Ez a hagyományos nyomkereső metódustól arra a tudományos felismerésre alapozva különbözik, amely szerint a kiképzett munkakutya nem a talaj felületén hátrahagyott nyomvonalat keresi, hanem az orrával közel egy magasságban, a levegőben lebegő illatfelhő alapján kutat. Ezt a fajta nyomkeresést jobban ki lehet terjeszteni a bűncselekmények helyszínén, és a módszer alapján kiképzett kutyák az egyéni szagmaradványnyomokat még 12-18 órán belül is képesek felvenni és megkezdni annak követését. Az ilyen munkára a tapasztalatok alapján a legeredményesebben a vadászkutya fajták alkalmazhatók. Amerikában a rendőrségi, ügyészségi, bírósági gyakorlatban jogilag elismert, hogy a mantrailing alapján felkészített kutya az egyéni szagmaradványt több személy szagmaradványa közül képes kiválasztani. Tehát a büntetőeljárásban történő eredményes alkalmazása a felderítésben és a bizonyításban is egyaránt mérhető.

Az Egyesült Államokban bevált új módszerről és a duál rendszerű képzési formáról is megállapítható, hogy a XVIII. századi rendőrkutyák utódai igazodni tudnak a kor bűnüldözési igényeihez, és azt töretlenül képesek kiszolgálni.

Ma Csongrád közbiztonságáért dolgozik Nike, a nyomkövető és Narkó, a járórkutya, és a munkájukkal kivívták a lakosság elismerését.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZTANEK ISTVÁN

Adathalászok

B. város 2011. május 19.: A kislány, fülhallgatóval a fülében a zongoraóráról sétált hazafelé. Éppen egy Beethoven-etűdöt hallgatott, amikor elé állt egy férfi. Dicsérte az alakját, majd divatfotózást ajánlott neki ötvenezer forintért. A lány elmondta, hogy még csak 14 éves múlt, de a férfi szerint ez nem volt akadály. A rövid beszélgetés után a lány beült a férfi kocsijába, nagy sebességgel kihajtottak a városból, majd tíz perccel később egy elhagyott földúton álltak meg...

B. város kapitánysága szemérem elleni erőszak büntette miatt nyomozást rendelt el a sértett bejelentése alapján.

A sértett a vallomásában elmondta, hogy a férfi az akarata ellenére megfogta a nemi szervét, és közösülni próbált vele. Végso riadalmában belerúgott a fériba, és kimenekült a kocsiból, majd egy közeli benzinkútról felhívta az édesanyját.

A nyomozók feltérképezték az útvonalat, amerre az ismeretlen férfi autózott a 14 éves lánnyal, és az összes magán- vagy köztéri kamera felvételét megnézték a kérdéses időben. A kamerák látótere vagy nem terjedt ki az érintett útszakaszra, vagy a felvétel minősége volt rossz. Ott, ahol a lány kimenekült a kocsiból, helyszíni szemlét tartottak, de használható nyomot nem tudtak rögzíteni. A rendelkezésre álló adatbázisokban hasonló eseteket kerestek, és a Robotzsaru szövegbányász programjának segítségével az autóról és az elkövetőről rendelkezésre álló minimális információ felhasználásával próbáltak elkövetői kört felállítani. A korábban hasonló cselekményt elkövetőket is számba vették, de egyikükre sem illett a sértett által adott személyleírás. Az elkövető arca feltehetően egy korábbi betegség miatti maradandó károsodás nyomait viselte, ennek alapján könnyen lehetett szelektálni a feltételezett elkövetők közül. A sértett nem tudta meghatározni a kocsij típusát, a színén kívül más nem jegyzett meg. A nyomozók az utcán lévő autók bemutatásával próbálták felidézni az elkövető járművének típusát, de a sértett így sem ismerte fel. Grafikus kérték fel fantomkép készítésére, ezt szétküldték a környező kapitányságokra, de ez sem hozta meg a várt eredményt. Tanúkat kerestek abban a belvárosi utcában, ahol a férfi megszólitotta a lányt megamerre a kocsijával hajtott, de senki nem látott semmit.

A nyomozás megrekedni látszott, amikor augusztus 31-én egy másik lány tett feljelentést ismeretlen tettes ellen, aki szemérem elleni erőszakot követett el a sérelmére. A tizenöt éves sértett elmondta, hogy egy férfi diákmunka, fotózás ígéretével csábította a fekete színű autójába, majd B. város külterületére, egy elhagyatott földútra vitte, és ott akarata ellenére benyúlt a melltartója alá és a bugyijába. Arra kényszerítette, hogy kézzel kielégítse, majd visszahozta a városba. A sértett felírta a kocsis rendszámát, így a nyomozás hirtelen lendületet vett.

A nyilvántartón keresztül megállapították a tulajdonost, aki elmondta, hogy a kocsit kölcsönadta egy ismerősének tartós használatra.

A nyomozók Sz. városba mentek, ott megtalálták a fekete autót, és a férfit, akire illett a sértettek személyleírása. A férfi üzletében helyszíni szemle keretében lefoglalták a számítástechnikai eszközöket, és átvizsgálták a fekete autót is, amelyben biológiai nyomokat, ondót és hajszálakat rögzítettek. A jobb első ülés előtti szőnyegen talált ondógyanús szennyeződés speciális lámpánál jól látható elhelyezkedése megerősítette a második sértett által elmondottakat. Ezután a gyanúsítottat B. város kapitányságára szállították kihallgatásra.

A gyanúsított nem tett érdemi vallomást, tagadta a terhére rótt cselekmények elkövetését. A sértetteknek fényképeket mutattak, és mindkét lány egyértelműen felismerte M.-et, a gyanúsítottat, aki előzetes letartóztatásba került, amelyet a nyomozás végéig fenn is tartott a bíróság.

Miután elfogták a tettest, ismét átnézték az adatbázisokat, és további négy olyan lányt találtak, aki beült az autóba, vagy M. próbálta becsábítani a kocsijába.

A lányok a vallomásukban egybehangzóan mondták el azt a módot, ahogyan M. arra próbálta rávenni őket, hogy beszálljanak a kocsijába: divatfotózást ajánlott nekik, és ötvenezer forintot ígért érte. A négy lányból egy beszállt a kocsiba, de amikor közeledni próbált hozzá, határozottan arra utasította, hogy vigye haza, aminek M. eleget tett. A másik három lány, akik szintén 14 év körüliek voltak, nem szálltak be a kocsiba, mivel megijedtek az erőszakos invitálástól.

A nyomozók újra felvették a kapcsolatot a környező kapitányságokkal, és most már az ismert adatokkal próbálták újabb sértettek nyomára bukkanni, de nem találtak újabb cselekményt.

Az adatbázisban szerepelt egy 2008-as Gy. városi ügy, amelyben szintén felmerült M. neve.

Egy nő MSN-en keresztül arra bírt rá egy kislányt, hogy mutassa meg a mellét, illetve ceruzát dugjon a fenekébe, mert ha nem teszi meg, elterjeszti róla, hogy lesbikus. A kislány édesanyja tette meg a feljelentést.

A nyomozás szálai Sz. városba vezettek, az M. által üzemeltetett üzlethez. Gy. város nyomozói elutaztak Sz. városba kihallgatni M.-et tanúként. Ő úgy nyilatkozott, hogy bárki hozzáférhetett az e-mail címéhez, illetve regisztrációs kódjához az adott oldalakon, mivel az üzletben bárki internetezhetett, és a kódjai ki voltak írva a gépekre.

Házkutatást tartottak M. üzletében. Olyan anyagokat találtak a férfi számítógépén, amelyen fiatal lányok láthatók meztelenül, illetve szexuális aktus közben. Mivel úgy ítélték meg, hogy bűncselekmény nyomaira bukkantak, haszthatatlan nyomozási cselekményként lefoglalták a merevlemezeket, köztük azt is, amelyik M. saját gépében működött.

A lefoglalt bűnjelek rendszerezése közben M. a saját gépéből kiserelt merevlemez felkapta, kiszaladt vele a boltból, és a közeli folyóba dobta.

Ezután kutatóbúvárok három napig keresték a merevlemez, míg végre megtalálták.

A szakértő megállapította, hogy az erős korrózió miatt nem lehet lementeni róla az adatokat.

M. azzal védekezett, hogy a merevlemezen egy szexuális együttlét volt, és nem szerette volna, ha más is látja. Nem akart kellemetlenséget a hölgynek. Azt is állította, nem tudott arról, hogy az üzletében házkutatás zajlik, és azt sem, hogy a hatóság lefoglalta a kiserelt merevlemez, annak ellenére, hogy a házkutatásról készült jegyzőkönyvet aláírta, és az adatait a házkutatás kezdetén felvitték az iratra. Az alapeljárásból Gy. város leválasztotta a zártörésre vonatkozó cselekményt, majd ezt Sz. város rendőrsége bizonyítékok hiányában megszüntette.

A kényszerítés bűncselekménye miatt elrendelt nyomozást végül szintén megszüntették, mert nem sikerült megtalálni azt a nőt, aki a kislányt rávette a cselekményre, valamint arra sem volt elég bizonyíték, hogy M.-nek köze volt a cselekményhez.

A gyanúsított férfi B. városbeli kihallgatása után azonban kirendelték a szakértőket: M. elmeállapotára vonatkozóan elmeszakértőt, szexuális beállítottságának vizsgálatára szakpszichológust, a számítástechnikai adathordozók vonatkozásában pedig számítástechnikai szakértőt.

Az elmeorvosok által készített szakvéleményben a leglényegesebb megállapítás M. beszámíthatóságára vonatkozott: M. *„nem szenved, illetve nem szenvedett az elméműködés olyan kóros állapotában, amely képtelenné tette, vagy korlátozta volna cselekménye társadalomra veszélyességének felismerésében vagy abban, hogy-e felismerésnek megfelelően cselekedjék”*.

A pszichológus szakvéleménye szerint a személyiségéből adódóan elkövethette a terhére rótt bűncselekményeket, a vizsgálat eredménye legalábbis ezt támasztotta alá, valamint a szakértő felhívta a figyelmet a bűnismétlés veszélyére is.

„Szexuális szokásait tekintve személyiségzavarban szenved részben kialakult pszichopátiája, orális mohósága, válogatás nélküli – ugyan válogatta az ismeretlen lányokat, de nem számított, hogy kiskorú – szexuális partner keresése miatt. Pedofília abban az esetben feltételezhető, ha olyan személyeket választ ki, akik nagyon vékonyak és »kislánynak« néznek ki. Ezekkel a lányokkal vagy kiskorúakkal »biztosra mehetett«, mert a megszólított sértettek egy része tapasztalatlan, konfliktuskezelésük kialakulatlan volt és erőfölényt is élvezett velük szemben a gyanúsított (fenyegetéssel, vagy direkt, váratlan felkínálkozással keltett félelmet a sértettekben).”

A gyanúsított szexuális szokásaiból fakadóan „várható ugyanilyen, vagy hasonló bűncselekmény elkövetése”.

A számítástechnikai szakértő az 1,2 terrabyte-os tárhelyről lementette a látható dokumentumokat és a törölt fájlokat is. Az anyagból pornófilmek kerültek elő, a filmek nyolcvan százaléka olyan volt, amelyen kizárólag nők kényeztetik egymást, és volt több olyan, ahol egyik vagy mindkét nő láthatóan fiatalok. A nyomozást végző rendőr megmutatta a felvételeket M. ügyvédjének, majd miután az ügyvéd is kimondta, hogy ezen bizony fiatalok láthatók, feljegyzést készített az ügyvéd kijelentéséről.

A szakértői vizsgálatok után a nyomozó beszélt a szakértővel, és érdekes párhuzamot fedezett fel.

A szakpszichológus elmondta, hogy a vizsgálatok mellékes információja egyértelműen arra utalt, M. készült arra, hogy lebukik. Ezt az állítását a szakember arra alapozta, hogy a bevezető kötetlen beszélgetésből kiderült: M.-nek nem volt konkrét elképzelése a jövőről, nem voltak rövid távú, program-szerű tervei.

A szakvéleményének átadásakor a számítástechnikai szakértő is azt mondta, hogy M. készülhetett arra, hogy egyszer lebukik. A szakvélemény ezt a megállapítást nem tartalmazta (csak a nyomozó feljegyzése a beszélgetésről), de a szakember ezt arra alapozta, amilyen módon a programokat a gép tartalmazta. A letöltött filmekhez és a gépeken futtatott programokhoz olyan segédprogramok, illetve letöltő programok kapcsolódtak, amelyek segítségével rövid idő alatt lehetett a kívánt programot letölteni. A keresőprogramhoz pedig egy olyan program csatlakozott, amely a kereséseket folyamatosan törölte, így nem lehetett visszakeresni, hogy M. milyen oldalakat látogatott.

A szakértő egyetlen eszközzel, egy iPhone-nal nem boldogult: a törölt fájlok visszaállításához szükséges programot a gyártó még nem bocsátotta a szakértők rendelkezésére, illegális beszerzéséhez pedig sem jogi, sem anyagi lehetőségek nem voltak a nyomozás idején.

Időközben B. város ügyészsége a rendőrséget kijelölte a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése bűncselekményének kivizsgálására is, mivel M. számítógépén illegális szoftverek voltak.

M. folytatólagos gyanúsított kihallgatásán – még a szakvélemények elkészülte előtt – részletes vallomást tett.

Az eljáró nyomozó a kihallgatása előtt tájékoztatta, hogy a szakértő azt a feladatot kapta, a gépeiről minden fájlt mentsen le. Elmondta azt is, hogy a szakértő úgy tájékoztatta, a cselekmény idején használt telefonból kinyerte az adatokat, sőt még azt is, hogy mikor merre járt, mivel az iPhone-ja ezeket is rögzítette.

A nyomozó igyekezett úgy csoportosítani az információkat, hogy M. úgy érezze, a számítástechnikai szakértő kimentette a cselekmény bizonyításához szükséges adatokat, képeket.

A kihallgatáskor M. további két cselekményről vallott, ezek sértettjei azonban adatok hiányában az eljárás folyamán ismeretlenek maradtak. Az alapügy cselekményeiről részletesen beszélt, csak az erőszak tényét tagadta. Állítása szerint mindkét lány önként vetkőzött le előtte azért, hogy az iPhone-jával készítsen róluk képeket, majd anyaszült meztelenül nézegették mellette a kocsiban a képeket. Az első lány, miután nem volt megelégedve a róla készült képekkel, kitörölte őket, de követelte az ötvenezer forintot, majd miután nem kapta meg, másra is hajlandó lett volna, és kikezdett M.-mel. A második lány szintén hosszú perceket töltött mellette meztelenül, és M. szerint ő is a meg nem kapott pénz miatt tett terhelő vallomást.

A gépén található programokról azt állította, hogy azokat nem ő telepítette, hanem azok, akik korábban az üzletében jártak. Állította ezt annak ellenére, hogy a 2008-as ügy után megszűnt az üzletben az internetezés lehetősége.

Mindenképp szerencsés volt M. gyors kihallgatása, főként a szakértői vélemények elkészülte előtt, bár nem lehetett arra számítani, hogy az iPhone-ról, amely minden cselekménykor a gyanúsítottnál volt, nem sikerül visszaállítani a törölt adatokat. A törölt adatokkal egyszerre lehetett volna a megalapozott gyanút tovább erősíteni, illetve M.-nek védekeznie. Így viszont, hogy M. azt hitte, az iPhone-nal készült törölt felvételek is a rendőrség birtokában vannak, minden olyan tényről vallomást tett, amelyről felvétel készített.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A védő így nem tudta a szakvéleményre alapozni M. védekezését, utólag pedig nem könnyű megváltoztatni egy részletes vallomást.

A nyomozás vádemelési javaslattal zárult. Az ügyben eljáró ügyész kétrendbeli szemérem elleni erőszak büntette, egyrendbeli tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntette, tízrendbeli szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétségének elkövetése miatt emelt vádat az illetékes bíróságon.

A nyomozók nagy segítségére voltak a rendelkezésükre álló adatbázisok, amelyekben hozzáfértek a szükséges információkhoz, amikor az elkövetőről már volt konkrét információjuk. A rendszám tudomásra jutásától már csak idő kérdése volt az elkövető személyének felderítése.

Miután a gyanúsítottat felelősségre vonták, a bizonyításhoz, a gyanú megalapozásához is jelentős segítséget nyújtottak az adatbázisok, illetve a lefoglalt számítástechnikai eszközök adathordozói.

A számítástechnika fejlődésével egyre több lehetőségük nyílik a szakembereknek az adattárolásra és adatmentésre, és e vívmányokat a rendőrség is ki tudja használni a bűnüldözésben.

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén
(szeptember)

AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG ÉS A BELÜGYMINISZTERIUM KÖZÖS SZERVEZÉSÉBEN, A KÖZELMÚLTBAN KERÜLT SOR A BELÜGYI TERÜLETEK EGY RÉSZÉT LEFEDŐ UNIÓS PÉNZÜGYI ALAPOK HATÉKONYABB FELHASZNÁLÁSÁT ELŐSEGÍTŐ REGIONÁLIS INFORMÁCIÓS NAPRA. Ennek célja a *Biztonság és szabadságjogok védelme* általános program (2007–2013) keretében működő, a *Bűnmegelőzés és bűnözés elleni küzdelem* (ISEC-program) és a *Terrorizmus és egyéb biztonsági vonatkozású veszélyek megelőzése, az azokra való felkészültség és következményeik kezelése* (CIPS-program) tapasztalatainak, valamint a következő, többéves (2014–2020) pénzügyi kereten belül az említett programokat felváltó belbiztonsági alap rendőri részéhez kapcsolódó lehetőségek bemutatása volt. A rendezvényen a régió nyolc országának szakértői és csaknem negyven hazai szakember vett részt. A résztvevőknek lehetőségük nyílt az ISEC- és CIPS-pályázatok színvonalasabb elkészítéséhez és menedzsmenjtéhez szükséges információkat gyűjteni, a szomszédos tagállamokkal esetleges jövőbeli pályázatokról és a belbiztonsági alap kapcsán képviselt nemzeti álláspontokról konzultálni. Az Európai Unió hétéves pénzügyi keretekben gondolkodik, és jellemző, hogy az első néhány évben szigorúbban figyeli a pályázatok hozzáadott értékét, mint a keretidőszak vége felé. Ennek következtében a pénzek jelentős hányadának elosztására az utolsó két évben, a jelenlegi keret vonatkozásában tehát 2012–2013-ban kerül sor. Az ISEC-program – az általános pályázati felhívás mellett – lehetőséget ad a tagállamok országos hatáskörű bel- és igazságügyi kormányzati szerveinek, hogy az Európai Bizottsággal úgynevezett *keretpartnerségi megállapodás* alapján hosszabb távú partneri viszonyban, előnyösebb feltételekkel (szűkebb verseny mellett, magasabb arányú, 95 százalékos társfinanszírozással, egyszerűsített pályázati dokumentáció benyújtásával) pályázzanak speciálisan az ilyen partnereknek elkülönített forrásokra. A 2012 és 2014 közötti időszakra Magyarország tekintetében a Belügyminisztérium mellett keretpartnerségi támogatást kapott az Országos Rendőr-főkapitányság, a Terrorelhárítási Központ és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal. Az ISEC-keretpartnerek számára szóló felhívás határideje 2012. október 12. Az általá-

nos pályázati felhívást várhatóan 2012 őszén teszik közzé, 2012. végi–2013. eleji határidővel. A CIPS keretében legközelebb várhatóan 2013 nyarán lehet majd pályázatokat benyújtani. Fontos, hogy a rendészeti szervek a lehető leg-
hatékonyabban éljenek a jelenlegi pénzügyi keret ezen utolsó két évében kíná-
lkozó lehetőséggel, hiszen az Európai Bizottság számára szintén fontos, hogy a forrásait felhasználja az adott többéves keret idején. A pályázati lehe-
tőségek részletes leírása a bizottság honlapján elérhető.

AZ EURODAC RENDSZERT A 2725/2000/EK TANÁCSI RENDELET ELFOGADÁSÁVAL HOZTÁK LÉTRE, 2003. JANUÁR 15-TŐL MŰKÖDIK. Az eredeti célja az volt, hogy megkönnyítse a dublini egyezmény alkalmazását, amely egy mechanizmust hozott létre az Európai Unió valamely tagállamában benyújtott menedékjog iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására. A vonatkozó rendelet szerint a tagállamok kompetens hatóságai rögzítik olyan személyek ujjnyomatát, akik betöltötték a tizennegyedik életévüket, és valamely tagállamban menedékjogot kérnek, majd a rögzített adatot továbbítják a bizottság által működtetett központi egységnek, amely összehasonlítja azt az ugyanebben a tagállamban és a más tagállamokban korábban menedékjog iránti kérelmet benyújtó személyek ujjnyomataival és jelzi, ha az adatok között egyezést talál. Ezzel a rendszer segítséget nyújt ahhoz, hogy a tagállamok megállapíthassák, melyik tagállam felelős a menedékjog iránti kérelem elbírálásáért. A rendszerben hasonló célból rögzítik a külső határokat jogellenesen átlépő külföldiek ujjnyomatát is, emellett lehetőség van a valamely tagállamban illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok ujjnyomatának ellenőrzésére, hogy megállapítható legyen, ha korábban valamely tagállamban menedékjog iránti kérelmet nyújtottak be. A bizottság 2012. május 30-án többfordulós próbálkozás és hosszas várakozás után rendelettervezetet terjesztett elő, amely tartalmazta a bűnüldöző szervek (és az Europol) hozzáféréseinek lehetőségét az Eurodac-adatbázishoz. A tervezetet már régóta várta a tanács, így a vita sem húzódik el igazán, a ciprusi elnökség megkezdheti az egyeztetést az Európai Parlamenttel.

A MAGYAR UNIÓS ELNÖKSÉGHEZ KAPCSOLÓDVA TAVALY TAVASSZAL KERÜLT SOR SZÁMOS KONFERENCIÁRA AZ INFORMATIKAI BŰNÖZÉS ELLENI KÜZDELEM, ILLETVE A KIBERBIZTONSÁG GARANTÁLÁSA TÉMAKÖRBE. Akkor ünnepeltük a budapesti egyezmény tizedik évfordulóját, és Londonban megrendezték az első globális kibertér-konferenciát, amelyről röviden e helyütt is beszámoltam. 2012. október 4–5. között kerül sor utóbbi konferencia nyomon követé-

sére Budapesten. A budapesti kibertér-konferencia előkészítése gyanánt szeptemberben több jelentős szakmai konferenciát rendeztek, amelyen a belügyi terület is képviseltette magát. Szeptember 17–18-án a Duna Palotában volt a Belügyi Tudományos Tanács szakmai konferenciája, *Változó környezet, változó biztonság – Kiberfenyegetések kihívásai napjainkban* címmel. A konferencia gazdag programja tökéletesen tükrözte a terület komplexitását is. Az előkészítésben szakmai támogatást nyújtott az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ, valamint a Terrorrelhárítási Központ. Szeptember elején a Nemzeti Biztonsági Felügyelet, majd szeptember 25–26-án a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat szervezésében rendeztek konferenciát az informatikához kapcsolódó témakörökben.

2012. SZEPTEMBER 18–19-ÉN KERÜLT SOR AZ EURÓPAI BŰNMEGELŐZÉSI HÁLÓZATNAK (European Crime Prevention Network; EUCPN) A CIPRUSI ELNÖKSÉG KERETEI KÖZÖTTI ELSŐ MUNKACSOPORTÜLÉSÉRE. A rendezvényt ciprus rendőrfőkapitánya, *Michail Papageorgiou* nyitotta meg. Az EUCPN titkársága – amely jelenleg egy Belgium által koordinált ISEC-projekt keretében működik – bemutatta a releváns tagállami programokat. Tekintettel arra, hogy a titkárság kialakítását támogató projekt 2013-ban lejár, a következő általános felhívás keretében, 2013 elején Belgium újabb pályázatot kíván benyújtani, amelyhez várják a tagállamok hozzájárulását. Az elnökség folytatja a Cepollal való szorosabb együttműködés irányába tett lépéseket. Ennek keretében várja a tagállami ötleteket arról, milyen területen tudna az EUCPN és a Cepol együttműködni, ha nem is a következő évben, de 2014-ben.

Az elnökség folytatja az Europollal való kapcsolat kialakítását is. Ennek keretében az Europol képviselője beszámolt az unió SOCTA jelentéstípus kialakításának előkészületeiről, illetve felvetett az EUCPN tevékenységéhez köthető lehetséges kapcsolódási pontokat. Az EUCPN idén esedékes értékelése kapcsán *Jack Malan*, az értékelés vezetője az év folyamán áttanulmányozta az EUCPN titkárságtól és a tagállamoktól kapott írásos anyagokat, valamint a nemzeti képviselőkkel való személyes interjúkra is sor került. Az értékelés nyomán elkészült zárójelentés több ajánlást is megfogalmaz a hálózat számára, mindazonáltal a szervezet teljes átalakítását egyelőre – és részben a tagállamok többségének elutasítása miatt – nem javasolja. Belgium, valamint a ciprusi elnökség kezdeményezte, hogy az ajánlások kapcsán szorosabb tagállami

EURÓPAI UNIÓ

---

párbeszédre kerüljön sor. A kezdeményezéshez nyolc tagállam, köztük Magyarország is csatlakozott. A találkozó keretében az elnökség három témában indított kerekasztal-beszélgetést: háztartáson belüli erőszak, közösségi rendészet, valamint kulturális javak illegális kereskedelme.

A TERRORIZMUS ELLENI MUNKACSOPORT FELHÍVJA A FIGYELMET A VONATKOZÓ PROGRAMBAN A KUTATÁS-FEJLESZTÉSRE LEHÍVHATÓ FORRÁSOKRA. Hasonlóan az ISEC- és CIPS-programokhoz, az utolsó évekre ebben is aránylag nagy összeg halmozódott fel, így a kompetens szervezeteknek érdemes lenne megfontolniuk pályázat beadását. Megkezdődött a radikalizáció és toborzás akcióterv felülvizsgálata is. A tagállamok által megküldött információk alapján a végső dokumentumot október elejére készíti el az elnökség, majd a belügyminiszterek tanácsa elé terjeszti. A ciprusi elnökség alatt esedékes a terrorizmus elleni küzdelem belső és külső vetületei közötti kapcsolatok szorosabbá tételéről szóló tanácsi következtetés végrehajtásáról szóló első jelentés elfogadása. Ennek az alapja a magyar elnökség által elfogadott tanácsi következtetés, amelynek értelmében a tanács vállalta, hogy áttekinti azon közös belső/külső terrorizmusellenes kezdeményezések és folyamatok alkalmazási körét és eredményességét, amelyek kidolgozására a tanácsi következtetések nyomán kerül sor, és az első jelentést 18 hónappal e következtetések elfogadása után készíti el, tehát az ebben a fél évben esedékes. A jelentés várhatóan a tanács decemberi napirendjén is szerepel.

Készítette: Szabó Adrienn

Ára: 500 Ft

